UPPSALA
UNIVERSITET

Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences 65

IngenMansLand

om män som feminister, intervjuframträdanden och passerandets politik

LINN EGEBERG HOLMGREN

ACTA
UNIVERSITATIS
UPSALIENSIS
UPPSALA
2011

ISSN 1652-9030
ISBN 978-91-554-8005-9
urn:nbn:se:uu:diva-145853

Dissertation presented at Uppsala University to be publicly examined in sal IX, Universitetshuset, Biskopsgatan 3, Uppsala, Saturday, March 26, 2011 at 10:15 for the degree of Doctor of Philosophy. The examination will be conducted in Swedish.

Abstract
Egeberg Holmgren, L. 2011. IngenMansLand. om män som feminister, intervjuframträdanden och passerandets politik. (No Man's Land. Men as Feminists, Interview Performances and the Politics of Passing). Acta Universitatis Upsaliensis. *Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences* 65. 133 pp. Uppsala.
ISBN 978-91-554-8005-9.

This thesis explores constructions of gendered and gender political positions and practices of men identifying as 'feminist'. The analysis is based on qualitative interviews with 28 men aged 20-34. At issue is how seemingly contradictory positions for men as feminists are made comprehensible in theory and practice.

An introduction showcase theoretical discussions on gendered experiences and the possibilities of men being feminist, mainly from standpoint, radical feminist and poststructuralist radical constructionist perspectives. Men doing feminism emerge as an unresolved complex matter. This is followed by a critical discussion of state feminism, double emancipation and research on men and masculinities in the welfare state. The support for men's participation, predominantly as white heterosexual fathers, in the Swedish gender equality project has consequences for the construction of men as potentially 'new', 'good' gender equal feminist subjects. In the construction of profeminist positions in interview performances, interviewees are located in-between the radical feminist, poststructuralist and gender equality perspectives on men, masculinity and feminism.

Two themes involve an implementation of the concept of passing and introduce the analytical concept of co-fielding. Passing consists of the microsociological process of making radical and deconstructive profeminist positions authentic and yet being able to manage masculinity in homosocial contexts.

Co-fielding refers to the conjoint interlacing of experiences, knowledge and meaning-making in interview interaction where relations of researcher-researched are characterized by discursive closeness and overlapping positions. Co-fielding practices affect the outcomes of co-construction of interview performances, the negotiation of gender and power relations and the reflexive use of (in this case feminist) knowledge in qualitative interviews.

In analyzing the presentations of self, ambiguous meanings of profeminist positions emerge and the doing, undoing and redoing of feminism and masculinity appear multi-faceted. Radical feminism and radical constructionism seem intersected in making men's feminist positions comprehensible. Such rebellious positions emerge as oxymoronic and, when critically brought into the gender equality context, located in a no man's land out of place.

In all, the thesis seeks to bring together theoretical, national and empirical locations of profeminist men, and in a concluding chapter also explore issues of ethics in feminist research and cross-gender interviewing.

Keywords: men, masculinity, feminism, feminist men, profeminism, radical feminism, poststructuralist feminism, radical constructionism, gender equality, state feminism, double emancipation, masculinity politics, performance, performativity, doing gender, Goffman, interview interaction, qualitative interviews, cross-gender interviewing, passing, position, homosociality, reflexivity, situational analysis, co-fielding

Linn Egeberg Holmgren, Department of Sociology, Box 624, Uppsala University, SE-75126 Uppsala, Sweden.

© Linn Egeberg Holmgren 2011

ISSN 1652-9030
ISBN 978-91-554-8005-9
urn:nbn:se:uu:diva-145853 (http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-145853)

List of Publications

This thesis is based on the following papers, which are referred to in the text by their Roman numerals.

I Egeberg Holmgren, Linn & Hearn, Jeff (2009) Framing 'men in feminism': theoretical locations, local contexts and practical passings in men's gender-conscious positionings on gender equality and feminism. *Journal of Gender Studies*, 18(4):403–418

II Egeberg Holmgren, Linn (2007) Killing Bill: men as rebellious feminists in the politics of passing. *Norma, 2*(1):16–37

III Egeberg Holmgren, Linn (2008) Performing feminist affinity: interviewing feminist men in Sweden. *Revista Atenea,* XXVI-II(2):107–120

IV Egeberg Holmgren, Linn (2011) Co-fielding in qualitative interviews: gender, knowledge and interaction in a study of (pro)feminist men. *Qualitative Inquiry*, forthcoming.

Reprints were made with permission from the respective publishers.

Innehållsförteckning

FÖRORD. 9

1| INLEDNING 11

ETT SYFTE OCH NÅGRA FRÅGOR 13
ANALYTISKA NIVÅER – EN KONSTRUKTION AV 'MÄN' 15
Manlighet, Maskulinitet och Makt 16
Hegemonisk maskulinitet och mäns hegemoni 17
Forskningsprocessens relation till syftet och begreppet hegemonisk maskulinitet 18
KAPPANS UPPLÄGG OCH DISPOSITION 19

2| EN INTERVJUSTUDIE MED FEMINISTISKT ENGAGERADE MÄN 20

SÖKNING OCH KONTAKTKANALER 20
URVAL 22
Varför inte pappor? 23
Intervjupersoner 23
INTERVJUERNA 25
Intervju/guide 25
EMPIRISKT FÄLT OCH KÖNSKRIG 26

3| KAN MAN VARA FEMINIST? OM MAN ÄR MAN ALLTSÅ. 28

PROBLEM/ARGUMENT I: 'THE PATRIARCHAL DIVIDEND' 29
Risker: mäns opportunistiska motiv, kooptering och teoretiserande 30
PROBLEM/ARGUMENT II: MÄNS (BRIST PÅ) ERFARENHET(ER) 31
Kritik och nyanseringar 32
INGENMANSLAND I: MÄN, RADIKALFEMINISM OCH RADIKALKONSTRUKTIONISM 34
Omöjligheter och Oxymoron 35
Vägran och Avskaffande 36
Kritik från andra män: exkluderingens, skuldens, misstänksamhetens och ilskans politik 37
RADIKALA TOLKNINGAR AV MÄNS SMÄRTA 38
Mäns subversiva erfarenheter av underordning 39
Mäns subversiva erfarenheter av överordning 39
Hurdå subversiv överordning? 40
ANDRA VÄGAR: TEORETISKT INFORMERAD SMÄRTA? 42
FEMINIST, PROFEMINIST ELLER (PRO)FEMINIST? 44
Avslutande reflektion 47

4| MÄN SOM JÄMSTÄLLDHETSPOLITISKA SUBJEKT 48

JÄMSTÄLLDHET SOM ETT NATIONELLT PROJEKT 49
Välfärdsstat, statsfeminism och dubbel emancipation: en kort jämställdhetsöversikt 49
Diskurser om samart, särart, mångfald – och könsmakt här och där 51
MASKULINITETSPOLITIK 52

Män som nya, goda, svenska, jämställda ... *54*
Godhet[nyhet!] ... 54
Svenskhet[vithet!] ... 55
Helst strejta tvåsamma pappor ... *56*
JÄMSTÄLLDHETSFEMINISM ... 58
Hegemonisk maskulinitet i en jämställdhetsfeministisk kontext ... *59*
Hegemonisk maskulinitetspolitik ... *62*

5| GÖRA KÖN, GÖRA FEMINISM ... 63

GOFFMAN PÅ EN POSTSTRUKTURALISTISK SCEN ... 63
Från performativitet (tillbaka) till 'performance' ... *64*
Subjektsframträdanden ... *67*
Intervjun som akt, text och kontext ... *67*
GÖRANDETS ETNOMETODOLOGISKA RÖTTER ... 69
Bara göra lite hursomhelst? ... *70*
Intermediära studier av göranden ... *71*
POSITIONEN MAN/FEMINIST ... 72
Begreppet passing i tidigare forskning ... *74*
Att passera som man/feminist ... *75*
DOING, REDOING, UNDOING – ATT GÖRA, GÖRA OM, GÖRA OGJORT ... 77

6| EN UTFORSKANDE ANSATS ... 80

ETNOMETODOLOGISKA FÖRSTÅELSER: GÅ PÅ TEATERN ELLER SPELA SJÄLV? ... 80
GRUNDAD TEORI SOM REFERENSRAM ... 81
'SPJÄRN' ... 82
Transkription och genomlevelse ... *82*
Imperativ kodning ... *83*
TEORETISKT UTFORSKANDE SITUATIONSANALYSER ... 85

7| SAMMANLÄGGNING ... 88

ARTIKLARNAS TILLKOMST OCH HUR DE HÄNGER SAMMAN ... 88
PASSERANDETS POLITIK ... 89
Artikel I: Att lokalisera män inom feminism(er) ... *89*
Artikel II: Genus(själv)mord och Rebellisk feminism ... *91*
En destabilisering av passing-begreppet ... *92*
INTERVJUFRAMTRÄDANDEN SOM ANALYTISK KONTEXT ... 94
Artikel III: Att göra feministisk samhörighet ... *94*
Artikel IV: Samfältning i kvalitativa intervjuer ... *96*
Subversiva subjektsframträdanden och (o)möjlighet till (o)göranden ... *98*
INGENMANSLAND II: RADIKAL, RADIKALFEMINISTISK OCH RADIKALKONSTRUKTIONISTISK JÄMSTÄLLDHETSKRITIK ... 100
En fråga om ofrånkomlighet? ... *102*

8| EPILOG/PROLOG: ETISKA REFLEKTIONER ÖVER EN FORSKNINGSPROCESS I FEM AKTER ... 104

AKT I: FÅR MAN SÄGA FITTA? OCH MÅSTE FORSKANDE KVINNOR ALLTID HA EN? 105
AKT II: FORSKARENS INTERVJUFRAMTRÄDANDE ... 106
Forskarens 'neutralitet' och intervjupersonernas tankar i fokus ... *106*
Olika slags 'forskarhattar' och berättelsen om 'den svarta polon' ... *107*
Göra forskare, göra femininitet ... *108*

AKT III: ATT ANGRIPA SITT MATERIAL UTAN ATT GÖRA VÅLD PÅ INTERVJUPERSONERNA 109
Transkript- och publiceringsmakt *110*
Anonymitet som skydd *112*
AKT IV: MÖTA AKADEMISK PUBLIK 113
Att göra kön på en sociologisk scen *114*
AKT V: KRITISKA PASSAGER – ATT PASSERA SOM KRITISK SOCIOLOG 115
När "Var hård, inte för snäll!" blir "Var hård, är du snäll" *117*
BILAGA 1| INTERVJU/GUIDE **119**
BILAGA 2| TRANSKRIPTIONER **120**
REFERENSER **121**

Förord.

”Det är lite ensamt, som att skriva uppsats fast i flera år” var det någon som sa när jag gick i forskarfunderingar. Föga anade jag att ett självständigt tankearbete av det slaget skulle vara så avhängigt sociala relationer. Ju längre tid ett projekt pågår, desto fler människor bidrar dessutom på olika sätt till att det blir färdigt. Ett vanligt råd till akademiker är att i olika avseenden begränsa tackandet. Jag vill hellre försöka göra minnet rättvisa.

Ett första stort TACK vill jag rikta till de feministiskt engagerade män som låtit sig intervjuas för studien. Felen och misstagen är mina, men som kunskapsprodukt tillhör den här avhandlingen faktiskt också er. Tack alla ni!

Elisabet Näsman har i egenskap av handledare varit den som haft mest att göra med mitt arbete under längst tid. Elisabet har utan att veta om det bistått mig med kunskap om akademins villkor och förmådde mig dessutom genom nitiska läsningar att göra det jag skydde mest: att omarbeta text. Keith Pringle har varit min bihandledare på slutet och en viktig källa till feedback åren dessförinnan. Evigt positiv och generös, utan att gå miste om sin kritiska blick, har Keiths förmåga att se avhandlingen i ett större sammanhang varit värdefull. Tack Elisabet och Keith!

Jag vill också tacka Jeff Hearn som är medförfattare till en av artiklarna och som satt en för mig avgörande prägel på de forskningssammanhang vi mötts i. Samarbetet har inte minst varit en påminnelse om att det också är kul att vara feministisk sociolog. Thanks Jeff!

Avhandlingsämnet medför att jag rört mig i fält som inte enbart är sociologins. Jag vill här tacka Nordic Academy for Advanced Study (NorFa), en forskarskola för tvärvetenskapliga genusstudier, som utgjort en viktig plattform genom att finansiera en betydande del av mina forskarkurser. Ett särskilt tack till Raewyn Connell som på en av dessa tog sig tid att läsa om projektet och ha ett uppmuntrande möte. Centrum för Genusvetenskap vid Uppsala universitet har gett mig möjlighet att både presentera och undervisa om forskningen i ett tvärvetenskapligt sammanhang, tack! Jag vill även tacka Niclas Järvklo på Stockholms universitet för ett idéhistoriskt perspektiv på maskulinitetspolitiken jämte mitt sociologiska och för ömsesidig artikelentusiasm genom åren.

Jag har haft förmånen att tillhöra Sociologiska institutionens genusseminarium vid Uppsala universitet, där mina texter varit föremål för förbättrande diskussioner. Ett varmt tack till alla kollegor som läst, kommenterat och varit inledare och för att ni tillsammans gör genusseminariet till det högkvalitativa vetenskapliga sammanhang det är. På sociologen vill jag också särskilt tacka Tora Holmberg och Fredrik Bondestam som lockade mig att söka till forskarutbildningen, Maria Eriksson och Kalle Berggren som tog sig an uppgiften att genomföra mitt slutseminarium och Eva Sandstedt som därpå gjorde en omsorgsfull dubbelläsning (även om jag inte förstod det då). Tack till Anders Hökback som varit oumbärlig vid tekniska haverier genom åren.

Under tiden som doktorand har jag haft sällskap av doktorandkollegor, några som tillkommit och andra som disputerat, men likväl för många till antalet för att rymmas här. Tack alla ni för den dynamiska forskningsmiljön och snacket i korridorerna! Jag vill i sammanhanget särskilt tacka: Catrine Lundström som pekade ut några kritiskt blinda fläckar i projektskissen, Lars Holmberg som muntrat upp mig med cyniska iakttagelser, Jessica Mjöberg som varit min rumskamrat under flertalet år med allt vad det innebar, Ann Kroon som delat med sig av både kunskap och erfarenheter samt för en betydelsefull nyårshälsning i januari 2008, Lars Grönvik för upproriska samtal om föräldraskap och jämställdhet, Stina Fernqvist för en värdefull opponering när jag kommit halvvägs och otaliga artikeldiskussioner därefter, Catrine Andersson för konferenssällskapet och andra normkritiska anekdoter, Malinda Andersson för feedback på texter och hjälpen i det sista administrativa, samt Helen Ekstam och Anna Samuelsson för att ni inte minst inspirerat mig att fortsätta. Ett särskilt tack till Anne-Sofie Kalat, som alltid funderat med mig, läst och kommenterat, för att du fanns där med ditt breda teoretiska kunnande när jag behövde diskutera mig till en ordning på begreppen. Tack alla ni! Förutan er sällsynta förmåga att kombinera intellektuell skärpa och gränslös humor hade både den här avhandlingen, och tiden jag tillbringat med den, blivit oändligt mycket tristare.

Tack vännerna på Ruin förlag som vid behov upplåtit arbetsplats. Stort tack till Ylva, Mateo och Oscar för hjälpen med omslaget. Jag vill också rikta ett speciellt tack till Hadi vars klokhet och tålmodiga lyssnande varit mig ovärderligt, också bortom avhandlingens vidkommande.

Härtill finns en samling personer som utan att vara involverade i avhandlingen gjort den möjlig genom att finnas till i det övriga livet. Tack Karen för att du kom hem när jag behövde dig som mest, Arne som stod med mig på grusvägen men framförallt kom till undsättning vid mitt slutseminarium, Nils och Ingrid som bekymmerslöst utökat barnaskaran, Gunilla och Håkan som möjliggjorde en sommarvistelse i friggeboden och Håkan för att du därtill flög in en vecka då vardagen nått en bristningsgräns. Ett särskilt varmt tack till Linus för att du visat dig vara en orubblig vän som lyssnat och avlastat i mer än man kan begära. Ni har tillsammans varit min 'välfärdsstat i staten' alla de gånger som små familjeenheter bevisligen är otillräckliga – och för det är jag innerligt tacksam.

Slutligen vill jag tacka Elton, som såg till att avhandlingen fick en framsida, min partner i allt som är osannolikt och som levt med mig under en utdragen slutfas – tack för att du gjort precis det!

Då avhandlingen sätter punkt för en lång utbildning tillägnas den Eva Holmgren (1955-1986), som aldrig fick möjlighet att följa med mig till skolan. Och Billie, som med sitt förbehållslösa skratt motiverade mig att gå klart.

Linn Egeberg Holmgren
Uppsalapendeln vagn 15, februari 2011

1 | Inledning

Att ställa till en scen.

> Är det någon som är till besvär?
> Slå först,
> slå hårt
> och slå här
> Ögon, strupe, kuk och knä, KUK OCH KNÄ!

Vi är på feministfest i Uppsala någonstans i början av 2000-talet. Kvinnor från performance-gruppen *Radical Cheerleaders* uppträder. Ramsorna innehåller feministiska budskap och strategier för självförsvar, stundom roliga men också våldsamma, kompromisslösa och fyllda av ett stort allvar. Hejarklacken ruskar sina svarta pom-poms och skriker. Varje ramsa efterföljs av tjut, hurrarop och applåder från publiken. Ramsorna är formulerade av kvinnor, för kvinnor. Mot män:

> Du säger att du är en bra kille,
> men knulla feministbrudar var allt du ville
> […]
> Stick jävla machokuk, vi vill inte ha dig här.
> Du ger så jävla
> dålig atmosfär!

Runtom i lokalen finns ändå en del killar. Jag slås av hur många de faktiskt är. Ingen lämnar lokalen. Få av männen som ser Radical Cheerleaders verkar ta åt sig eller som alternativ vilja hävda att de är orättvist utpekade. Många av dem hurrar och applåderar till och med; 'Ja, stick jävla machokukar. Ni har inget här att göra'.[1] Fascinerat undrar jag stilla om männen tycker sig tillhöra en annan kategori män. Eller, om de tycker att de gjort sig förtjänta av feministisk aggression.

(…)

[1] Att många uppskattade föreställningen när det begav sig betyder förstås inte att alla gjorde det. Festen blev senare anmäld för sexism på grund av bland annat detta framträdande, av män som inte applåderat. Det var dock inte dessa män som väckte nyfikenhet vid tillfället.

Plötsligt på en grusväg i Roslagen.

> – Det är ju bara ett jävla mode! Komma här med byxorna nerhasade så att de dyra kallingarna ska synas och snacka *geeenus*. Det är ju bara en uniform!
>
> – Jamen så kan du väl för fan inte säga? Han kan väl vara feminist för det, eller?
>
> – …och det är faktiskt inte bara kön som är av betydelse när vi jobbar med ungarna, men han lyssnar inte!
>
> – Hade inte *du* uniform på 70-talet?
>
> – Jamen det är ju det jag säger! Vi har ju arbetat med de här frågorna hur länge som helst, det är ju för fan inget nytt. Men alla gillar honom ”ååh, han är ju såå duktig”. Bara för att han läst någon kurs på universitetet *nu*. Jag skojar inte, han hinner ta ungefär femton steg, *femton*! Innan han måste dra upp brallorna igen. Snacka genus går ju, men gör han verkligen som han säger? Nä! Och det är *därför*, det är därför jag säger så. Han är inte trovärdig. Snacket går ihop med brallorna och kallingarna, ett jävla mode utan innehåll.
>
> – omäh!

Min pappa är förbannad. Han spottar ur sig orden, låter som en tecknad figur när han härmar dem som befolkar hans berättelse och tar sats lätt bakåtböjd från knäna för att ge eftertryck. Jag försöker bemöta hans irritation och misstro över en nyutexaminerad kollega, med viss osäkerhet över vad han och jag - och de själva - egentligen är oense om. De två förskollärarna har bortsett från generation och trettio års arbetslivserfarenhet en del gemensamt. Båda har valt att arbeta i ett kvinnodominerat yrke. Båda är män. Ingen av dem vill tillskriva barnen egenskaper utifrån fasta könskategorier. Men det är något som gör att den äldre inte tar sin yngre kollegas genusperspektiv och feminism på allvar. Något med den där synliga resåren på märkeskalsongerna och byxorna som hotar rasa ner till anklarna vart femtonde steg. Någonting med teori och ideologi som det är osäkert om – och hur – det fungerar i praktiken. En orm; tre decenniers feministisk rörelse prasslar förbi i dikesrenen. Diskussionen klingar av och bortsett från humlors sorglösa surr är allt stilla. Vi går och badar istället.

***

Vad gör män i en feministisk rörelse? Vad gör feministiska diskurser med män? Och i förlängningen: vad gör män *med* feministiska diskurser? Det är på intet sätt en enkel uppgift att se och motsätta sig egna privilegier.

Denna avhandling handlar om feministiskt engagerade män; män som kallar sig feminister (eller något liknande) och som anser att mäns arbete för ett mer jämställt samhälle är nödvändigt. Att inte bara strukturer, utan också män själva, måste förändras. 28 män i åldern 20-34 år har intervjuats om hur det kommer

sig att de identifierar sig som feminister (eller något liknande), vad det betyder för dem, om det förändrat dem och vad det har för sociala konsekvenser att som man vara feminist och handla feministiskt. Centralt i studien har dels varit frågan om innebörden i positionen som både man och feminist, som *man/feminist*, dels frågan om hur positionen praktiseras.[2] Man/feminist förefaller vara *en position i ett gränsland*, en plats där 'det andra könet' går först och där man själv (män själva) utgör ett problem att lösa.

ett syfte och några frågor

I ljuset av de inledande ögonblicksbilderna är min feministiska utgångspunkt för avhandlingsarbetet att mäns engagemang och deltagande i feminism som feminister åtminstone inte är oproblematiskt, vare sig som idé, position eller praktik. *Syftet med avhandlingen är att utforska hur feministiskt engagerade män konstruerar, presenterar och begripliggör könade och könspolitiska positioner och praktiker i intervjukontexten.*

'Könspolitisk' fungerar här som en paraplyterm som åsyftar intervjupersonernas olika feministiska perspektiv och förhållningssätt till maskuliniteter såsom de återfinns både politiskt, teoretiskt och inom olika former av aktivism.[3] Som framgår av syftesformuleringen är intervjuerna i sig en empiriskt och analytiskt central plats. Snarare än att se det som sägs i intervjusituationen som speglandes något annat utanför den eller som enkom text, betraktas det främst som en del av interaktionen där både intervjuarens och intervjupersonernas situerade framträdanden skisserar subjektspositioner. En central utgångspunkt i arbetet har varit vad de intervjuade männen menar med att de identifierar sig som feminister och hur det tar sig uttryck i intervjuinteraktionen. En rad frågor, både teoretiska, empiriska och metodologiska är härmed relevanta:

---

[2] Jag återkommer till beteckningen 'feminist' och alternativet 'profeminist' liksom skrivningen "man/feminist" som en både könad och könspolitisk position.

[3] I avhandlingen används emellanåt ordet kön eller könade och avser då en social konstruktion. Distinktionen kön/genus tenderar att definiera genus som en social konsekvens av biologin. Min förståelse är något av det omvända; att det sociala konstruerar våra föreställningar om biologin. Detta perspektiv omnämns ibland som radikal konstruktion med hänvisning till Judith Butler, och inbegriper både kön och genus i termen genus (eng. *gender*). Jag återkommer till frågan om radikalkonstruktionistisk feminism i kapitel 3. Att radikal konstruktionism är en social företeelse (som i 'social konstruktionism') framgår av diskussionen i kapitel 5. Jag väljer alltså att inbegripa både kön och genus i termen *kön* istället för genus när det finns språkliga skäl. Min användning av engelskans 'gender' och 'gendered' får sin motsvarighet i "kön" och "könade" i texten. Detta betyder dock inte att jag kommer att ändra vedertagna termer som "genusvetenskap", "genusperspektiv" och "genusordning" eller i övrigt använda "kön-" om det får liknande märklig effekt – kön och genus används synonymt om inget annat anges. Ordvalet ska alltså inte uppfattas som essentialiserande för att jag lämnar distinktionen kön/genus. Jag intresserar mig inte för kön som vore det en fråga om biologisk särart, utan vill tvärtom förflytta mig bortom den diskussionen.

- Hur kan vi teoretiskt lokalisera mäns förhållanden till feminism?
- På vilka sätt förhåller sig de intervjuade männen till att de befinner sig i en nationell kontext som gjort sig känd för sin 'jämställdhet'?
- Konstrueras feministiskt engagerade män som annorlunda andra män, och hur presenterar sig de intervjuade i förhållande till idén om 'feministiska män' och att många män i Sverige kallar sig 'feminister'?
- Hur formuleras och begripliggörs positionen man/feminist?
- Finns gränser som överskrids när män engagerar sig feministiskt och vilka normer anser de intervjuade att feministiskt engagerade män bryter mot?
- På vilka sätt hanterar de intervjuade frågor om autenticitet i sammanhang och resonemang där (och om) positionen man/feminist blir motsägelsefull eller på andra sätt problematisk?
- Vad händer med de intervjuades syn på maskulinitet och makt (också egen) utifrån feministiska perspektiv?
- hur hanterar och talar de intervjuade om frågor rörande sin egen och andra mäns 'medskyldighet'/delaktighet i patriarkala samhällsstrukturer?

Vad och hur det berättas om män, maskuliniteter och feministiska positioner och praktiker aktualiserar olika slags relationer som de intervjuade ingår i, men forskningsintervjun i sig har också varit en situation i analysen av just detta. I arbetet med ovanstående frågor väcks andra av mer metodologisk karaktär:

- Vad händer i intervjuerna, det vill säga vad är det intervjuad och intervjuare gör med ämnet ifråga?
- Vad kan vi lära oss om feministiskt engagerade män utifrån den kvalitativa intervjun som metod?
- Vad kan vi lära oss om kvalitativt intervjuande utifrån en studie om feminist engagerade män?
- Vilka (könade) relationer framträder när vi ser till presentationer av självet, interaktion och andra konstruktioner i intervjusituationen?

Det finns spänningsförhållanden och könade ambivalenser kring kategorin 'feministiska män' som bidragit till att forma dessa frågeställningar och själva studien. En del av dem behandlas i vissa av artiklarna medan andra aktualiseras i dem alla. Även i kappan återspeglas de nämnda frågeställningarna eftersom kappan är en teoretisk och analyserande ramberättelse till artiklarna.[4] Innan jag här går vidare med att placera avhandlingsämnet i en feministisk diskussion, en nationell kontext samt redogöra för studiens teoretiska ram finns några termer och begrepp som är kopplade till avhandlingens underrubrik 'män som feminister' och som är bra att ha med sig i läsningen av kapitlen som följer.

[4] Exempelvis är de sista mer metodinriktade frågeställningarna framförallt i fokus i den tredje och fjärde artikeln. Jag återkommer till en mer utförlig diskussion av frågeställningarna i kapitel 7.

Analytiska nivåer – en konstruktion av 'män'

För att navigera i de resonemang som följer kan det vara till hjälp att tänka i termer av olika *analytiska nivåer* såsom en *individuell*, *interaktionistisk* och *institutionell nivå* (Jenkins 2004:17-23; se även Goffman 1983b). Både Richard Jenkins och Erving Goffman talar om nivåerna som 'ordningar' och en fråga om analytiska domäner. Detta ska inte misstas för något som nödvändigtvis är 'ordnat' eller 'i ordning' (Goffman 1983b:5). En *institutionell nivå* berör etablerade handlingsmönster, organisation, föreställningar, kategorier och diskurser – en slags makronivå. På *interaktionsnivå* återfinner vi den här studiens intervjuer (positioner, samtalet, praktiker). Jag återkommer till det (mikrosociologiska) perspektivet på intervjuinteraktion senare i kappan. På *individnivån* lokaliserar Jenkins det förkroppsligade självet (subjekt, position, 'habitus'). Den institutionella respektive den interaktionistiska nivån är framförallt av relevans här och i de kapitel som följer. Syftet med att presentera denna uppdelning i analytiska nivåer är att underlätta för läsaren, inte att konstruera vattentäta skott mellan dem. Nivåerna kan varken till fullo skiljas åt eller ses som isolerade företeelser. Snarare konstituerar de egentligen varandra. 'Position' kan anges som exempel i specificeringen av alla de analytiska nivåerna. Förståelsen av begreppet handlar då om sammanhang. Vi kan exempelvis lokalisera ett nätverk av position*er* på en institutionell nivå. I förhållande till intervjuerna kan position definieras som *en interaktionistisk och reflexiv lokalisering av självet* (eller *subjektet*) (jmf. Davies & Harré 1990:48). Jag återkommer till detta i kapitel 5.

Diskussionen i kappan berör dessa olika analytiska nivåer vilket är av relevans för de begrepp som figurerar i texten. 'Män' åsyftar en *social kategori* (institutionsnivå) men vi kan också förstå män som en grupp. Skillnaden mellan kategori och grupp definieras som skillnaden mellan processen att definieras (utifrån/av andra) respektive att identifiera och definiera sig själv (Jenkins 2004:21). Kategori och grupp står i relation till varandra, exempelvis är intervjupersonerna identifierade som män (kategori) samtidigt som de identifierar och definierar sig som män (grupp).[5] Kapitel 4 fokuserar på dessa begrepp i relation till jämställdhet på en institutionell nivå. När jag skriver 'Mannen' åsyftas en jämställdhetspolitiskt producerad föreställning om män (också här en institutionsnivå) som jämställdhetspolitiska/feministiska subjekt. Dessa föreställningar står i relation till, och har konsekvenser för, vad som uttrycks och erfars på interaktions- och individnivå. När jag hänvisar till intervjupersonerna i texten, vad vi gör tillsammans och det som formuleras i intervjuerna befinner vi oss däremot på en interaktions- och individnivå som förhåller sig till den institutionella nivån.

[5] När jag här skriver att de identifierar och definierar sig som män, så gör jag det med vissa förbehåll. Intervjupersonerna kan lägga olika betydelser i identifikationen och som framgår i artiklarna är det centralt för flera av de intervjuade att på olika sätt ta avstånd från och kritiskt hantera både vad som här i texten anges som social kategori och grupp.

Manlighet, Maskulinitet och Makt

Att ovanstående nivåer hör samman, men analytiskt behöver skiljas åt, framkommer i begreppsapparaten om män, maskulinitet, manlighet och makt. I relationen mellan begreppen *manlighet* och *maskulinitet* blir frågan om definitioner nämligen genast krånglig. Manlighet används i mycket av den litteratur som refereras i studien, ibland uttryckligen synonymt med maskulinitet och ibland mer otydligt. Det finns här en spänning mellan vetenskapens kategorier och institutioners klassificeringar (Sandell & Mulinari 2006). Dessa sociala kategorier och vardagliga eller politiska klassificeringar kan alltså både sammanfalla och skilja sig åt. I kappan är det stundom relevant att peka på att det är just ordet 'manlighet' som används i sammanhanget eller den refererade litteraturen, i de fall detta indikerar ett slags ställningstagande från forskarens sida, och/eller säger oss något om det sammanhang som texten producerats i och textens tilltänkta 'publik'. Jag menar att manlighet som begrepp är onödigt vagt och därtill alltför politiskt komplicerat för att användas som ett teoretiskt eller analytiskt begrepp i den här studien.

Analytiskt föredrar jag därför att tala om maskulinitet framför manlighet, och jag gör här en generaliserande distinktion mellan dem. Jag väljer att betrakta manlighet som något av ett bruksord med vardagliga och politiska betydelser som i en del nordisk forskning också används teoretiskt.[6] Manlighet låter jag åsyfta ett ideal, ett 'utseende' eller som något man upplever, 'känner sig som' och talar om i vardagen (ofta i relationen mellan individnivå och interaktionsnivå). Maskulinitet är ett begrepp som åsyftar *könad makt.* Maskulinitet kan analyseras som både strukturer, positioner och praktiker vilka produceras av och reproducerar könad makt. När jag diskuterar maskulinitet på en institutionell nivå handlar det alltså om en slags diskursiv produktion och nätverk av maktposition*er.* Manlighet kan således vara en del av en maskulinitetsproduktion. Utifrån denna definition går det inte att reproducera maskulinitet utan att reproducera någon form av dominans. När jag skriver om maskulinitet på en interaktions- och individnivå fokuserar jag ofta på förståelser av maktpositioner och praktiker som tolkats som könade.

Jag förstår makt som både struktur, position och praktik, både som något materiellt och diskursivt, och som flytande och könat. Vad som hamnar i fokus beror förstås på var man lägger blicken. Makt återfinns också på olika analytiska nivåer och könad makt är inte isolerad från andra maktstrukturer. I relation till den institutionella nivån kan vi förstå makt som begränsningar för vad som är möjligt att tänka, säga och göra. Ett sätt att definiera och identifiera makt på en

[6] Vi hör sällan människor säga 'min maskulinitet'. I intervjuerna talar vi om manlighet och vad det kan innebära både i samhället och personligen och då uttryckt som 'att vara' eller 'att känna sig' manlig. Flertalet uppfattar det som både problematiskt och riskfyllt att definiera vad manlighet egentligen är. Mitt ställningstagande handlar alltså inte om att diskvalificera all användning av ordet manlighet, utan är en uppmaning om att kritiskt uppmärksamma i vilka politiska och vetenskapliga sammanhang, liksom hur och varför, ordet manlighet används.

interaktions- och individnivå är i termer av resurser, handlingsutrymme och möjligheter att definiera situationen (dvs. att få och/eller ta och ha tolkningsföreträde).[7] Som tidigare påpekats är det även i denna definition tydligt att nivåerna står i en konstituerande relation till varandra, inte minst när vi tänker på makt som en resurs.[8]

I en interaktionssituation är samtidigt frågan om män och mäns makt inte alltid fullt så enkel och kategorisk som dessa korta definitioner låter påskina. En problematik som utkristalliseras rör det jag inledningsvis identifierat som 'begripliggörandet' av feministiskt engagerade mäns positioner och praktiker. På en interaktions- och individnivå sammanfaller inte nödvändigtvis intention och konsekvens. Med detta menar jag att både könad makt och motstånd till könad makt kan förekomma parallellt i exempelvis en intervjusituation. I artiklarna finns exempel på att detta både hanteras och inte hanteras av oss i samtalen. Den här diskussionen fortsätter i kapitel 5 och i artiklarna där begreppen *passing* och *co-fielding* är centrala i analysen av konstruktion, presentation och begripliggörande av positioner och praktiker.

Hegemonisk maskulinitet och mäns hegemoni

Hegemonibegreppet blir relevant för definitionen av makt såtillvida att makt i form av resurser, handlingsutrymmen och situationsdefinitioner eller tolkningsföreträden understöds, tillerkänns värde och till och med tas för givna. I enlighet med Antonio Gramscis formulering medför *hegemoni* att en grupp har företräde att definiera situationen men tar med i beräkningen att detta tolkningsföreträde vilar på ett samtycke från de grupper som domineras (Gramsci 2007[1981]). Begreppet *hegemonisk maskulinitet* (Carrigan, Connell & Lee 1985; Connell 1983, 1987, 1995; Connell & Messerschmidt 2005) erbjuder en definition av könad makt som sätter fokus på att vissa maskulinitetspositioner underordnas andra (delaktig/förhandlande, underordnad, marginaliserad). Enligt detta feministiska perspektiv på hegemonibegreppet finns det en dominant grupp i kategorin män vars maktpositioner vilar på samtycke från kvinnor och andra män. En nyckeldefinition som återfinns i Raewyn Connells *Masculinities* är "the configuration of gender practice which embodies the currently accepted answer to the problem of legitimacy of patriarchy" (Connell 1995:77). Frågan om legitimitet pekar på det som tas för givet, det hegemoniska i hegemonisk maskulinitet. Den slags maktposition som beskrivs här (en maskulinitetsposition) karakteriseras av vithet, heterosexualitet, funktionalitet. Som teoretiskt verktyg ger begreppet utgångspunkten att analysera maktrelationer mellan män

[7] Utifrån denna definition blir det tydligt att också forskaren har makt, se vidare i kapitel 8 för en etisk diskussion om detta.

[8] Makt tolkat som en fråga om resurser har paralleller till Bourdieus kapitalbegrepp. Precis som med olika kapitalformer räcker det inte med att den enskilde individen eller några få definierar värdet. Resurser eller kapital måste erkännas och tillerkännas värde på någon slags institutionell nivå (jmf. Bourdieu 1979).

och sätta fokus på både vardagliga praktiker och institutionella strukturer (Mellström 2005). Vad som utgör en hegemonisk maskulinitet beror sedan på samhällelig kontext. Begreppet har utvecklats och kommit att tillämpas på lite olika sätt (som både kulturella representationer, praktiker och institutionella strukturer). Inte minst sker detta i utvecklingen hos Connell själv (Connell 1987, 2000; Connell & Messerschmidt 2005; se även Hearn 2004 för en diskussion).

Forskningsprocessens relation till syftet och begreppet hegemonisk maskulinitet

I början av avhandlingsprojektet var frågan om hegemonisk maskulinitet, mäns feministiska motståndspraktiker liksom förkroppsligandet av dem i relation till en jämställdhetspolitisk kontext centrala för avhandlingsprojektets syfte. Jag hade exempelvis funderingar kring 'oppositionella maskuliniteter' eller 'motståndsmaskuliniteter' i relation till det hegemoniska. Olika aspekter av subversion och motstånd har också under arbetet framstått som det som 'driver på' många av männen som intervjuats och är också en fortsatt viktig del i avhandlingen.

Däremot framstod snart idén om att utgå från begreppet hegemonisk maskulinitet och beskriva mäns motstånd mot den som en alltmer problematisk och förenklad utgångspunkt. Margaret Wetherell och Nigel Edley har visat att det blir problematiskt att med hjälp av begreppet hegemonisk maskulinitet analysera ambivalenser och motsägelser i empiriska studier om intervjupersoners självdefinitioner (Wetherell & Edley 1999). Även jag uppfattar det som att begreppet tenderar att bli problematiskt när män talar om sig själva, identifierar sig med eller positionerar sig gentemot maskulinitet som diskurs eller föreställningsvärldar om män. Trots att en studie med utgångspunkt i hegemonisk maskulinitet skulle ha fokuserat på de 'konfigurationer av praktiker' som Connell skriver om, riskerade en intervjustudie av detta slag att hemfalla åt någon form av typologi och kanske framförallt inte göra komplexiteten i materialet rättvisa.

Under forskningsprocessen har jag valt att närma mig Jeff Hearns perspektiv på kritiska studier av män och maskuliniteter vars fokus ligger på mäns hegemoni och mäns praktiker (Hearn 2004:58). Ett sådant fokus fångar enligt Hearn bättre den dubbla komplexiteten i att män "are both a *social category formed by the gender system and dominant collective and individual agents of social practices"* (ibid.:59, kursivering i original). Här blir nivåerna i relation till varandra tydligare och risken för typologisering mindre. Detta betyder inte att jag menar att begreppet hegemonisk maskulinitet saknar relevans. Många gånger är jag mer kritisk till hur begreppet kommit att användas i forskning än definitionen hos Connell själv som avsåg just frågor om både strukturer och praktiker. Sammanfattningsvis föredrar jag att tala om maskuliniteter framför manligheter på institutionell nivå, och på interaktions- och individnivå föredrar jag att tala om mäns hegemoni, könade praktiker och positioner (och motstånd till dem) framför masku-

liniteter. Jag återkommer till hegemonisk maskulinitet i relation till den svenska jämställdhetskontexten i kapitel 4 och diskuterar praktiker som en fråga om *göranden* i kapitel 5.

Att avhandlingens fokus förflyttades berodde också på att det som ägde rum i intervjuerna var för intressant för att lämnas åt sitt öde på fikapauser och i metodkapitel. Här gjorde jag ett analytiskt vägval och kom alltmer att fokusera på att förstå ämnet för avhandlingen som det tog sig uttryck i intervjusituationen. Analyserna kom därmed ofta att placera sig i intervjukontextens omedelbarhet, snarare än i att beskriva intervjupersonernas motstånd och feministiska praktiker utanför samtalet, även om sådana förstås också figurerar i materialet vilket framgår i en del av de citat som finns att läsa i artiklarna.

Det teoretiska fokus som kommit ur den här forskningsprocessen innebär att frågor om (intervju)interaktion, pågående motsägelsefullheter i positionen man/feminist och 'görande' av kön/feminism har fått en mer central plats. Det är dessa frågor som driver analyserna framåt i artiklarna, emellanåt med viktiga beröringspunkter med frågor om svensk jämställdhet och hegemonisk maskulinitet. I denna introducerande kappa, såväl som i artiklarna, hamnar den sociala konstruktionen av den feministiska subjektspositionens konturer och begriplighet i fokus – det kom att bli vad avhandlingen huvudsakligen handlar om.

Kappans upplägg och disposition

En kappa fungerar som ramberättelse i sammanläggningsavhandlingar. Jag har disponerat den för att ge både över- och inblick i vad som orienterat arbetet med artiklarna och redogör i viss mån för diskussioner som inte rymts mer än som kortare kommentarer i dem. Kappan tecknar ett slags fond, placerar studien i en samhällskontext och erbjuder en teoretisk bakgrund till analyserna (samtidigt som den utgör en faktisk del av avhandlingen). Tanken är att man ska kunna läsa kappan fristående från artiklarna.

Efter en kort presentation av intervjustudiens utformning och det empiriska materialet i *kapitel 2* tar teoretisk bakgrund och kontext vid i kapitel 3-5. *Kapitel 3* redogör för feministiska diskussioner om erfarenheters betydelse för mäns 'möjligheter till feminism'. Det är en litteraturöversikt som syftar till att beskriva vad som är potentiellt problematiskt med mäns feministiska engagemang. *Kapitel 4* placerar avhandlingen i svensk jämställdhetskontext och diskuterar frågan om män som jämställdhetspolitiska subjekt. I *Kapitel 5* presenteras ett teoretiskt ramverk som koncentreras kring aspekter av framträdanden, göranden och passeranden utifrån positionen man/feminist. *Kapitel 6* består av metodologiska reflektioner och en redogörelse av 'analysens hur'. *Kapitel 7* sammanfattar och sammanlägger artiklarnas huvudsakliga innehåll med kappan. *Kapitel 8* som kretsar kring etiska aspekter av studien är en epilog som också fungerar som prolog till läsningen av artiklarna.

2 | En intervjustudie med feministiskt engagerade män

Eftersom jag på ett eller annat sätt var intresserad av (begriplig)göranden och meningskapanden från intervjupersonerna själva kring positionen man/feminist bestämde jag mig redan i början av avhandlingsarbetet för att göra kvalitativa intervjuer. Jag ville höra dem berätta och resonera, men jag ville också kunna resonera *med* dem. I detta kapitel redogör jag för urvalsprocessen, intervjumaterialet och annan 'praktika' kring intervjuerna. Jag resonerar också kort kring den omgivande debatten och klimatet som rådde under tiden för fältarbetet.

Sökning och kontaktkanaler

För att komma i kontakt med potentiella intervjupersoner skickades en 'efterlysning' ut genom olika kanaler som jag själv eller gate-keepers hade tillgång till. Efterlysningen hade en bred formulering som enbart utgick från ålder och självdefinition:

> Är du Man och Antisexist/Feminist/Profeminist? Just nu söker jag intervjupersoner i åldern 18-35 år för ett forskningsprojekt vid Uppsala universitet om män och feminism. Intresserad?

Valet av åldersspann grundade sig i att personer som var i den åldern vid tiden för intervjuerna (2005/2006) är födda under 1970-talet och första halvan av 1980-talet, samma period som jämställdhetsfrågor institutionaliseras i Sverige. Som åldersgrupp rör det sig om 'unga vuxna' och generation blir ett förenande drag. Skälet var inte så mycket att jag ville fokusera specifikt på uppväxten eller relationen till föräldragenerationen, däremot fanns en tanke om att deras positioner, perspektiv och aktivism skulle vara en del av, eller åtminstone influerade av, tredje vågens feminism som nådde kraft och utbredning under 1990-talet.[9]

Definitionen som feminist eller liknande är intervjupersonernas egna. Jag såg det inte som möjligt eller önskvärt att konstruera något slags filter där jag skulle avgöra vilka som kunde 'kvala in' utifrån detta kriterium. Däremot kan formuleringen i efterlysningen användas för att nå vissa sorters feminister, exempelvis

[9] Till den tredje vågen räknar jag bland annat queera perspektiv och ett fokus på att utsudda olika könade gränser samt feministiska frågor om sexualitet, anti-essentialism och antirasism.

kan vi föreställa oss inriktningar eller slagsidor hos urvalet om texten lytt: ”Är du man och postkolonial feminist?” eller ”Är du man och arbetar med jämställdhetsfrågor?” Jag såg det som viktigt att intervjupersoner specifikt kallade sig just feminister (eller liknande), men ville inte på förhand avgränsa urvalets perspektiv eller verksamhetsområden genom att vara mer specifik. Eftersom det inte är ovanligt att män i Sverige kallar sig feminister handlade sökandet om att få tag på intervjupersoner som hade mer att säga än att de ’är för jämställdhet’ och där den egna definitionen kan tänkas ha ’praktiska’ och/eller ’existentiella’ konsekvenser. Detta blev en fråga om sökkanaler. Jag valde att göra efterlysningen över internet framförallt via gate-keepers till olika organisationer som hade hemsidor, forum och e-postlistor.

En del sökkanaler som prövades var utan framgång. Kontaktpersoner och gate-keepers kunde exempelvis ha för mycket att göra under den aktuella perioden och en del organisationer saknade verktyg att nå alla sina medlemmar (exempelvis i form av en e-postlista) eller krävde att jag själv kunde logga in som medlem. Ett exempel är Feministiskt initiativ, som var under uppbyggnad och vars organisering skedde på lokal gräsrotsnivå utan rikstäckande e-postlista. SAC-syndikalisterna är ytterligare ett exempel på organisation där e-postlistor inte lämpade sig för utskick av det här slaget. Partipolitiska nätverk går inte ’höger’ om folkpartiet även om jag försökte inkludera samtliga riksdagspartier. Detta är inte en avsiktlig avgränsning från början men det var så svårt att ens hitta de feministiska nätverken, till och med de jämställdhetspolitiska arbetsgrupperna, i organisationen hos de konservativa partierna att jag övergav den idén. Förutom nätforum och e-postlistor undersökte jag också möjligheten att annonsera i feministiska tidskrifter som Bang och FemKul liksom tidningar, exempelvis Syndikalisten och Arbetaren. Att nå ut med efterlysningen genom tidningar och tidskrifter var lite svårare av kostnadsskäl och tidpunkter som tidskrifterna hade manusstopp och jag valde att avvakta med dessa alternativ.

De första kanalerna blev härigenom: *RFSL/Kom ut,* feministisk e-postlista samt feministkillarnas (rikstäckande) klotterplank, *Nationella sekretariatet för Genusforsknings* Genuslistan, Riksorganisationen *Manliga Nätverkets* interna lista, *Grön Ungdoms* Genusnätverket, *Socialdemokratiska Ungdomsförbunde*ts nätforum Agera, *Ung Vänsters* medlemmar via Kommunity.nu, medlemmar av *Felira* (liberalt feministiskt nätverk) samt *Liberala ungdomsförbundets* feministgrupper.[10]

Efterlysningen fick snabbt ’eget liv’ och spreds mellan medlemmar och vidare till mer och mindre formella nätverk för feministiskt engagerade personer, aktiva inom bland annat funktionshindersfrågor, queeraktivism och miljörörelsen. Jag blev även kontaktad av nätverk och enskilda personer utanför Sverige, exempelvis ett nätverk i Finland samt personer bosatta i Nederländerna och England men valde att avgränsa urvalet till personer som kunde intervjuas i

[10] Nätaktiviteten varierade periodvis på Grön Ungdoms Genusnätverk och det är även oklart hur många medlemmar av Manliga nätverket som var uppskrivna på deras e-postlista. Genomslaget på dessa två för urvalet är därför mycket mindre.

Sverige. Även politiskt engagerade inom studentkårer nåddes av informationen och lokala nätverk av aktivist- och mansgrupper som jag annars inte haft kännedom om tog del av efterlysningen. Flertalet fick informationen vidarebefordrad till sig av vänner, flickvänner och mödrar. En del som hörde av sig hade småningom sett efterlysningen på flera ställen. Den ursprungliga tanken var att leta vidare efter intervjupersoner genom ytterligare kanaler, inklusive de tidningar och tidskrifter som kunde vara mer tidskrävande. Men eftersom den första sökningen så snabbt gav ett så omfattande resultat avstod jag sedermera från att fortsätta.

Urval

Till en början fanns funderingar kring att det kunde bli svårt att få tag i tillräckligt många intervjupersoner. Det visade sig vara en grov felbedömning; närmare 70 män hörde inom kort av sig om att delta i projektet. Många ville ha mer information innan de bestämde sig, medan andra skrev längre mejl med tankar och funderingar kring sig själva och ämnet.[11] Samtliga fick ett mejl med projektbeskrivning och en 'förenkät' med frågor om ålder, sysselsättning, beskrivning av sin 'familj', bostadsort, andra orter man kunde intervjuas på liksom om man kunde tänka sig att delta i en gruppintervju. En del valde efter det att tacka nej. Några gick inte att få tag i alternativt hörde inte av sig. 51 ville fortsatt delta efter denna första information och besvarade enkäten. Trots en del bortfall behövde jag till sist göra ett urval.

De flesta som hört av sig fanns i (eller i närheten av) storstäderna eller på orter med ett större lärosäte. Sju av dem som var ensamma om att bo avlägsna orter och/eller saknade möjlighet att ta sig till närliggande 'större' ort kom inte med i det slutgiltiga urvalet. Detta var en pragmatisk sortering som jag inte hade valt om jag haft obegränsade projektmedel eller tillgång till bil. Övriga bodde, befann sig under perioden eller hade möjlighet att ta sig till de orter jag sedan gjorde intervjuerna i. Förfarandet har härmed förstärkt slagsidan i urvalet i termer av stad-landsbygd. Många av de som intervjuades är dock uppväxta på mindre orter och har sedan flyttat i och med jobb, studier eller partners bostadsort. Ytterligare två personer togs inte med på grund av 'forskningsnärhet'. Jag bedömde det som potentiellt etiskt problematiskt, särskilt avseende anonymitet att inkludera personer där vi kunde sitta i samma konferenssessioner, opponera på varandras texter i olika sammanhang eller arbeta ihop i olika institutionssamarbeten. Oavsett anonymitetsproblematiken, skulle sådan närhet också ge dem en särställning jämte andra deltagare. Av de 42 personer som återstod var 11 pappor. Jag valde att inte ta med papporna. Föräldraskap definieras här som en relation snarare än en slags 'biologisk tillgång', varför sperma-

[11] Det stora intresset för att delta bidrog till att jag sedermera frågade de som intervjuades varför man velat delta, vilket i sin tur utgör en del av analysen i artikel III.

donatorer finns med i urvalet medan män som lever med icke-biologiska barn inte tagits med.

Varför inte pappor?

Varför jag inte har med några pappor i studien har jag fått återkommande frågor om genom åren. En del har tyckt att det varit synd eller till och med problematiskt. Inte minst har jämställdhetsintresserade pappor (i olika åldrar) ifrågasatt och i enstaka fall provocerats av detta. Detta var inget godtyckligt beslut. En anledning är att det redan finns en hel del svensk forskning om fäder och pappor som också inriktar sig på frågor om jämställdhet (se t.ex. Bekkengen 1999, 2002, 2003, 2005; Hagström 1999; Plantin 2001; Klinth 2002, 2005; Johansson & Klinth 2008; Klinth & Johansson 2010). Kritiken att jag inte tagit med pappor i urvalet kan också tolkas i ljuset av ett närliggande skäl, nämligen att män jämställdhetspolitiskt konstrueras som just pappor. Föräldrafokuset i jämställdhetsfrågor påverkar hur vi tänker kring mäns möjligheter till feminism och i vilka avseenden män kan eller borde agera.

Jag antog att intervjuer med pappor till barn i barndom (givet åldersspannet i studien) sannolikt skulle komma att få slagsida mot feminism och jämställdhet i relation till barn och föräldraskap. Feministiskt engagerade småbarnsföräldrar kan tänkas vara intensivt upptagna med jämställdhetsfrågor i en omedelbar vardag; genuspedagogik, fördelning av föräldraledighet, heteronormativa föräldragrupper, könsneutrala kläder… Som forskningsprojekt är det inte så pjåkigt. Men det är ett annat forskningsprojekt. Jag var intresserad av mäns feministiska positioner och praktiker i relation till sig själva identifierade och definierade som män, inte som pappor i relation till barn och medföräldrar.[12] Jag undrade vad man är upptagen med när man (ännu) inte omfattas av välfärdsstatens definition av män som jämställdhetspolitiska subjekt.

Intervjupersoner

Av de 31 som återstod föll ytterligare fyra bort på grund av utlandsflytter, ett 'försvinnande' och i ett fall för att vi omöjligt kunde synkronisera almanackorna. Kvar återstod 27 män och en pilot.[13] Allt som allt har 28 män intervjuats i 21 intervjuer; 17 individuellt, fyra i parintervjuer och sju i två olika gruppintervjuer (fyra respektive tre deltagare).[14] Antalet som deltog i gruppintervjuer blev

[12] Härmed inte sagt att intervjupersonerna inte funderar över barn och föräldraskap, eller att pappor inte skulle kunna fundera över annat.

[13] I samband med urvalsprocessen och utformandet av intervjuguiden gjordes en pilotintervju som innehöll liknande teman och diskussioner som de övriga. Den inkluderades därför i ett senare skede (och med intervjupersonens samtycke) i materialet.

[14] I början av projektet talade jag om gruppintervjuerna som fokusgrupper, vilket de också benämns som i artikel II. En tidig tanke som övergavs innan intervjuerna ägde rum var att man i grupperna kunde samtala om mer specifika frågor eller teman i form av bilder, tidningsartiklar, händelser eller dylikt. Termen 'fokus' hängde sedan kvar. Eftersom fokusgrupp kan åsyfta en

lägre än först tänkt, då flera uttryckte att de föredrog en individuell intervju om de fick välja. En gruppintervju blev en parintervju då den tredje personen tagit fel datum och ytterligare en gruppintervju bröts upp när vi inte kunde hitta ett datum som passade samtliga.

De flesta intervjupersoner var i slutändan i 20-årsåldern, den yngsta 20 år och den äldsta 34 år. Urvalet är både homogent och heterogent i fråga om social bakgrund och politisk/feministisk position. Genuslistan, som främst syftar till att förmedla forskningsinformation, var den kanal som gav mest uppmärksamhet. I det slutliga urvalet är det mycket riktigt en stor andel som studerat på högskolenivå, även om inte alla dessa nåtts via Genuslistan. Valet av kontaktkanaler tycks överlag ha bidragit till att jag i huvudsak nått en vit akademisk medelklass. Kanhända är det också i den vita akademiska medelklassen som män använder definitionen 'feminist' om sig själva. Klassbakgrund har inte klargjorts i alla intervjuer, vilket jag borde varit bättre på att reda ut. De flesta har dock läst på universitet eller högskola och/eller identifierar sig som medelklass. I en del fall är föräldrarna arbetarklass och intervjupersonen har företagit en klassresa genom att utbilda sig. Precis som i fråga om klassbakgrund tror jag att frågor om ras/etnicitet, och då särskilt vithet, hade varit intressant att inbegripa i intervjuerna och analyserna i större utsträckning. Samtidigt finns här en stor risk av att 'blind leder blind'. Jag tror att jag hade behövt ha ett annat fokus i intervjuerna och möjligtvis en annan sorts intervjuande för att i min privilegierade position som vit utforska intervjupersonernas vithet.[15]

24 intervjupersoner har akademisk utbildning (är studerande eller har examen), 23 identifierar sig som heterosexuella, 23 är 'etniskt svenska'.[16] Detta till trots uppfattade jag intervjupersonerna som mycket olika varandra. Givet den mängd intersektioner som är möjliga utifrån ovanstående ska analyserna inte läsas som en berättelse om en helt igenom homogen grupp män. Eftersom detta inte är en intersektionell analys och det rör sig om en mindre studie ska strukturen på urvalet inte tolkas som att de könade maktaspekterna som diskuteras i artiklarna är detsamma som att en vit heterosexuell medelklassmaskulinitet framträder.

speciell form av strukturerad gruppintervju där intervjuaren många gånger i det närmaste fungerar som en observatör har jag sedermera ändrat på benämningen.

[15] Detta kan jämföras med en studie av profeministiska män (Pease 2000) där minnesarbete som metod var central, men att 'antagonister' också behövdes för att kontrastera utforskandet av att som 'feministisk man' forska om och med andra feministiska män (se vidare kapitel 3).

[16] Av de fem som identifierar sig som icke-heterosexuella betecknar sig tre som homosexuella, en lever i en heterosexuell relation men vill inte definiera sig som hetero, och ytterligare en ville för tillfället beteckna sig som monosexuell, det vill säga att han har många kärleksrelationer men bara sex med sig själv. Av de fem som identifierar sig med en migrationsbakgrund har tre invandrade föräldrar och/eller har flyttat till Sverige som barn, två har flyttat till Sverige i vuxen ålder.

Intervjuerna

De individuella intervjuerna genomfördes i huvudsak i intervjupersonernas bostad, i fyra fall på intervjupersonens arbetsplats eller i en systerinstitutions lokaler, där också en av gruppintervjuerna ägde rum. Övriga par- och gruppintervjuer genomfördes i den bostad jag hade tillgång till på orten. Intervjupersonerna informerades i enlighet med humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådets dåvarande regler om anonymisering och hantering av inspelat material, samt att de inte behövde svara på frågor om de inte ville och att de närsomhelst kunde avbryta intervjun (HSFR 1999). Jag påpekade också att jag framförallt var intresserad av intervjupersonerna själva och deras tankar, snarare än att jag var ute efter någon sorts 'rätta' feministiska svar. Intervjuerna spelades in liksom det informerade samtycket. I samband med intervjuerna förde jag ibland anteckningar och skrev ner reflektioner i en intervjudagbok efteråt.

Intervju/guide

Intervjuerna placerar sig mellan vad som brukar benämnas som ostrukturerade och semistrukturerade intervjuer och har till stor del bestått av öppna frågor. Samtliga frågor i intervjuguiden har inte ställts i samtliga intervjuer, vilket annars är brukligt i semistrukturerade, eftersom intervjupersonen fått utrymme att själv fylla samtalet om sig med ett innehåll. Å andra sidan har inte intervjupersonen avgjort på egen hand vilka frågor vi talat om, vilket är brukligt i ostrukturerade djupintervjuer. Vår interaktion i intervjusituationen har bidragit till att avgöra hur ostrukturerad eller semistrukturerad intervjun i slutändan blivit. En del har varit relativt bestämda kring vad de tyckt varit viktigt att prata om, medan andra mer inväntat vad jag skulle betona genom frågorna. Min aktivitet som frågeställare och fokus i intervjuerna varierar också mellan olika intervjuer. Jag hade några 'backup-frågor' i händelse av att intervjupersonen själv inte skulle styra över innehållet, eller styra det till ämnets utkant. Dessa ger guiden en till synes strukturerad uppställning. Guider har använts i varierande utsträckning. I grupp- och parintervjuerna skiljde de sig något från de individuella eftersom intervjupersonerna här kunde diskutera med varandra. De stödfrågor jag hade till hjälp anpassades också allteftersom, vilket är ett vanligt grundat tillvägagångssätt.

Olika frågor fick olika mycket utrymme i intervjuerna men det skedde också förskjutningar under fältarbetets gång, framförallt i olika försök från min sida att trycka på frågor om göranden liksom att be om exempel och konkretiseringar. Intervjuerna är i ljuset av ovanstående både mycket lika och olika varandra. Det kan vara missvisande att bifoga en prydlig renskrift av en intervjuguide som bilaga. Jag bifogar istället den mest detaljerade handskrivna kladd använde under fältarbetet (se bilaga 1). Alla versioner av guiden kretsar kring feministiska positioner och praktiker; hur man blev feminist, vad det innebär och hur det görs; normer, förkroppsligande, konsekvenser och personlig förändring i rela-

tion till det feministiska engagemanget och i intervjupersonernas relationer till andra. Ett framträdande tema är också frågor om könade erfarenheter i feministiska och icke-feministiska sammanhang. Dessa teman kan sammanfattas som självpresentation, engagemang och relationer.

Empiriskt fält och Könskrig

Efterlysning och urvalsprocess ägde rum under hösten 2005 och intervjuerna genomfördes under vinterhalvåret 2005/2006. Detta sker under en period då det pågick en omfattande och förhållandevis hetsig debatt om feministisk forskning, jämställdhetspolitik och feministiska perspektiv på män. Frågor om mäns godhet, feministisk separatism och den egna positionen som man/feminist är mycket aktuella frågor vid tiden för intervjuerna.

I april 2005 lanserades det nybildade partiet Feministiskt Initiativ inför valet 2006. Tidiga opinionsundersökningar från Sifo visade att så många som 13-15% kunde tänka sig att rösta på FI. I maj 2005 sändes *Könskriget* på SVTs Dokument Inifrån. Könskriget är ett granskande reportage som kritiserar radikalfeminism och könsmaktsteori i svensk jämställdhetspolitik, kvinnojoursrörelse och feministisk våldsforskning. I fokus återfinns ROKS (Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige), före detta jämställdhetsminister/vice statsminister Margareta Winberg och sociologiprofessorn Eva Lundgren vid Uppsala universitet. Syftet var med filmarens egna ord att ”granska de goda krafterna i samhället”[17] men det mediedrev och den uppståndelse som följde kretsade kring andra aspekter än frågan om mäns våld mot kvinnor. Stort utrymme gavs bland annat åt citatet ”män är djur” från Valerie Solanas *SCUM manifest* i en recension i ROKS’ tidning Kvinnotryck – och att ROKS’ ordförande uttalade dessa ord när hon intervjuades. SCUM-manifestet utkom första gången 1968 men dess innehåll hade nyligen återaktualiserats i och med en svensk översättning av Sara Stridsberg 2003 (Solanas 2003). Det är alltså ingen tillfällighet att Valerie Solanas dyker upp i intervjuerna.

Könskriget-reportaget ansågs kontroversiellt, väckte stor debatt och drog på sig hela 147 anmälningar till Granskningsnämnden. ROKS’ ordförande avgick och flera medlemsjourer gick ur organisationen. Eva Lundgrens uttalanden i programmet låg sedermera till grund för universitetets kontroversiella beslut om en utredning om det fanns grund för misstanke om vetenskaplig ohederlighet.[18]

---

[17] Evin Rubar beskrev dokumentären med dessa ord vid mottagandet av SVTs jämställdhetspris. Många menade dock att Könskriget hade en negativ inverkan på feministisk rörelse och jämställdhetsarbete i Sverige. För en mer utförlig diskussion om händelserna kring FI, ROKS och Könskriget i relation till varandra och utifrån SCUM-manifestets plats i den svenska jämställdhetskontexten, se Harrison (2009).

[18] Granskningsnämnden har kritiserat programmet för bristande saklighet i 146 av fallen och fällt delar i ett av dem för brott mot opartiskhet genom ensidighet. Eva Lundgren friades sedermera från misstankarna om misstanke om vetenskaplig ohederlighet. Stockholms universitet mötte

Denna gav i sin tur upphov till en debatt om feministisk forskning, hermeneutik och vetenskapsteori där frågan om vad som är god vetenskap, och vem som är satt att avgöra detta, stod i fokus. Också Feministiskt Initiativ kom att förknippas med uttalandet om att män är djur som utmärkande för partiets förmodade 'tokfeminism' och syn på män. Senare mediebevakning av FI under 2005 och 2006 fokuserade bland annat på olika konflikter inom partiet och en del rapportering var publicistiskt tvivelaktig.[19] Det höjdes röster om att kvinnojourer skulle fråntas statligt stöd samtidigt som en del män tog på sig tröjor med ordet "djur" över bröstet för att markera sin (pro)feministiska ståndpunkt.

Programmet och debatten som följde påverkade det jämställdhetspolitiska klimatet, feministiska rörelser och offentlig debatt. När radikalfeministisk verksamhet och idébildning, som inte nödvändigtvis inkluderar män som likar, lyftes fram på den jämställdhetspolitiska scenen kritiserades feminismen i Sverige för att ha 'gått för långt'.[20] Diskussionerna pågick mer än ett år och påminde om att relationer mellan män och feminism inte nödvändigtvis är fria från konflikter. Vid tiden för efterlysningen hösten 2005 var den offentliga diskussionen fortfarande hetsig.[21] Flera intervjupersoner var märkbart påverkade av debatten, en del riktigt förbannade och många tyckte att det var viktigt (till och med en skyldighet) att öppet visa sitt stöd för feministiska rörelser genom att delta i intervjustudien. Redan i intresset för och motiven till att delta i studien, kan man förstå männens deltagande i studien som en del av deras feministiska projekt.

Genom att hänvisa till debatten kunde man uttrycka stöd för (radikal)feministiska perspektiv eller använda den som kontrast för sina ståndpunkter. Generellt ansåg intervjupersonerna det vara mer problematiskt att så många blev mer upprörda av citatet ('män är djur') än bakgrunden till att det hade uttalats (dvs. mäns våld). En intervjuperson uttryckte att han tyckte det kunde vara orättvist mot djuren. Det fanns samtidigt en medvetenhet bland intervjupersoner om att deras utsagor kunde användas både på ett ofördelaktigt och missvisande sätt, en vetskap som kanske ökat genom programmens efterspel. Några var också indirekt berörda av det som pågick genom sin aktivism eller yrkesverksamhet. En del (särskilt de med anknytning till universiteten, sociologiämnet eller genusforskning) undrade också nyfiket hur det var att vara feministisk sociolog vid Uppsala universitet. Överlag var man illa berörd av händelseutvecklingen inom både akademi, media och politik.

---

också under denna period krav om att professor Tiina Rosenberg (som samtidigt var aktuell som en av frontfigurerna i Feministiskt Initiativ) skulle granskas, men detta avvisades av rektorn.

[19] Exempelvis publicerades Aftonbladet partiets frontfigurer som klippdockor med häxhattar, hängbröst och armhålshår som tillbehör.

[20] Män som nekas tillträde på feministfester och våldsamma sånger om att kastrera män är exempel på feministiska aktiviteter som inte föll i god jämställdhetsjord.

[21] Särskilt kring våldstematiken har det visserligen funnits konflikter även innan den här perioden, till exempel uttryckt i form av två kvinnojoursrörelser. Debatten och den allmänna stämningen blev dock mer negativ, hätsk och utbredd än den var, låt säga ett år innan intervjuerna genomfördes.

3 | Kan man vara feminist? Om man är man alltså.

"Men är de verkligen feminister?" Detta är utan tvekan en av de vanligaste frågorna jag fått när studien presenterats i olika sammanhang genom åren. I själva arbetet har detta samtidigt varit en av de mindre intressanta att besvara. Dels har avhandlingen inte haft som syfte att utvärdera intervjupersonernas feminism, dels är frågan problematisk av skäl som framgår av de teoretiska utgångspunkterna i kappan och i artiklarnas analyser. Jag har snarare valt att lägga blicken på sociologin som omger frågan. Samtidigt speglar frågan en lång feministisk diskussion om män och feminism som detta kapitel är en introduktion till. Överordning, erfarenhet och smärta är nyckelbegrepp i det som följer.

Om – och hur – män kan vara feminister är en diskussion som kom att bli alltmer aktuell inom feministisk teori och rörelse under den Andra Vågen i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet.[22] I litteraturöversikten redogörs för några av de huvudsakliga argumenten, problemen och 'riskerna' som då blev centrala. Det innebär att radikalfeministiska och ståndpunktsepistemologiska (socialistiska) ansatser blir utgångspunkten, följt av den huvudsakliga kritik som kommit att växa fram. Hur frågan besvaras handlar i stor utsträckning om var den placeras inom västerländsk feministisk idétradition såsom liberal, marxistisk, radikal och socialistisk feminism samt inom mer sentida perspektiv som postkolonial teori och poststrukturalistisk feminism (Harding 1998:172). Diskussionen är fortfarande aktuell och de olika perspektiven erbjuder även olika syn på vart män och maskuliniteter 'tar vägen' och vad som ska göras åt eller med män (jmf. Lorber 2000, 2005a).[23] Det finns en rad böcker och antologier (många med förvirrande snarlika titlar) som samlar, sammanfattar, kontrasterar och vidareutvecklar diskussionen om mäns möjligheter till feminism.[24] Antologierna med de snarlika namnen kan beskrivas som internationellt centrala i forskning om män och feminism och har bidragit till framväxten av det som idag ofta kallas (kritiska) maskulinitetsstudier. Texterna som använts här kom-

[22] Samtidigt finns också en längre historik av män som varit engagerade i kvinnors frigörelse och krav på rättigheter (exempelvis i rösträttsfrågan). Det är vanligt att man lyfter fram John Stuart Mills *The subjection of women* (1869) som ett tidigt (eller som ett första) exempel.

[23] Vad man politiskt 'gör med kön' som social kategori diskuteras mer utförligt i artikel I.

[24] Det rör sig om titlar som: Men in Feminism, Men and Feminism, Feminism and Men, Men Doing Feminism, Men who Believe in Feminism. Se Wahlström (2002) för en jämförelse av tre av dessa.

mer huvudsakligen från USA, Storbritannien och Australien. Jag återkommer till specifika nationella aspekter i kapitel 4.

Problem/Argument I: 'The Patriarchal Dividend'

Ett svar på kapitelrubrikens fråga kan formuleras som en motfråga: varför skulle män vara det? Med den strukturella och systematiska underordningen av kvinnor i åtanke myntade Connell uttrycket *The patriarchal dividend* vilket åsyftar de fördelar och förmåner som män får i egenskap av sitt kön på grund av, och genom, kvinnors underordning (Connell 1995:79, 2000:46). Uttrycket skulle i det närmaste kunna översättas som 'patriarkal avkastning' (Gindt 2008:7).[25] Avkastningen fördelar sig sedan olika mellan män på grund av en rad andra maktordningar, men en viktig poäng är att *alla* män tjänar *något* på att vara män (se Connell 2002:142-145 för närmare diskussion). Vi kan härmed tänka kring mäns maskulinitetspositioner som en slags investering.[26]

Motfrågan gäller alltså varför män skulle engagera sig i frågor hos en politisk rörelse vars arbete och mål innebär en förlust av olika kapitalformer för män såsom pengar, maktpositioner, sociala fördelar, förtur, kontroll och auktoritet. Hit hör också argument om att män socialiseras till (könade) identiteter som är fientligt inställda till feminism, det vill säga att socialiseras till att vara man som något motsatt till att vara kvinna och därmed förväntas göra motstånd mot feminism (Digby 1998b:2). Den patriarkala avkastningen är dock inte något som män nödvändigtvis uppfattar på individuell nivå. Många har istället erfarenheter av maktlöshet. Michael Kimmel menar att män som intar en försvarsställning gentemot feminism, gör det för att de som män har en föreställning om att deras anspråk är *berättigade* (eng. *sense of entitlement*). Som exempel på män som upplever sin situation som maktlös gentemot kvinnor och feminismens framfart väljer Kimmel en debatt han deltagit i där kvinnor antas ha 'tagit' mäns jobb. I en talkshowstudio sitter förorättade vita män och producenten har bestämt att dagens ämne sammanfattas med "A black woman took my job" (Kimmel 1998:63-65). För att tala med Connell handlar det alltså om upplevelsen av att vara berättigad patriarkal avkastning. Varje gång jobbet, pengarna, maktpositionerna, fördelarna, förturerna, kontrollen och auktoriteten tillfaller den Andre har man berövats något som man förväntat sig få (jag återkommer till detta exempel senare i kapitlet).

Sandra Bartky lyfter fram en kritisk invändning till frågan om patriarkal avkastning som hinder för mäns feministiska engagemang: man kan väl vara engagerad i frågan ändå? Här finns ofta paralleller till rasism/anti-rasism; många vita som arbetar mot rasism önskar inte vara delaktiga i förtrycket, även om de

[25] I den finansiella svenskan översätts 'dividend' med 'utdelning' som ju är en form av avkastning.
[26] För att fortsatt tala utifrån den symboliska referensen till företagsvärlden innehar exempelvis vita, heterosexuella män en mycket stor del av aktieposterna i Patriarkat AB.

både är det och tjänar på det (Bartky 1998:xiii). Att vara emot något betyder dock inte nödvändigtvis att man varken frivilligt överger eller automatiskt förlorar investeringen och dess avkastning. Kimmel beskriver exempelvis hur en del feministiska kvinnor försöker få honom att avslöja sin *patriarkala partiskhet* (eng. *patriarchal bias*) under hans profeministiska föreläsningar, och att detta avslöjande också äger rum. Han menar att detta speglar en bekymmersam problematik (som han förvisso är överens med dessa åhörare om); nämligen en medvetenhet om att män, oavsett om de är feministiskt positionerade eller inte, tjänar på sin privilegierade position som män. Män förkroppsligar patriarkat vare sig de vill eller inte (Kimmel 1998:61-62; se även Harding 1998:179).

Risker: mäns opportunistiska motiv, kooptering och teoretiserande

Ovanstående diskussion stödjer argumentet att män inte kan 'vara feminister, egentligen'. Några risker kan sättas i samband med avkastningsproblematiken. Riskerna tar formen av misstänkliggöranden: män stödjer feminism av opportunistiska anledningar och deras engagemang är då bara skenbart feministiskt och syftar egentligen till något som främst tjänar mäns intressen (Digby 1998b:2; Pease 2000:11). Motiven handlar om en risk för kooptering, det vill säga att män övertar teorier och begrepp för egen vinning, att det finns en vilja att bemästra ett ämne och exploatera kunskap snarare än att omsätta det i personlig praktik (Schacht & Ewing 1998:133; se t.ex. Daly 1974:32). Mäns akademiska feminism har också tolkats som en slags fetischism (se diskussionen mellan Heath 1989b; och Smith, P. 1989).

Ett närliggande resonemang är att feministiskt positionerade män inom akademin riskerar att avradikalisera, försvaga och ta över forskningsfältet (Richardson & Robinson 1996:186). Ett exempel är att män sägs använda feministisk teori för att framstå som 'uppdaterade' och att de dras till det genusvetenskapliga fältet när där finns pengar och projekt i omlopp (Reinharz & Davidman 1992:16; Newton & Stacey 1995, 1997). Hit hör också den kritik som går ut på att män 'söndrar och härskar' genom att godkänna en del feministisk teori som 'god' och annan som 'dålig' eller 'ond' (Jardine 1989:56; Ross 1989:87; Canaan & Griffin 1990:37). Psykoanalytisk feminism blir gärna god, medan den våldsfokuserande radikalfeminismen är ond (Pease 2000:12).

Bartky påpekar som en invändning att män sällan vinner något i termer av exempelvis arbetssituation och karriärmöjligheter genom att kalla sig feminister, utan snarare löper risken att uppfattas som 'omanliga' (Bartky 1998:xiii). Till konsekvenser av det här slaget kan också läggas att feministiskt positionerade män utesluts eller begränsas i homosociala sammanhang. Samtidigt är det också vanligt att män får ovanligt mycket bekräftelse och beundran (i intervjuerna ofta omnämnt som 'cred') av kvinnor i synnerhet och av en feministisk eller jäm-

ställdhetssträvande omgivning mer allmänt för sitt uttalade feministiska stöd.[27] Litteraturen ger ingen klarhet i frågan, men möjligtvis kan argumenten om opportunism och kooptering ses som en slags makro- eller meso-orienterad konsekvens och separeras från enskilda mäns intentioner. Alice Jardine menar att män, oavsett motiven, tenderar att separera feministisk teori från sig själva personligen (Jardine 1989:55,57). Mäns feministiska engagemang (för)blir då teoretisk-politiskt snarare än personlig-politiskt.

Problem/Argument II: mäns (brist på) erfarenhet(er)

Det mest framträdande problemet och argumentet i den feministiska litteraturen om män som feminister har dock inte som sin utgångspunkt frågan om huruvida män förlorar, antas misogynt profitera eller har att vinna på feministiska mål. Istället kretsar argumentationen kring frågan om könad erfarenhet. Att just erfarenhet fungerar som en axel som diskussionen kretsar runt, har både historiska, praktiska och teoretiska orsaker.

Frågan om erfarenhet formuleras i den ståndpunktsepistemologi som härrör ur socialistisk feminism, och radikalfeminismen i sitt fokus på kvinnor i könsmaktordningen. Dessa tar parallellt form under 1960- och 1970-talet (Harding 1998:183). Till de centrala feministiska tänkarna under den här perioden hör Shulamit Firestone (1970), Mary Daly (1974, 1978), Adrienne Rich (1980) och Catharine McKinnon (1987) vars verk bland annat behandlar frågor om moderskap och pornografi. Under denna period var män på många sätt uteslutna från feministiska sammanhang då separatistiska perspektiv och arbetsmetoder var vanliga (Bartky 1998:xi). Samtidigt fanns många män som var feministiskt engagerade och vars anti-sexistiska organisering ofta kallas 'mansrörelse'.[28]

Ståndpunktsfeminism innebär att kvinnor med sina liv och erfarenheter som epistemologisk bas får tillgång till en särskild ståndpunkt, en utkiksplats (position) från vilken de kan utforska patriarkalt förtryck, värderingar och praktiker i systemet. Helt kort kan resonemanget kring erfarenhet och ståndpunkt sammanfattas med att kvinnors unika och subjektiva erfarenheter och upplevelser av förtryck och diskriminering ger verktygen för att bekämpa desamma. Kvinnors erfarenhet ligger då till grund för ett feministiskt medvetande (eller en feministisk medvetenhet) vilken i sin tur producerar ny och annan, det vill säga feministisk, kunskap. Det handlar om en kunskapsteori i opposition – en 'motepistemologi' – som utmanar samhällets patriarkala strukturer (se Rich 1980). All kunskap blir härmed partiell och socialt situerad (Harding 1998:183,185).

---

[27] Detta kan jämföras med att städande och föräldralediga heteromän beskrivs, omskrivs och framskrivs på ett positivt sätt som kvinnor sällan är med om.

[28] För en detaljerad genomgång av den profeministiska rörelsens framväxt och organisering i Nordamerika, Storbritannien och Australien från 1970-talet och framåt (åtminstone till sent 1990-tal), se Amanda Goldrick-Jones *Men who believe in feminism* (2002). Helena Hill gör en utmärkt idéhistorisk analys av den svenska mansrörelsen i *Befria Mannen!* (2007).

Män ses som blockerade från att kunna utveckla ett feministiskt medvetande, en feministisk ståndpunkt och feministisk kunskap eftersom de saknar dessa erfarenheter (Schacht & Ewing 1998:132; Harding 1998:179; Ashe 2004:189).

Från ett radikalfeministiskt perspektiv tjänar alla män på patriarkatets förtryck av kvinnor genom kulturen, institutioner och praktiker - oavsett om de vill det eller inte. Män är därför också djupt insnärjda i förtrycket av kvinnor – oavsett om de vill det eller inte (Harding 1998:179). Mäns erfarenheter ses som helt igenom patriarkala och när de då inte inrymmer upplevelser av könsförtryck blir mäns erfarenheter en omöjlig källa till feministiska positioner som grund för en feministisk politik (Heath 1989a).

Idéer om erfarenhet har också en kroppslig (inte sällan biologisk) grund då kvinnors erfarenheter av förtryck hänförs till kvinnans kropp (Bart, Freeman & Kimball 1985:191; Schacht & Ewing 1998:131). Det har dock blivit vanligare att argumenten utgår från sociala positioner och kön som konstruktion än kroppslighet som biologi. Det är alltså långt ifrån alla ståndpunktsfeminister som hävdar att erfarenheter utgår från en biologisk bas (Ashe 2004:190-191). Liz Stanley och Sue Wise uttrycker det som att ett feministiskt medvetande utgör grunden i att vara feminist och att denna medvetenhet finner sina rötter i ”konkreta, praktiska och vardagliga erfarenheter av att vara, och bli behandlad som, *kvinna”* (1993:31-32, kursivering i original). Också ur detta perspektiv omöjliggör mäns positioner i den patriarkala samhällsstrukturen erfarenheter av könad underordning i densamma. Mäns positioner begränsar deras könade erfarenheter till dem av förtryckarens (Braidotti 1989:234). Också detta sätt att betrakta frågan om kön och erfarenhet har kritiserats av feminister för att reproducera den logik som begränsar kvinnan till hennes biologi (se Butler 1990). Nedan redogörs kort för den kritiken.

Kritik och nyanseringar

Kritiken mot det radikalfeministiska och ståndpunktsteoretiska ramverket fokuserar på problemen med själva uppdelningen i män och kvinnor. Den pekar på att kategoriseringen främst tjänar patriarkala intressen och är en grundläggande orsak i sig till förtrycket av kvinnor. Perspektivens främsta begränsningar bygger på två problem: kategoriseringen förbiser skillnader kvinnor emellan (och män) och gör essentialistiska antaganden om kön (Harding 1998:181-182).

Synen på män har därtill nyanserats i och med att feministiska studier av män och maskuliniteter (då vanligen benämnt ’mansforskning’) växer fram som en del av forskningsfältet. Connells teori om hegemonisk maskulinitet (Carrigan, Connell & Lee 1985; Connell 1995) har varit avgörande för idén om multipla maskuliniteter och sätter män i relation också till varandra. Män innehar olika positioner och därmed väldigt olika erfarenheter av att vara just män. Fler dimensioner läggs på så vis till frågan om män: dels kan män sägas dela erfarenheter genom att vara positionerade som män och tillskrivas maskulinitet, dels underordnas andra män utifrån andra sociala strukturer såsom sexualitet och

ras/etnicitet. Denna form av underordning gäller då även i relation till en del kategorier kvinnor.

Den radikal- och ståndpunktsfeministiska utgångspunkten i kvinnors subjektiva upplevelse av könsförtryck förutsätter att deras erfarenheter av detta skulle vara desamma eller likartade oavsett andra maktordningar såsom klass, sexualitet, ras och funktionalitet. Lyhördheten för andra maktordningars inverkan har teoretiserats genom begreppet intersektionalitet. Feminismens identitetsperspektiv kritiseras (och vidareutvecklas) genom att ett intersektionellt perspektiv tydliggör problemet med föreställningar om både kvinnors och mäns respektive erfarenheter som gemensamma. Liksom i fallet med ovanstående förändringar i feministisk teori, blir kön en fråga om multipla identiteter formade av olika maktordningar som påverkar varandra (Mohanty 1986; Crenshaw 1997, 2006; Lykke 2003; de los Reyes & Mulinari 2005).

Privilegierade ståndpunktsfeminister har härmed kritiserats, inte minst av icke-vita feminister, för att de utgår från privilegierade grupper av kvinnor och att den vita 'strejta' medelklassen har kunnat 'kosta på sig' att bortse från andra sociala strukturer (Harding 1998:182; hooks 1998:265-267). Postkolonial kritik och 'black feminism' gör i sin tur bruk av ståndpunktsteori och erfarenhet för att kritisera den vita, västerländska tendensen att tala för 'alla kvinnor' (se Collins 1990). hooks pekar också på att radikalfeminismens separatistiska förtecken utestänger svarta kvinnor som arbetar tillsammans med män mot rasdiskriminering.

I takt med att feminismen förändras under 1980- och 90-talet och att queera perspektiv på identitet växer fram blir det allt svårare att teoretiskt hantera kvinnor och män som två enhetliga kategorier, och att dessutom göra det utan att beakta frågan om begärsriktning (se Butler 1990). Istället beskrivs makt allt oftare som flytande, situerad och dynamisk. Subjektspositioner blir en plats för olika sammanströmmande maktrelationer och därmed diskursiva strider (Foucault 1980, 1986, 1987). Nyanseringen gäller alltså skillnader män emellan, en multipel definition av maskulinitetsbegreppet, och att maktstrukturen inte ses som lika statisk som inom mer traditionell feministisk teori.

Radikalfeminismens och ståndpunktsfeminismens betoning av erfarenheter som särskilda och socialt situerade återkommer alltså i den postmoderna feministiska representationskritiken, men då som en kritik av ståndpunktsfeminismens monolitiska och totaliserande effekter ifråga om både män och kvinnor (Haraway 1988). Idén om gemensam erfarenhet som epistemologisk bas visar sig mer exkluderande än inkluderande (Ashe 2007:84; se Butler 1990; Haraway 1991). Radikalfeminism kritiseras härtill för att göra ett essentialistiskt antagande i synen på män där de alla blir förtryckare, punkt (Harding 1998:182). Inte sällan följer argumentationen en biologisk linje (Echols 1984, 1989; Ashe 2007:83). Mäns patriarkala erfarenheter diskuteras ofta utifrån idéer om exempelvis 'sexuell aggressivitet' och biologisk oförmåga att föda barn.

Frågan om kroppslighet och gemensam könad erfarenhet är komplex. Skulle det krävas en kroppslig erfarenhet för att kunna positionera sig som feminist

som man, eller kan man göra bruk av andras (kvinnors) erfarenheter? Kvinnor kan exempelvis göra bruk av levda erfarenheter av att 'vara sin kropp' i offentliga rum, men kan de alla producera feministisk kunskap om våldtäkt? Med andra ord; kan kvinnor göra bruk av andra kvinnors erfarenheter i lägen där män vanligen anses patriarkalt blockerade? Att svara ja skulle kunna innebära att män inkluderas i möjligheten att positionera sig radikalfeministiskt genom att göra bruk av kvinnors erfarenheter. Harding menar att detta är möjligt om argumenten utgår från att man förstår radikalfeminismen som en politisk/teoretisk diskurs (Harding 1998:180).[29] Vi går nu vidare till att se var och hur radikalt positionerade män placerar sig i ett sådant politiskt/teoretiskt landskap.[30]

IngenMansLand I: Män, Radikalfeminism och radikalkonstruktionism

Det finns exempel på män som ställer sig bakom det radikalfeministiska antagandet om att män helt enkelt inte kan 'motstå' att leva ut sina maktpositioner i relationer till kvinnor. Positionen rymmer ett 'vägrans motstånd', att vägra kön (Harding 1998:183). Sett utifrån vad som diskuterats hittills i kapitlet får dock mäns feministiska engagemang ett mer ambivalent mottagande i flertalet texter, en ambivalens som också formuleras av män själva. Även om radikalfeminism och radikal konstruktionism (som återfinns inom poststrukturalistisk feminism och queerteori) inte är samtida i sin utveckling och skiljer sig i synen på den feministiska potentialen i mäns erfarenheter, pekar båda perspektiven på att män har möjligheter att överge eller frångå könade kategorier, inte bara historiskt situerade förståelser av dem, utan helt och hållet (ibid.:191). Förekomsten av den här sortens radikala positioneringar från mäns sida sträcker sig längre tillbaka än det ofta beskrivs i (den poststrukturalistiska) litteraturen, exempelvis i titlar som *Unbecoming men* (Bradley & Danchik 1971), och *Effeminist manifesto* (Dansky, Knoebel & Pitchford 1977).

Även om utgångspunkten att mäns erfarenheter och identiteter är helt igenom patriarkala blivit kraftigt ifrågasatt i senare feministisk teoribildning som

[29] Harding hänvisar här till hur Patricia Hill Collins definierar *black feminism* inkluderande genom ett liknande resonemang (Collins 1990, kap. 1-2; Harding 1998:180).

[30] Att jag skriver 'radikalt positionerade' här markerar att det sker en utvidgning av fokus till att omfatta också andra former av radikalitet än den specifikt radikalfeministiska. I en bemärkelse kan vi förstå feminism i sig som en radikal företeelse. Som framgår av följande rubrik räknar jag exempelvis poststrukturalistiskt (radikal)konstruktionistiska och queera positioner som radikala. När jag skriver om intervjupersonerna som 'radikalt positionerade' kallar de sig inte nödvändigtvis själva för 'radikalfeminist' eller gör anspråk på en queer position. Uttryck för en vilja till grundläggande förändring i definitionen av kön och av existerande sociala, politiska och institutionaliserade villkor tolkar jag som uttryck för radikalfeministiska och radikalkonstruktionistiska förståelser av kön och feminism. Se vidare i kapitel 7 för en diskussion om radikala positioner som rebelliska.

ett kategoriskt universellt antagande, tycks frågor om både patriarkal avkastning och bristande erfarenhet av underordning fortsatt brännande aktuella på individuell nivå. Inte minst visar en rad feministiskt positionerade akademikermän att så är fallet i sina texter, Schacht och Ewing noterar att de flesta texter de tagit del av som driver att män inte kan vara feminister, är skrivna av män själva (Schacht & Ewing 1998:131n3). Utan att upprepa resonemangen i tidigare avsnitt vill jag här särskilt lyfta fram exempel på feministiskt positionerade män som själva definierar feminism(er) som ett 'ingenmansland'.

Omöjligheter och Oxymoron

Stephen Heath menar att mäns relation till feminism är omöjlig rent politiskt. Omöjligheten förklaras med att mäns positioner representerar allt som behöver utmanas och förändras; de är objektet, en del av analysen och den patriarkala strukturens agenter. Män som söker en feministisk position inrättar sig enligt Heath i historien om koloniseringen av kvinnor. Han menar att den förhandling av erfarenheter som kvinnor gör när de blir feminister, är blockerad för män. Den man som inte låter sig konfronteras med detta faktum 'vägrar' ge feminismen dess rättmätiga roll (Heath 1989a:1-2). Heath ställer sig frågan om inte mäns intresse i feminism har en pornografisk effekt i så motto att pornografi handlar om olika slags 'män tillsammans' och att risken är att mäns feminism reproducerar ett sådant system av tillsammans. Den verkliga instansen där förändring måste ske inbegriper för Heath 'slutet på maskulinitet' (ibid.:4-5).

För David Kahane innebär ett feministiskt arbete att arbeta mot sig själv. Att män gör sig till en del av lösningen lösgör dem inte från att de själva är själva problemet. Han tvivlar på att män, sig själv inkluderad, lever upp till denna utgångspunkt och betonar att feministiskt engagerade män inte kan arbeta från utgångspunkten att den feministiska kritiken och misstänksamheten bara gäller andra män, inte en själv. Hans mest kraftfulla formulering är att män som feminister inte kan vara något annat än en *oxymoron* sett utifrån hur världen är beskaffad idag (Kahane 1998:213,232). Förståelsen av mäns feministiska positioner som oxymorona har funnit sin plats också i mina analyser för att visa på de motsägelsefullheter i feministiska positioner som aktivt hanteras i intervjuerna (se särskilt artikel II).[31]

Vad ska man då ta sig till om man är man? För Heath blir den viktigaste strategin att markera sin avvikelse som man (Heath 1989a:32). Kahane menar att män ändå måste försöka agera som feminister och skriver att nyckeln för feministiskt engagerade män är att ansvarsfullt lära sig leva, eller stå ut, med motsägelsefullheten. Man behöver förstå sig själv som ofullständig, snarare än att försöka fly från eller förenkla komplexiteten (Kahane 1998:228).

[31] En oxymoron är en slags retorisk figur sammansatt av oförenliga beståndsdelar, exempelvis levande död, bitterljuv och i det här sammanhanget – feministkille.

Vägran och Avskaffande

John Stoltenberg är kanske den mest kända av de radikala feministiska män (Clatterbaugh 1990; Messner 1997) som formulerat feminismen som ett ställe där inga män har tillträde – ett ingenmansland. Han menar att mäns erfarenheter verkar kring en slags *våldtäktsetik* (eng. *rapist ethics*)[32] och sätter likhetstecken mellan maskulinitet, sexuell objektifiering och kontroll över kvinnors kroppar samt exploatering av kvinnor på ett ekonomiskt, sexuellt och känslomässigt plan (Stoltenberg 1989).

Stoltenberg vänder sig mot idén att Manlighet kan revideras eller gottgöras, rekonstrueras, återuppfinnas, omdefinieras, revisioneras eller göras 'rewhatevered'.[33] Rättvisa och Manlighet är inte kombinerbara för Stoltenberg då det senare utgör ett orättviseparadigm i sig (Stoltenberg 1998:147,159). Han uppmanar alla män att "vägra vara man" genom att vända sig till det autentiska Självet, bort från Manligheten eftersom dessa inte kan erfaras på samma gång (ibid.:149,153; Stoltenberg 2000).

För Stoltenberg handlar det om att frammana en moralisk identitet; att bete sig som en man innebär att inte känna empati. Att göra feministiskt motstånd blir för Stoltenberg att etiskt och personligt vägra vara man genom att vägra tro på Manlighet, vägra kön om man så vill (Stoltenberg 1998:153,159).[34] Denna vägran bör också förevisas offentligt. Denna moraliska identitet kan jämföras med David Morgan som menar att 'förtryckarens' motiv till förändring behöver ta sin utgångspunkt i ett etiskt ställningstagande snarare än i egna patriarkala erfarenheter (Morgan 1992:39). Egenintresset i att förstå eller att själv slippa smärta skjuts empatiskt åt sidan.

Stoltenberg intar en radikalfeministisk ståndpunkt i sitt perspektiv på män som drivna av våldtäktsetiken och identifierar ett slags autentiskt individuellt Själv i kontrast till det Manliga självet. Manligheten i sin tur existerar egentligen inte; det är ett bedrägligt kulturellt bländverk. I en analys av hans samlade produktion har det därför påpekats att han jämte sin radikalfeministiska utgångspunkt gör parallellt bruk av radikal konstruktionism i det att han ser subjektet som utan pre-diskusivt kön (Ashe 2007:96-97). Han frågar sig också varför människors erfarenheter ska behöva vara könade över huvudtaget. Här finns ett likhetstecken mellan mäns erfarenhet, mäns förtryck av kvinnor och förtryckande subjekt. Det finns inget som ska förändras, bli alternativt eller bra i maskuliniteten genom feminism. Om män ska kunna inta en feministisk position ur

---

[32] Etik här som en uppsättning 'regler' för uppträdande och förhållningssätt.

[33] Stoltenberg använder sig av termen *manhood* som kan översättas lite olika till svenska. *Manhood* kan både betyda att vara man, att vara manlig men också åsyfta män som kollektiv, vid sidan av mer gammaldags synonymer såsom mandom. *Manhood* låter sig däremot inte översättas till maskulinitet som jag valt att använda, så för att hålla Stoltenbergs upproriska gliringar intakta använder jag här 'Manlighet'. *Selfhood* förekommer också vilket översatts till *autentiska Självet*.

[34] Han föredrar att hänvisa till sig själv som 'a penised human being'; en människa med penis (Stoltenberg 1998:152).

detta perspektiv gäller det att förändras i (den könade) grunden; att 'vägra vara man' och göra slut på Manlighet (se Stoltenberg 1989, 2000).

Kritik från andra män: exkluderingens, skuldens, misstänksamhetens och ilskans politik

När män gör bruk av radikala perspektiv i allmänhet, och radikalfeministiska perspektiv i synnerhet, brukar de hamna i resonemang om skuld (Goldrick-Jones 2002:162).[35] Kahane poängterar utifrån egna erfarenheter att feministiska män inte litar på sig själva och vad de gör; feministisk kunskap gör helt enkelt män misstänksamma mot alla aspekter av sig själva (Kahane 1998:222). Clatterbaugh menar att radikalfeministiskt positionerade män har svårt att lita på sig själva också i sina egna försök att förändra sina identiteter (Clatterbaugh 1990:53). Han beskriver då detta som något negativt.

En annan risk som påtalas med att män utgår från ett radikalfeministiskt perspektiv är att sådana positioner producerar en 'ilskans politik' (Ashe 2007:103).[36] Victor Seidler (1997) har särskilt pekat på hur arga resonemang av den typ som Stoltenberg för, har negativa effekter i form av mansfientlighet liksom ett improduktivt förakt och självhat hos män. Ett intrikat problem med denna kritik blir i sin tur att den utgår från idén om *mans*fientlighet, det vill säga att invändningen utgår från fientlighet till en nuvarande och framtida förekomst av män. Radikala positioner å sin sida utgår istället från att just 'män' inte existerar (alternativt inte borde behöva existera) såsom en ontologisk enhet (jmf. Ashe 2007:104). Det finns då egentligen inga män (bara praktiker och diskurser) att vara fientligt inställd till. Därtill tar Seidler i sitt argument för givet att de negativa effekterna som perspektivet innebär för män också är negativt för att åstadkomma en förändring, medan radikalt positionerade snarare ser detta kostsamma och smärtsamma som positivt och önskvärt för att förändring ska kunna ske.

Män som talar om omöjligheter, oxymoron, vägran och avskaffande kritiseras inte minst för de praktiska konsekvenserna av ståndpunkten. Clatterbaugh menar exempelvis att profeministisk radikalfeminism gör det svårt att hitta allianser mellan feminismen och feministiskt engagerade män och är därför kritisk till Stoltenbergs ansats (Clatterbaugh 1990:53). Andra frågar sig hur en ståndpunkt som är så aggressivt inställd till män egentligen ska lyckas intressera män (Connell 1995:221; Messner 1997:54; Ashe 2007:104). Risken är att feminismen blir exkluderande och att man skjuter ifrån sig mäns potentiella feministiska engagemang.[37]

---

[35] Goldrick-Jones poängterar dock att just Stoltenberg inte tycks präglad av någon sådan skuld i sina texter (2002:138).

[36] Just aggressivitet kan dessutom tolkas som ett uttryck för maskulinitet i sig.

[37] Detta blir särskilt intressant i den svenska jämställdhetskontexten där inställningen är inklusiv och många män också kallar sig feminister. Vid tiden för då jag också genomförde mina intervjuer började många män offentligt ta avstånd från feminismen i samband med den pågående debat-

Feministiska perspektiv på män som just *feminister* har kritiserats för att inte ta den poststrukturalistiska teoriutvecklingen med sig, alternativt att den inte tillåts komma till sin rätt i den frågan. Kritikerna menar att medan kvinnors subjektspositioner och erfarenheter erkänts som mer komplexa och varierande i feministiska analyser och i feministisk rörelse, så har synen på mäns potentiellt subversiva erfarenheter och möjliga feministiska positioner förblivit förhållandevis enhetlig (Hebert 2007; se även Ashe 2004; 2007). Relationen mellan *mäns erfarenheter* och möjliga feministiska positioner pekas ut som en fortsatt problematisk fråga.

Radikala tolkningar av mäns smärta

De könade erfarenheter som diskuteras i den refererade feministiska litteraturen är inte alltid specifika men kretsar i stor utsträckning kring *smärta*. En feministisk utgångspunkt är den smärta som kvinnor utsätts för och som män orsakar. Men i diskussioner om mäns engagemang i feminism handlar det också om smärta som män upplever. Att vara man kan i likhet med kvinnors upplevelser vara både smärtsamt och motsägelsefullt, heter det då. Befrielsen från smärta och motsägelsefullhet blir ett skäl för män att engagera sig i feminism (Bartky 1998:xii).[38] Argumentet pekar på att det alltså finns andra vinster än dem som den patriarkala avkastningen genererar. Två motfrågor som kan formuleras är om män verkligen ska engagera sig i feminism för sin egen (vinnings) skull samt om kvinnor ska motiveras till feministiskt engagemang för att inte bara sig själva, utan också för att hjälpa män med deras smärta.

Ett påtagligt och smärtsamt problem som män orsakar är våld mot kvinnor, barn – och andra män. På så vis är just våld ett av de samhällsproblem där män är både förövare och offer (och där förövarna ofta själva varit offer) – det vill säga både orsakar problemen de upplever och upplever problemen de orsakar. Ifråga om våld kan vi också föreställa oss smärtsamma erfarenheter av exempelvis mobbning och av att stå nära någon som blivit utsatt för mäns våld (Pringle 1995, 2007; Hearn 1998). En viktig form av smärta kommer ur insikten om att man är en del av, och delaktig i, den struktur som skadar kvinnor (och barn). Också mäns feministiska engagemang och arbete mot denna struktur beskrivs som smärtsam (Jardine 1989:60).[39] I den redogörelse som följer om den potentiella radikaliteten i mäns smärta kan litteraturens fokus sägas ligga på

ten. En del intervjupersoner pekade på detta som något delvis positivt – ett tal om en utrensning av 'vargar i fårakläder'.

[38] En redogörelse av vad män har att vinna på feminism får begränsat utrymme i den här texten, men berörs i viss mån i artikel I, se exempelvis Connell (1987) och Hearn (1987).

[39] Vad gäller just våld och sexualiserat våld som någon i omgivningen utsätts för av andra män återfinns som en potentiell källa till feministiskt engagemang. Vi kan föreställa oss att sådana händelser fungerar som en 'ögonöppnare' om mäns makt i och med att de flesta förövare är pojkar och män, och i längden i förståelse av sig själv som man (se Pringle 1995:198-200).

problem som män *upplever* i könsmaktsstrukturen snarare än problem de *orsakar*, ett fokus värt att förhålla sig kritisk till i sig.

Mäns subversiva erfarenheter av underordning

bell hooks är en av dem som öppnar för att mäns erfarenheter inte kan sorteras som enhetliga eftersom män också erfar underordning. hooks menar att icke-vita mäns upplevelser av rasdiskriminering kan överbrygga avståndet till en feministisk identitetspolitik (hooks 1998, 2000). En tillhörighet till en underordnad grupp bland andra sociala kategorier än kön fungerar då som en slags erfarenhetskatalysator för feministiskt engagemang.

Utan att hooks nödvändigtvis har fel ifråga om underordningens subversiva potential blir frågan den om inte mäns erfarenheter av diskriminering på grund av etnicitet ras, klass, sexualitet lika gärna skulle kunna förstärka en anti-feministisk position. För enskilda män kan upplevelser av avvikelse och underordning fungera som en ingång till feministiskt engagemang och bidra till en feministisk förståelse av sig själv (i intervjumaterialet omnämns detta i förhållande till homosexualitet och etnicitet). Däremot tror jag det är alltför optimistiskt att se underordningens smärta som en slags 'gräddfil' till feministiskt tänkande och engagemang.[40] I diskussioner om mäns möjliga ingångar till feministiska positioner tycks det dock, i enlighet med hooks resonemang, vara de vita heterosexuella medel- och överklassmännens erfarenheter som blir den mest problematiska kategorin (Pease 2000; Ashe 2004:193). Häri ligger en både teoretisk och praktisk utmaning.

Mäns subversiva erfarenheter av överordning

I ovanstående exempel från hooks är det underordning som identifieras som potentiellt subversiv. Fidelma Ashe menar att det inom ramen för ett poststrukturalistiskt perspektiv är än viktigare att hantera det hegemoniska och maskulinitetsspecifika i (vita) mäns erfarenheter (Ashe 2004:192). Hon påpekar att det återstår att på vetenskaplig väg utforska de politiska konsekvenser som könade erfarenheter av överordning kan ha i både privata och offentliga sammanhang. Det poststrukturalistiska radikalkonstruktionistiska perspektivet på kön ger vid handen att könade erfarenheter produceras av de diskurser som skapar könets innebörder på en materiell nivå.[41] Influerad av Michel Foucault (Foucault 2002[1970], 2002[1972], 1987, 1990) och Judith Butler (1990) menar Ashe att man behöver ge sig i kast med de strider som råder mellan olika subjektspositioner och de erfarenheter män kan göra utifrån dessa strider om man ska ana-

[40] Att identifiera sig som homosexuell betyder inte att man inte kan vara misogyn.

[41] Jag återkommer i teorikapitlet till hur detta perspektiv återfinns inom sociologin innan det benämns poststrukturalism.

lysera mäns erfarenheter och potential för feministisk medvetenhet (Ashe 2004:196).

Även Bob Pease menar att män kan ompositioneras genom konstruktionen och förekomsten av alternativa profeministiska positioner med fokus på den diskursiva produktionen av subjekt (Pease 2000:25). Istället för att betrakta mäns erfarenheter (av att vara män) som ett hinder för att inta en feministisk position, väljer både Pease och Ashe att vända på det hela och frågar sig om det inte snarare är just dessa erfarenheter som kan utgöra grunden för ett politiskt feministiskt engagemang. Mäns erfarenheter kan från detta perspektiv mycket väl fungera som en bas för mäns feministiska insikter. Det kan alltså lika gärna vara just de patriarkala erfarenheterna i sig som lägger grunden till en feministisk medvetenhet hos män.

Hurdå subversiv överordning?

Ashe prövar ovanstående teoretiska utgångspunkter genom en analys av olika mansgruppers tolkningar av smärta. Argumentationen kretsar kring hur män i profeministiska grupper tolkar smärtsamma erfarenheter (Ashe 2004:201). Som ett exempel på möjligheten till feministiska tolkningar av mäns erfarenheter, som är tillgängliga för män själva, används Kimmels (1998) tidigare nämnda beskrivning av män som upplever sig snuvade på en anställning eftersom de fostrats till att uppfatta sig vara berättigade privilegier i form av exempelvis arbetstillfällen.

Kimmel menar att män i allmänhet ofta tolkar det som att deras smärta och upplevelser av maktlöshet ignoreras när mäns maktpositioner och överordning ifrågasätts. De han definierar som profeministiska förmår istället att se länken mellan makt på en strukturell nivå och maktlöshet på en individuell. Istället för att lägga förklaringen i exempelvis föreställningar om kvinnors överordning är en profeministisk tolkning att den smärta som alstras (känslan av att vara ett offer), förstås som ett resultat av det patriarkala samhällssystemet. Den specifikt profeministiska och radikala tolkningen ligger i att mäns smärta ses som orsakade av de förväntningar och känslor av berättigande som män har utifrån sina privilegierade positioner (Kimmel 1998:64-65). Till insikten hör att den upplevda diskrimineringen snarare är en konsekvens av att en tidigare ojämlikhet försvunnit. Själva besvikelsen består egentligen i att man i egenskap av sitt kön lärt sig att ha ojämlika förväntningar på livet (Ashe 2004:201).

Ashe hänvisar här till det nämnda exemplet från Kimmel som underlag för sina slutsatser om att mäns erfarenhet kan fungera subversivt. Jag uppfattar det som en mycket begränsad empiri. Ett teoretiskt avancerat resonemang kring kön, erfarenhet och poststrukturalistiska perspektiv som också inbegriper 40 års feministisk teori, underbyggs i Ashes annars så gedigna text med ett förhållandevis anspråkslöst exempel ur arbetslivet.[42] Det är en beaktansvärd diskussion men några kritiska funderingar väcks vid läsningen av exemplet som används.

[42] Frågan om berättigande och förväntningar av privilegier sträcker sig förstås utanför arbetslivet.

Man kan fråga sig om inte detta snarare är ett exempel på underordning i form av klassposition, det vill säga en underordning utifrån en annan maktordning än den av kön. Upplevelsen av berättigande må vara den överordnades erfarenhet. Men i händelse av att en icke-vit utbildad kvinna 'tar' en vit arbetarklassmans jobb tänker jag att de arbetssökandes utbildning och klassposition fällt avgörandet. Den erfarenhet av underordning den arga vita mannen ger uttryck för gäller klass, även om känslan av berättigande i exemplet är könad. Den subversiva erfarenheten av överordning som eftersöks i texterna 'inträffar' först när en feministisk och reflexiv tolkning görs, inte när jobbet går till den Andre.

Kimmels exempel förutsätter också ett slags normbrott, nämligen att kvinnan denna gång får jobbet. Jag gissar att det är en fortsatt ovanlig händelse att icke-vita kvinnor i exempelvis Sverige knycker vita mäns jobb. Bortsett från höga utbildningsnivåer, krävs troligtvis något slags femininitetskapital, en vit respektabilitet (Lundström 2009:307) för att enskilda segrar av det slaget ska bli regel. Det finns en analytisk potential i Kimmels exempel, jag är däremot osäker på om det är ett särskilt bra och tydligt exempel på *mäns subversiva erfarenheter av överordning*. Finns här mer konkreta exempel på hur erfarenheter av en maktposition kan skapa en feministisk medvetenhet, position och praktik?[43]

Vi kan också föreställa oss andra situationer där män gör sig erfarenheter av att vara könade där känslan av berättigande inte är lika central. Tim May inkluderar exempelvis både lyssnande till och observation av andras erfarenhet som en erfarenhet i sig och menar att män genom detta kritiskt kan omvandla erfarenheter till kunskap som gör politisk skillnad. Han kallar det för en 'progressiv manlig ståndpunkt' (May 1998:337, 339). Pease gör bruk av en trehövdad metod där ett lyssnande, i likhet med det som beskrivs hos May, har en plats och som ska hjälpa profeministiska män att ompositionera sig i den patriarkala diskursen: medvetandehöjning (som inriktar sig på framtiden), minnesarbete (som koncentrerar sig på männens förflutna) och gruppdiskussioner (som utforskar politiska möjligheter i nuet) (Pease 2000:138, 143-147). Pease, som själv deltar i studien, menar att männen genom metoderna kan utmana patriarkala diskurser genom att konstruera alternativa maskuliniteter och subjektspositioner. I det kollektiva arbetet som han deltog i framträdde relationen till förtryckande fäder och förmågan att som pojkar identifiera sig med den förtryckta mamman som en av de viktigaste erfarenheterna. I arbetet med att utmana och förändra homofobi och objektifieringen av kvinnor blir gruppen konkret. Männen berättar om erfarenheter av sexuell och emotionell intimitet för varandra i syfte att utforska ämnet; exemplen är med andra ord fylligare här och kombinerar både frågor om över- och underordning samt ålder (ibid.:139-140).[44]

---

[43] Ett sådant exempel ur just arbetslivet kunde vara att man som man får högre lön än den kvinnliga kollega som man vet har samma kvalifikationer som en själv.

[44] Pease fortsätter att diskutera och utforska privilegierades möjligheter till intersektionell läsning och förståelse av sitt motstånd i sin nyligen utkomna *Undoing Privilege* (Pease 2010). Ytterligare exempel återfinns i forskning om socialt arbete. Det kan handla om händelser som placerar män i omsorgssituationer som frammanar en förändrad inställning till kön (se Pringle 1995:108-111;

Både Ashe och Pease skriver om mansgrupper av olika slag, och åtminstone Pease är noga med att redogöra för risker som finns med att arbeta mansseparatistiskt (ibid.:40-41). Ashe talar om att normativa positioner förändras av den profeministiska kunskapen och att nya former av maskulinitet växer fram, Pease talar om alternativa maskuliniteter och subjektspositioner som bjuder den hegemoniska maskuliniteten motstånd. Huruvida just 'ny maskulinitet' är vad som står, eller borde stå, högt på önskelistan hos feministiskt engagerade män utforskas och ifrågasätts i artikel I och II.

Överlag är empiriska studier om (levande) män som feminister, och hur de förhåller sig till sina erfarenheter och positioner ganska få i förhållande till alla de texter som diskuterar positionens (o)möjlighet. Några av de undantag som lyser med sin närvaro är: Harry Christians *The making of anti-sexist men* (1994) med åtta mäns livsberättelser, Raewyn Connells intervjuer med profeministiska män i miljörörelsen i *Masculinities* (1995, kap. 5), Bob Peases avhandling *Recreating men* (2000) vars metod diskuterats ovan, samt Cathrin Wasshedes avhandling *Passionerad politik* (2010) där både män, kvinnor och personer med mer queera självdefinitioner intervjuas om sin aktivism och heteronormativ könsmakt.[45]

Andra vägar: teoretiskt informerad smärta?

Både Ashe och Pease framhåller att feministiska tolkningar av den könade överordningens *smärtsamma erfarenheter* leder till att män kan börja det mödosamma arbetet med att ifrågasätta sina egna sociala positioner och praktiker, formulera ett motstånd – och förändra dem. Här börjar också sökandet efter nya sorters erfarenheter som i sin tur kan fungera som det råmaterial utifrån vilket ett nytt feministiskt motstånd formuleras (Ashe 2004:201). Men man måste alltså fråga sig om det finns alternativa tolkningsmöjligheter till mäns smärta än den Ashe erbjuder utifrån Kimmels exempel. Peases mansgrupp besitter dessutom förkunskaper som spelar roll som förförståelse när de påbörjar det kollektiva tolkningsarbete som är en del av hans metod. Kort sagt: är det alltid såhär det fungerar? Frågan kan också formuleras: När upplever vi egentligen de privilegierades smärta?[46] Utifrån Mays definition kan smärtan av att nå-

Pringle *et al.* 2006:240-241; Parker & Seymor 1998; Eriksson, H., Sandberg & Pringle 2008). Forskningen lyfter fram positiva aspekter samtidigt som det påpekas att män som tvingas till omsorg av närstående också kan förstärka sin maskulinitetsposition genom våld och dominanspraktiker.

[45] Jag vill härmed inte påstå att dessa är de *enda* studier som finns att tillgå. Det finns dessutom många empiriska studier som diskuterar män, feminism (och jämställdhet) men som har ett annat empiriskt huvudfokus än det feministiska engagemanget i sig.

[46] Jag skriver 'vi' här då jag under arbetet med texten försökt finna egna smärtsamma erfarenheter av att vara exempelvis vit. Jag lyckas tänka på många smärtsamma saker och tillfällen av insikt, men smärtan är aldrig min och tolkningarna av situationerna sällan utan en redan kritisk förförståelse.

gon man älskar far illa, diskrimineras etcetera (inte nödvändigtvis att man själv gjort det) fungera som en *erfarenhet av överordning*. Men vems är smärtan från denna överordning egentligen; den som utsätts för underordning, eller den överordnade som lyssnar? Jag blir här osäker på om inte erfarenheter av överordning snarare handlar om empati och solidaritet, liksom om man vare sig kan bunta ihop dem eller skilja dem åt i fokus på mäns subversiva potential.

Empati och solidaritet kan förstås vara nog så smärtsamt: en intervjuperson svarar på frågan om varför han blev feministiskt engagerad genom att berätta om att en person som stod honom nära blev utsatt för ett våldtäktsförsök. Det gör ont att berätta (och att höra om). Men det är svårt att säga om det är en egen erfarenhet av överordning eller om det är intervjupersonens förmåga till empati som är smärtsam och av feministisk effekt. Kanhända är det en kombination av dem som svårligen låter sig skiljas åt. Min försiktiga invändning mot litteraturen är dock att överordning allena sällan gör ont (det är en central poäng med överordning), att den smärtsamma erfarenheten inte nödvändigtvis är den privilegierades egen egentligen samt att jag förblir osäker på den subversiva potentialen. Den vilja till exkludering och skuldens, misstänksamhetens och ilskans politik som diskuterades i tidigare avsnitt, kan tolkas som en önskan utan offeranspråk om att överordning skulle göra ont. Detta faller på sätt och vis inom ramen för hur mäns överordning kan tolkas som potentiellt smärtsam.

Min undran kring litteraturen gäller mer specifikt om mäns feministiska praktiker kan ta sin början i *något annat* än mäns smärtsamma erfarenheter av överordning. Om män möter annorlunda utmaningar på vägen mot ett feministiskt engagemang behöver de kanske delvis andra verktyg för att få syn på mäns makt, än de könade erfarenheter och subjektiva upplevelser av smärta har att erbjuda? Av vad som framgår i mitt intervjumaterial tycks det sällan vara de egna smärtsamma erfarenheterna av överordning som ensamma fungerat som en ursprunglig subversiv katalysator. Snarare än de radikala tolkningar av smärtsamma erfarenheter av överordning som föreslås i litteraturen, föredrar jag att formulera det som *smärtsamma tolkningar av radikala erfarenheter*. Egna och/eller andras omvälvande och/eller avvikande erfarenheter (dvs. 'radikala') tycks liksom bli smärtsamma först när den feministiska tolkningen görs. När gör överordning ont? Är det kanske först när man försöker formulera det som just överordning, eller göra motstånd mot den? Den diskussion som återfinns i litteraturen tycks behandla situationen då erfarenheten görs som själva 'sanningsögonblicket', när händelser i själva verket kan bli strukturellt, politiskt och personligt begripliga först långt efteråt och därtill omtolkas allteftersom andra, nya erfarenheter gör sig gällande.[47]

[47] Som exempel berättar en av männen jag intervjuat hur han insett att han fortsatt att bete sig sexistiskt också flera år efter det att han började engagera sig mot diskriminering och kvinnoförtryck. 'Ögonblicket' återfinns i den berättelsen inte i någon smärta som sedan gjort att han engagerat sig feministiskt, däremot tycks ambitionen att göra motstånd kunna göra ont.

I det empiriska materialet finns exempel på både erfarenheter av under- och överordning som de intervjuade uppmärksammat ur olika maktperspektiv. Det kan handla om förturer eller upplevelser av att kvinnor i omgivningen behandlats annorlunda. Erfarenheter av underordning uttrycks ofta i form av avvikelse; att man varit annorlunda (som barn/ungdom) och inte kunnat/velat leva upp till maskulinitetsideal. Ibland handlar det om en 'omanalys' av tidigare erfarenheter efter det att man blivit feministiskt engagerad – det är därför för enkelt att definiera erfarenheten i sig som själva katalysatorn.

Vi kan också förstå levd erfarenhet som en ständigt pågående process. Hur kilar man då in ett motstånd som har de 'feministiska effekter' som Ashe talar om i en ständigt pågående överordning? Jag ville inledningsvis pröva tankegångarna om att mäns erfarenheter av överordning (med eller utan smärta) kan ligga till grund för en feministisk position. Min analys har därefter tagit en delvis annorlunda riktning eftersom intervjupersonernas tolkningar, reflektioner och kunskap fungerade som ett raster i intervjuinteraktionen. Berättelser om hur det kom sig att man 'blivit feminist' var i många fall ganska tunna på konkreta (smärtsamma) erfarenheter och tog inte heller formen av de slags rena biografiska narrativ som jag många gånger hört kvinnor berätta. Det kan vara på sin plats att fråga sig om också kunskap hämtad ur en politisk eller akademisk brunn, fri från egna könade erfarenheter kan producera en slags 'epilogisk' kunskap om tidigare händelser och situationer man varit med om och därmed ge feministisk medvetenhet.

Schacht och Ewing föreslår att mäns väg till feministisk medvetenhet kanske måste gå en annan väg än genom könade erfarenheter, exempelvis genom läsning av feministisk litteratur (Schacht & Ewing 1998:132). Till skillnad från det Ashe så starkt argumenterar för, menar Ewing och Schacht att män måste gå utanför den egna erfarenheten. Problemet med att ''läsa sig till'' en position är att det kan försvåra ett engagemang i frågorna på det personliga planet. Den feministiska positionen blir då skild från mäns erfarenheter (Jardine 1987). Ett intryck jag har från ett flertal intervjupersoner är dock att själva läsningen – och läser gör de – ibland fungerar som nyckeln, eller katalysatorn, för att alstra, (åter)uppleva och tolka erfarenheter av den smärtsamma överordning som Ashe talar om vilket tillför aspekter till diskussionen om den subversiva potentialen i mäns erfarenheter av överordning.

Feminist, profeminist eller (pro)feminist?

Frågan om män kan *vara* feminister som diskuterats i kapitlet kan sättas i relation till huruvida män kan eller borde *kalla sig* för feminister. Här får olika termer olika betydelser. På engelska, framförallt i engelskspråkiga länder, är det vanligt att män (och kvinnor) föredrar termen 'profeminist' som markerar ställningstagande och stöd utan att man riskerar att överta begreppet feminist. Män är många gånger försiktiga med att använda 'feminist' i Storbritannien, USA och

Australien. För många är det otänkbart. Förutom frågan om erfarenhet handlar det i dessa diskussioner om tendensen att män riskerar 'ta över' något som inte tillhör dem och/eller gör bruk av sin maktposition. Valet av begrepp kan också ha sociala konsekvenser för hur feministiskt engagerade män bemöts utifrån om det ses som kooptering å ena sidan, och att det betraktas som 'omanligt' å den andra.[48] Feminist och profeminist används ibland synonymt i akademiska texter medan andra är noga med att poängtera att det finns skillnader dem emellan.[49] 'Feminist' beskriver på sätt och vis något slags 'inifrån' mer än vad 'profeminist' gör. Den första beteckningen syftar till ett slags *del i* eller *del av* medan den senare snarare blir ett *vid sidan om* eller *till stöd för*.

I den litteratur jag använder finns lite olika sätt att hantera den här frågan. En del författare använder citationstecken runt ''feminist''. I en del texter diskuteras 'male feminism' – manlig feminism. Det är huvudsakligen två sammanhängande skäl som gör att jag varken förmått eller velat hantera begreppsskillnader och begreppsambivalenser genom att sätta ett 'manligt' framför. Det ena skälet är lingvistiskt, det andra är ontologiskt. Engelskans 'male' (som i 'male feminism') kan liksom 'manly' och 'manliness' på motsvarande svenska både åsyfta biologiskt kön och 'manlig' eller 'manlighet' – mäns feminism och manlig feminism. På vardaglig svenska är det vanligt med ett likhetstecken mellan de två. Men det rör sig om en lek med allvarliga ord och konnotationer här: är 'manlig feminist' en man som är feminist, eller är det en 'manlig man' som är feminist (alternativt en feminist som är manlig)? Uttrycket 'manlig feminism' har för mig till slut fått ontologiska konsekvenser där män blir manliga, det vill säga en logik som ger uttryck för det biologiska könets primat (se not 3).[50]

I Sverige är det förhållandevis ovanligt att män använder sig av beteckningen 'profeminist' och det finns ingen allmän motsättning i att män kallar sig 'feminist'. Bland de män som intervjuats ansågs termen 'profeminist' emellanåt vara för akademisk eller specifik. En del angav att det var viktigt att inte ta över begreppet 'feminist' som något självklart, men ofta gällde detta i specifika feministiska sammanhang och i dessa situationer markerade man sin ovilja till detta på andra sätt än genom att kalla sig 'profeminist'. Många föredrog 'feminist' för att slippa krångla till det.

Utöver ideologi och teori är skillnaden i begreppsanvändningen för män en fråga om var den ställs. Frågan om män egentligen kan vara feminister klingar möjligtvis smått obegriplig i många svenska öron. 'Jamen, varför skulle de inte

---

[48] Denna sista konsekvens omnämns i litteraturen, exempelvis av Tom Digby (1998a), men har i termer av risk eller oro varit anmärkningsvärt frånvarande i mitt eget material. Detta kan tänkas bero på att jämställdhetsdiskurser i Sverige bidrar till att minska oro och känslan av risktagande hos män.

[49] För utförligare diskussioner om profeminism se exempelvis Amanda Goldrick-Jones (2002:4, 78-80), Harry Brod (1998:207-208), Joseph Bristow (1992:57-79), Michael Kimmel och Thomas Mosmiller (1992:2-3), Patrick Hopkins (1998:51-52) och Tania Modleski (1991).

[50] Den här diskussionen kan omfatta många andra sorters benämningar, är till exempel en kvinnlig brandman en kvinna som är brandman eller en brandman-man som är kvinnlig, och är en butchig kvinna som är brandman fortsatt en 'kvinnlig brandman'?

kunna det?' Detta gäller också frågan om män kan kalla sig feminister (snarare än att vara hänvisade/begränsade till 'profeminist', anti-sexist eller dylikt). 'Jag är ju för jämställdhet'.[51] Detta säger alltså något om den lokala (nationella) kontexten som därmed påverkar hur mäns positioneringar formuleras. Med detta menar jag inte att den svenska/nordiska kontexten är väsensskild från den övriga världen; feminismen här är en del av en internationell rörelse och antagandet om att 'svenska män' som både grupp och kategori skiljer sig från andra är både förenklat och problematiskt.

Hanteringen av dessa begreppsfrågor i artiklarna ser lite olika ut. I artikel I och IV förtydligas och används begreppet '(pro)feminist' i meningen 'feminist eller profeminist' för att både inkludera hur de intervjuade ofta refererar till sig själva och samtidigt hantera hur redaktörer, reviewers, tidskrifter och forskare/läsare i ett internationellt sammanhang är vana vid och/eller anser att benämningen bör vara. I artikel II ser det annorlunda ut, den är publicerad i en nordisk tidskrift och kan ses som en produkt av ett nordiskt sammanhang.[52] I exempelvis en amerikansk feministisk tidskrift hade skrivningarna som återfinns i artikel II kanske inte fått passera. Här återfinns också skrivningen 'male feminist', precis som i en del av litteraturen som diskuterats här, men som jag själv under projektets gång funnit problematisk både på svenska och engelska och sedan valt att undvika. Artikel III i sin tur är mer fokuserad på intervjukontexten än positionen som feminist/profeminist. Frågan nämns inledningsvis men blir inte problematisk då begreppsanvändningen därefter oftast åsyftar generella feministiska sammanhang eller vad intervjupersonerna själva gjort bruk av.

Lika lite som avhandlingen syftar till att besvara frågan om män kan vara feminister eller inte, handlar den om att ge ett svar på vad män som har ett feministiskt perspektiv och/eller arbetar feministiskt borde välja att kalla sig. Under de år jag arbetat med avhandlingsprojektet har jag därför ofta valt att tala och skriva om 'feministiskt engagerade män' och om män 'som feminister' för att både överbrygga och inkludera flera typer av feministbeteckningar, även de i stil med antisexist, antipatriarkal och sexistmedveten. I det inledande kapitlet har jag i möjligaste mån använt de begrepp som författarna i den refererade litteraturen använt (feminism, profeminism, manlig feminism), men de refererade texterna blandar också ibland begreppen.

I kappan kommer jag fortsättningsvis att använda skrivningen '(pro)feminist' alternativt 'positionen man/feminist' där det åsyftar män som feminister specifikt, men jag använder också begreppet 'feminism' som ett mer generellt och inkluderande begrepp. (Pro)feminist inkluderar både profeminist och feminist och överbryggar förhoppningsvis olika feministiska ställningstaganden, vad som är brukligt i den offentliga jämställdhetskontexten och vad intervjupersonerna

[51] Antifeministiska samfundets slogan (antifeminist.nu) är dock 'mot feminism, för jämställdhet'.
[52] Med sammanhang menar jag bland annat seminarier, konferenser och dylikt där texten presenterats och cirkulerat innan publicering.

själva föredrar att kalla sig (vilket varierar).[53] I Sverige på svenska talas det sällan om *pro*feministiska män i jämställdhetssammanhang, även om man kan göra det i specifika akademiska och feministiska kontexter. I kapitlet som följer belyser jag hur vi kan förstå detta.

Avslutande reflektion

I detta avsnitt har jag försökt belysa att frågan om män kan vara (pro)feminister eller inte är komplex och inte låter sig enkelt besvaras inom feminismens andra och tredje våg. Oavsett perspektiv på vad män har att göra i feminismen och vad feminismen i sin tur gör med kategorin män: om de kan vara föremål för och själva producera feministiskt tänkande från en teoretisk position (som hos Harding), om patriarkal smärta kan leda till ett feministiskt medvetande/medvetenhet (som hos Ashe), ta vägen via multipla metoder (som hos Pease) eller genom läsning (som hos Ewing och Schacht) återstår frågan hur feministiskt engagerade mäns positioner konstrueras och omsätts i feministiska praktiker. Kanske det mest fruktbara är om frågan män kan vara (pro)feminister får fortsätta diskuteras inte bara i ljuset av vad som erfars, utan också sägs och görs – hellre än att besvara frågan.

Således en omformulering: vad säger och gör man som (pro)feminist? Om man är man alltså.

[53] Kanhända handlar ambivalensen om två sorters oviljor från min sida: dels att säga/bestämma åt intervjupersoner och läsare hur formuleringen 'bör' lyda, dels att tillmötesgå ett engelskspråkigt definierat internationellt fält i ett svenskspråkigt sammanhang.

4 | Män som jämställdhetspolitiska subjekt

> De goda sidorna: män som är karlar och ger plats både åt sig själva och åt kvinnorna. Starka, jämställda, härliga nordiska män som har medverkat till ett i många avseenden jämställt paradis häruppe i Norden, jämfört med hur det är på många andra ställen i världen.
>
> Mona Sahlin,
> jämställdhetsminister & vice statsminister
> Inledningstal på konferensen
> *Nordens Män – en skiftande skara*
> Stockholm 1995

Detta citat utgår från (och talar till) en nationell självbild. Det pekar ut det som internationellt identifierats som de nordiska välfärdsstaternas särart, ”ett nordiskt nirvana” (Lister 2009). Citatet rymmer kanske framförallt de särskilda implikationer som svensk jämställdhet har för konstruktionen av män som jämställdhetspolitiska subjekt. Jämställdhetens värde som politiskt mål och generell norm tenderar ge en i allmänhet positiv plats för män i och kring jämställdhetsarbete och feminism (Holli, Magnusson & Rönnblom 2005).

Mona Sahlin beskriver här egentligen en central utgångspunkt i detta förhållningssätt: att vara jämställd ska inte behöva innebära att män måste förlora eller försaka sin ’manlighet’. Det vill säga att man fortfarande ska få känna sig som en ’riktig karl’ och ta plats även om man ger plats åt kvinnor. Det finns i jämställdhetslogik ingen direkt motsättning mellan könad makt och lika villkor, mellan att vara manlig och jämställd på samma gång. Här ryms föreställningar om en ’ny manlighet’ där män ska ha möjligheten att känna sig ’starka’ och ’manliga’ i det jämställda. Som ett inledningstal tycks den politiska och forskningsmässiga uppmaningen glasklar: ”visst är det härligt med alla dessa goda män!”.

I föregående kapitel har jag diskuterat om män kan ’vara’ (pro)feminister i ljuset av olika feministiska perspektiv samt redogjort för några av avhandlingens centrala begrepp. Detta kapitel placerar avhandlingsprojektet i en nationell jämställdhetskontext i välfärdsstaten. Syftet är att teckna en slags fond till artiklarna (särskilt artikel I och II). Att förhålla sig till en välfärdsstatlig jämställdhetskontext under forskningsprocessen har varit en mer eller mindre frivillig nödvändighet. De diskussioner jag för här motiverar i viss mån också varför en studie om män som (pro)feminister i just denna kontext är viktig. Detta innebär att jag även kommer att vidareutveckla resonemanget kring män, maskuliniteter och manlighet i relation till jämställdhetskontexten.

Jämställdhet som ett nationellt projekt

Olika forskare beskriver, och skriver om, jämställdhet på olika sätt; som ett fält, en ideologi, logik, politik, retorik, projekt, bild, debatt och på senare år kanske framförallt som en diskurs. Jag väljer här det övergripande och beskrivande uttrycket *nationellt jämställdhetsprojekt*. Detta projekt är inte enbart statens utan åsyftar och inbegriper både jämställdhetsdiskurser, forskning om genus med fokus på jämställdhet (exempelvis om kvinnor i välfärdsstaten och delar av det som ofta kallas mansforskning), politik, myndighetsinformation och policydokument (såsom lagstiftning, SOU:er och jämställdhetsplaner), organisationsinstanser (såsom ombudsmän och kommittéer), samt offentliga samtal och debatter (media inkluderad).[54]

Att beskriva jämställdhet som ett projekt ger också en avsiktlig association till välkända uttryck som 'den svenska modellen' och 'socialpolitisk ingenjörskonst'. I detta avseende ligger termen 'projekt' nära en nationell historisk berättelse med mytologisk utformning (Mattsson & Pettersson 2006:279). Jämställdhetsprojektet utgör en del av den svenska självförståelsen.[55] Både den inomparlamentariska feminismen, men också delar av den utomparlamentariska, i den svenska (nordiska) välfärdsstaten kan med fördel förstås som en mer eller mindre frivillig del av detta projekt.

Välfärdsstat, statsfeminism och dubbel emancipation: en kort jämställdhetsöversikt

Eva Mobergs artikel 'kvinnans villkorliga frigivning' från 1961 brukar få markera startskottet för den jämställdhetsdebatt i Sverige som sedermera fick betydelse inom politiken under 1970-talet (Moberg 2003; se även Esseveld & Larsson 1996). Helena Hill (2007) lyfter fram flera politiska reformer såsom lagen om särbeskattning (1971), inrättandet av föräldraförsäkring (1974), fri abort (1975), utbyggnaden av daghem (beslut 1974) och rätt till sex timmars arbetsdag för småbarnsföräldrar (1979).[56] En jämställdhetsdelegation upprättas också direkt under statsminister Olof Palme 1972.[57] Härtill får Sverige en jämställdhetsminis-

[54] Liknande definitioner av jämställdhet återfinns hos Dahl som en "samling av institutioner, diskurser, texter och representationer" (2005:65) eller hos Nordberg som inkluderar forskning, politik, myndighetsinformation, och debatter (2009:33). Dessa olika 'jämställdhets' kan tolkas som en konsekvens av att det är en hegemonisk situation som studeras. Se även de olika bidragen i Melby, Carlsson Wetterberg & Ravn (2008) för diskussioner om jämställdhetens innebörder i tid och rum.

[55] För att dra en parallell till frågan om berättigande (Kimmel 1998) och patriarkal avkastning (Connell 1995, 2000) som diskuterades i kapitel två, kan självförståelsen här innebära att män ser sig som jämställda snarare än som berättigade avkastning.

[56] För en mer utförlig och nyanserad redogörelse av kvinnofrågan, könsrollsdebatten som följer Mobergs artikel samt framväxten av andra vågens feminism i Sverige under 1960- och 1970-tal, se Hill (2007, kap.2).

[57] Socialdemokratin har regerat i Sverige större delen av efterkrigstiden. Något som utmärker den jämställdhetspolitiska historien är dock att reformer också initierats och debatterats från liberalt

ter 1976 och en jämställdhetsombudsman 1980 (Hill 2007:45-46; se även Florin & Nilsson 2000). Särskilt frågor om föräldraförsäkring och barnomsorg utgör ett slags fundament i den svenska modellen. De nordiska staternas stora offentliga sektor har fungerat som ett viktigt verktyg för att få kvinnor som är föräldrar till arbetsmarknaden och därigenom skapa jämställdhet.

Jessica Lindvert beskriver det jämställdhetspolitiska idealet sedan 1960-talet som ett ”working mother's (and caring father's) ideal” (Lindvert 2002:103). Under 1960-talet är kvinnor, kvinnorollen och kvinnofrågor fortsatt i fokus (Hill 2007:269n143). Jämställdhetspolitikens huvudsakliga fokus låg på arbetslivets villkor fram till 1980-talet då även familje- och socialpolitiken fått en allt större betydelse (Nordberg 2005:78). Under 1970-talet lyfts mäns roll på allvar fram i den förespråkade växlingen mellan yrkesarbete och hem/barn, det vill säga en växling mellan privat och offentligt. Under 1970- och 1980-talet förflyttas således jämställdhetspolitiskt fokuset alltmer *från* kvinnors deltagande i arbetsmarknaden över *till* mäns deltagande i familj- och omsorgsarbete (Højgaard 1997). Omfördelningen av arbete *inom familjen* blir här också det viktigaste i svensk familjepolitik (Dahl 2005:50-52).

Lindverts arbetande mödrar med ('omsorgande' fäder) i parentes kan med den historiska glidningen i fokus omformuleras med etnologen Roger Klinths ”skaffa mamma jobb och göra pappa med barn” (Klinth 2002:243; Johansson & Klinth 2008:242-244). Detta ideal betecknas *dubbel emancipation*, och innebär att både män och kvinnor antas tjäna på och frigöras av växlingen.[58] Jämställdhetsprojektets fokus på dubbel emancipation har på många sätt format en dominerande föreställning om män och maskuliniteter (formulerat som manlighet). Det handlar om en produktion av idéer om *god och ny manlighet*, om nya män som är goda och jämställda. Inte sällan ses just 'svenska (eller nordiska) manligheter' som annorlunda.

Dessa politiska ambitioner och interventioner har varit avgörande för att Sverige sedermera kom att bli känt som 'världens mest jämställda land'. Forskning om (den socialdemokratiska) välfärdsstatens jämställdhetspotential pekar på att den intar en i det närmaste unik ställning jämte andra typologier (Esping-Andersen 1990, 2002; Borchorst & Siim 2002b:91). Att frågor som fördes fram av kvinnorörelsen sedan kom att institutionaliseras och omformas till en jämställdhetspolitik i välfärdsstaten brukar betecknas som *statsfeminism*. Detta kom att bli utmärkande för välfärdsstatens socialpolitiska hållning (Hernes 1987). Statfeminismen beskrivs som att den varit i samspel med kvinnors organisering vilket är något säreget för de nordiska staterna (Bergman 2004). Men den har också beskrivits som en ”feminism utan feminister” (Gelb 1989). Det syftar till att välfärdsstaten införlivat (den då kallade) kvinnorörelsens krav in i en organi-

håll. Särskilt frågan om pappaledighet brukar lyftas fram som ett exempel på detta blocköverskridande.

[58] Dubbel emancipation diskuteras redan under 1960-talet och i den mansrörelse som växer fram under 1970-talet informerar frågan mäns emancipation i sin tur idéer om 'den nye mannen' (Hill 2007:61).

sation och struktur som är fortsatt patriarkal och därigenom avradikaliserat stora delar av feministisk rörelse.

Diskurser om samart, särart, mångfald – och könsmakt här och där

Det talas ofta om det nationella jämställdhetsprojektet som 'jämställdhetsdiskursen', men diskursanalyser av svensk jämställdhet brukar identifiera fler än en. Två alternativt tre dominerande diskurser definierar kön och därmed också hur jämställdhetsprojektet formulerar den dubbla emancipationen.

Det förekommer olika dominerande jämställdhetsdiskurser i jämställdhetsprojektet. Dessa identifieras med olika (om än snarlika) namn i forskningen men centreras kring likartade definitioner av kön och jämställdhet och kan sammanfattas som *samart*, *särart* och *mångfald*.[59] Diskurserna löper längs en historisk-politisk utveckling av välfärdsstaten i efterkrigstid; från att ha fokuserat på likheterna mellan män och kvinnor, till att hylla könsskillnader och till sist betona mångfald (Squires 1999; Kantola & Dahl 2005). Här och där dyker en könsmaktsdiskurs upp som inte riktigt låter sig inordnas tillsammans med de andra.[60] De olika jämställdhetsdiskurserna dominerar sedan under olika tidsperioder och ligger olika mycket till grund för policydokument och lagstiftning. Till exempel utgår Jämställdhetslagen från 1980 från den samartsdiskurs som dominerade på 1970-talet och är därför könsneutralt skriven (se Nordberg 2005:83-88). På 1990-talet är skrivningen i propositionen för en ny jämställdhetslag inte neutral på samma sätt.[61]

Cathrin Wasshede (2010) skiljer i sin studie om feministiskt motstånd mot heteronormativ könsmakt mellan könsmakt och jämställdhet för sin jämställdhetskritiska utgångspunkt och benar på så vis ut de maktfokuserade förståelser som ibland används i jämställdhetspolitiken och därför kan sägas ingå i vissa jämställdhetsdiskurser. Wasshede förlägger könsmakt och jämställdhet som två bärande begrepp i två olika (men samexisterande och interagerande) hetero-

---

[59] Olika forskare har olika sätt att kategorisera och beteckna det jag här sammanfattat som samart, särart och mångfald. Etnologen Marie Nordberg skriver om (1) Jämställdhet som könsöverskridande *likhet*, (2) Jämställdhet med utgångspunkt i *maktskillnad* mellan könen (upphävande av mäns makt) och (3) Jämställdhet som positiv *särart* (Nordberg 2005:82-88). Den andra diskursen i ordningen vilar på en feministiskt formulerad könsmaktsförståelse som samexisterar med de andra jämställdhetsdiskurserna trots att den 'sticker ut'. Stundom formar den tankar om samart/särart, men stundom är maktbegreppet i det närmaste frånvarande i dessa. I 'positiv särart' ingår både *komplementaritet* och *mångfald* (jmf. Eriksson & Pringle 2006). Diskurspsykologen Eva Magnusson finner (1) *uniformitet,* (2) *heterogenitet* och (i viss utsträckning (3) *mångfald* (2000:90). Kantola och Dahl (2005) betonar (1)likhet, (2)skillnad eller (3)mångfald.

[60] Ett utmärkt exempel på att könsmaktsförståelser tas i bruk i jämställdhetsprojektet är när den socialdemokratiske vice statsministern Margareta Winberg som i egenskap av jämställdhetsminister (1998-2003) var drivande i utformningen av svensk sexköpslagstiftning.

[61] Åtgärderna som riktas mot män handlar här om att förändra 'manlighetsnormer' och ändra mäns förhållningssätt till arbete och familj. Det ska bli möjligt för "både kvinnor och män att kombinera *förvärvsarbete och föräldraskap*." (min kursivering) (Riksdagen 1990/1991:113, s. 70 citerad i; Nordberg 2005:83-84).

normativa diskurser. Könsmakt innebär här ett fokus på konflikt, systemkritik och revolution medan jämställdhet handlar om konsensus, dialog och reformism. Hon väljer på så vis indirekt att framhålla effekterna av ovan nämnda samartsdiskurs i sin definition, och beskriver jämställdhet som en könsneutralt formulerad och statligt sanktionerad ideologi (Wasshede 2010:20-21). Den neutralitet och frånvaro av motsättningar som både Wasshede och Lindvert (2002) synliggör i sina texter kan förstås som en konsekvens av idén om dubbel emancipation. Wasshedes kategorisering är i det närmaste nödvändig för att belysa den ambivalens som omger relationen mellan jämställdhet och feminism.

Om vi förstår staten och det nationella jämställdhetsprojektet som bestående av en mängd arenor och institutioner så skapas, dominerar och sedimenteras olika jämställdhetsdiskurser över tid. Den historiska utvecklingen ger vid handen att det numer råder en förhållandevis komplex situation där dessa diskurser uppstår i relation till varandra, aktualiseras i olika avseenden och kan avlösa varandra. Till synes oförenliga diskurser samexisterar; sida vid sida men överlappar också, interagerar och sammanflätas på komplicerade sätt (Eriksson & Pringle 2006).

Avhandlingens syfte är inte att analysera eller undersöka jämställdhetsdiskurser i sig. Jag har alltså inte specifikt analyserat hur diskurser om samart, särart och mångfald tas i bruk i mitt material (även om jag gör bedömningen att en sådan analys vore fullt möjlig). Intervjupersonerna förhåller sig till, ifrågasätter och gör motstånd mot dominerande jämställdhetsdiskurser, men jämställdhetsdefinitioner av kön tas också i bruk och reproduceras i samtalet. Jämställdhetsprojektet som nationell kontext är en relevant institutionsnivå eftersom det *producerar föreställningar om (pro)feministiska män som jämställdhetspolitiska subjekt*. Mäns feministiska engagemang i Sverige står i en till synes oundviklig relation till både jämställdhetsbegreppet och välfärdsstatens förståelser av begrepp som maskulinitet, manlighet och makt liksom av mäns plats i detta projekt. Det sätter en del av det som formuleras i intervjuerna i ett övergripande meningsskapande sammanhang. I en intervjustudie som är situerad i en sådan nationell kontext kan vi utgå från att alla diskurserna förekommer, och att de både särskiljs och sammanvävs med varandra, och sammanvävs med feministisk teori, när vi talar om jämställdhet.

Maskulinitetspolitik

Den (nordiska) välfärdsstaten har varit föremål för uppmärksamhet inom både politik och forskning, också internationellt (se Lister 2009). Särskilt tycks den potentiella *kvinnovänligheten* (Hernes 1987:15) ha varit en viktig analytisk kategori (Borchorst & Siim 2002a:68; Kantola & Dahl 2005:50). Begreppet i sig är dock

något missvisande; vilka kvinnor är staten vänlig mot?[62] Senare kritiska studier kompletterar tidigare jämförelser mellan stater genom att lyfta fram de skillnader som finns mellan kvinnor inom staten och att det där finns en större variation och olikhet än som framkommer genom Esping-Andersens typologier och Hernes kvinnovänlighet (Sainsbury 1999; Melby, Carlsson Wetterberg & Ravn 2008; Pringle 2011). Olika kvinnor har olika mycket tillgång till maktresurser. Staten har härmed inte bara utjämnat maktskillnader genom jämställdhetsprojektet, utan också producerat andra (Kantola & Dahl 2005:50; Lister 2009:250).

Den del av det nationella jämställdhetsprojektet som konstruerar och producerar (idéer om) män som jämställdhetspolitiska subjekt och som betonar vikten av att (och hur) män aktivt deltar benämner jag *maskulinitetspolitik*. Detta är ett begrepp som också återfinns i en kommande idéhistorisk avhandling om 'den nye mannen' (Järvklo, forthcoming). Järvklo fokuserar på statlig maskulinitetspolitik och bygger sin definition på jämställdhetspolitisk kunskapsproduktion i form av statliga utredningar och arbetsgrupper med fokus på 'män och manligheter' (vilket utgör studiens empiriska material) (se även Järvklo 2008:17).

Analytiskt framstår det statliga materialet som komplext, nyanserat och motsägelsefullt. I många av de jämställdhetsrelaterade dokument som rör män återfinns radikala formuleringar med stöd i ny forskning. Jämställdhetspolitiska mål och medel framstår vid en sådan läsning varken som fyrkantiga eller förenklade. Järvklo skriver exempelvis att Mannen som jämställdhetspolitiskt subjekt inte beskrivs som "någon könsideologisk monolit" (ibid.:22).[63] Det nyanserade och komplexa kan förstås utifrån de olika jämställdhetsdiskursernas samexistens, men också utifrån det statliga utredningsväsendets logik. Ingrid Pincus påpekar att denna ibland radikala jämställdhetsretorik skiljer sig från rådande uppfattningar i övriga statsapparaten, liksom de man finner i många kommuner och landsting. Det är därför som Pincus skriver att det är "en öppen fråga vad denna radikala 'statsfeministiska' retorik i realiteten står på för egentlig grund och vad den kommer att betyda för den fortsatta jämställdhetspolitikens inriktning och utveckling" (Pincus 1998:12). I diskussionen som följer utmejslas några nyckelaspekter av maskulinitetspolitiken.

---

[62] En kritisk granskning av vad som utgör centrala teman vid analyser av 'kvinnovänlighet' ger vid handen att det snarare handlar om (vit) 'mammavänlighet', det vill säga (svenska) kvinnor i egenskap av (eller som potentiellt blivande) föräldrar.

[63] Inte heller mäns organisering i den svenska mansrörelsen kan beskrivas som en monolit. Hill visar i sin avhandling hur den frigörelse som var central för skapandet av 'den nye mannen' förändras från att ha fokuserat på mjuka sidor, där manlighet sågs som något negativt, till att istället söka en 'manlig (positiv) identitet'. Mansrörelsens fokus förändras under perioden (1970- och 1980-tal) från att vara (pro)feministisk till att ha en fientlig inställning till kvinnorörelsen (som ansågs ha fått för mycket makt över män) och fokusera på mäns rätt att bejaka, utveckla och vara stolt över manligheten, det vill säga jämställdhet som en fråga om särart istället för samart, samtidigt som dessa olika ideal är parallella (Hill 2007, ssk kap. 8).

Män som nya, goda, svenska, jämställda

I det som följer presenteras kort några nyckelaspekter i den maskulinitetspolitiska produktionen av kategorin jämställda män. Givet min breda definition av det nationella jämställdhetsprojektet inkluderar jag här inte bara de statligt producerade rapporterna och utredningarna i maskulinitetspolitiken utan också *forskning* om män/manlighet, pappor, jämställdhet och föräldrapenning.

Godhet[nyhet!]

Jämställdhetspolitiskt är idén om den Goda Mannen och God Manlighet en central bild; män ska bli jämställda *i egenskap av män*. Detta är en mycket central poäng jag vill göra; det läggs mycket kraft på att försäkra män (och andra) om att mäns manlighet inte är hotad. I de utredningar och rapporter som Järvklo studerar kretsar resonemangen kring hur man inom ramen för den svenska jämställdhetspolitiken kan göra upp med vad som kallas *traditionella mansroller* och ideal och skapa *nya män* och *ny manlighet*.[64] Det 'nya' ger ofta intryck av att både inkludera jämställdhet och möjliggöra denna slags godhet. Ulrika Dahl, som hör till de forskare som är mycket kritiska till jämställdhetsprojektets utformning identifierar två parallella strategier i jämställdhetspolitikens allt större fokus på män sedan slutet av 1990-talet. Dels handlar det om de "onda männen" (exempelvis kvinnomisshandlande), dels om de "goda" som är av den jämställda sorten (Dahl 2004, 2005:54). Jag menar att det i konstruktionen av 'god manlighet' inte återfinns samma motsägelse som det gör i 'god maskulinitet' utifrån den maktdefinition jag presenterade i kappans första kapitel.

I ett nordiskt forskningssammanhang vilar utvecklingen av mansforskningsfältet på incitament från det nationella jämställdhetsprojektet och maskulinitetspolitiken, särskilt i frågan om dubbel emancipation (Folkesson, Nordberg & Smirthwaite 2000:9). Denna mer eller mindre feministiskt influerade jämställdhetssträvan påverkar vilka områden som blivit centrala för det nordiska forskningsfältet, men även vilka frågor som ställs (Hearn 2002).

Det *goda, jämställda manliga* som konstrueras inom ramen för jämställdhetspolitiska processer dominerar också inom en del (nordisk) forskning om män, manlighet och maskulinitet som i många avseenden varit inriktade på 'alternativ manlighet' (i bemärkelsen 'ny'), mäns faderskap (och hushållsarbete) och 'känsligare sidor'.[65] I rapporten från en konferens 1999 fastslås att exempel på särskilda teman för den dåvarande mansforskningen var: Män i familj, Män i privatliv, Män i arbetsliv och Mäns hälsa (Folkesson, Nordberg & Smirthwaite

[64] Inte minst framgår detta av det engelska namnet på konferensen där Sahlin höll sitt öppningstal: *Nordens män – en skiftande skara* har översatts med *Towards New Masculinities*.

[65] När jag skriver 'känsligare sidor' tänker jag på studier om exempelvis kroppsliga krav, gråt och med ambitionen att lyfta fram omanlighet som risk (se exempelvis delar av Dammert 1995; Ekenstam 1998; Berggren 1999; Ekenstam, Johansson & Kuosmanen 2001; Lorentzen & Ekenstam 2006). Avsikten med att framhålla denna typ av forskning är främst att peka på en övergripande tendens att sätta forskningen i relation till den jämställdhetspolitiska ambitionen om möjligheten till godhet (ibland på bekostnad av de feministiska).

2000). Ett relaterat tema som också stått i fokus är Mäns omsorg. Samtliga teman kan kategoriseras som 'problem män upplever' snarare än 'problem män orsakar' (jmf. Hearn & Pringle 2006). Viljan till att bidra till produktionen av goda män kan också spåras i att män i Sverige anmärkningsvärt sällan forskar om mäns våld. Tio år efter konferensrapporten är fortfarande den forskning om 'problem som män upplever' omfattande i Sverige i internationella jämförelser. Tystnaden kring mäns våld beskrivs som 'öronbedövande' (Pringle 2005; Balkmar, Iovanni & Pringle 2009:168-169). .[66]

Svenskhet[vithet!]

Utifrån ett intersektionellt perspektiv aktualiseras frågan om att jämställdhetsprojektet är en samtidig produktion av svenskhet. Catrin Lundström visar att svenskhet är nära förbundet med konstruktionen av både vithet, nation och respektabilitet (Lundström 2007, 2009; jmf. Skeggs 2000 ifråga om kön och klass). Jämställdhet har lyfts fram inom forskningen i jämförelser mellan olika stater (och typologier av stater) och utgör "en central komponent i den svenska nationella självbilden" (de los Reyes & Mulinari 2005:83) Vi kan förstå jämställdhet som en slags etnicitetsmarkör där ekvationen lyder jämställd=svensk=vit (de los Reyes, Molina & Mulinari 2002; se ssk Molina & de los Reyes 2002). Jämställdheten som en etnicitetsmarkör återfinns också i relation till 'barn-vänlighet' och mäns våld (Eriksson 2005).

I jämförande studier av välfärdsstater framstår Sverige tillsammans med de andra nordiska länderna som förhållandevis homogena och med en hög grad av jämställdhet i förhållande till andra länder. Om fokus i jämförelserna läggs på exempelvis institutionaliserad rasism istället för på jämställdhet på arbetsmarknaden så står sig Sverige (Norden) sämre än exempelvis Storbritannien (Hearn & Pringle 2006; Pringle 2010, 2011; Pringle, Balkmar & Iovanni 2010).[67] Detta ingår inte lika självklart i den svenska självbilden.

Historiskt har den feministiskt och jämställdhetspolitiskt engagerade gruppen män i Sverige huvudsakligen bestått av vita medelklassmän. Det statligt initierade jämställdhetsprojektet har också setts 'passa' denna grupp män (Klinth 2002; Plantin 2003; Hill 2007; se även Sommestad 1998). Järvklo visar samtidigt på den avgörande roll som det (byråkratiska) svenska utredningsväsendet har för *vilka* män som är tilltänkta jämställdhetspolitiska subjekt. I utredningar och arbetsgrupper förläggs frågor om etnicitet inom ramen för integrationspolitiken och icke-heterosexuella män omnämns men deras jämställdhetsarbete utreds inte närmare heller eftersom andra utredningar om homosexualitet och diskriminering redan föreligger (Järvklo 2008:26). Här sker alltså en sortering i den maskulinitetspolitiska produktionen. Tillvägagångssättet, en slags

[66] Här bör dock påpekas att frågor om mäns våld fått ett ökat utrymme (Balkmar, Iovanni & Pringle 2009:157,168).

[67] Liknande konsekvenser för hur Sverige 'står sig' i internationella jämförelser gäller mäns våld och behandlas i denna litteratur (Pringle 2008:225).

'framing' (jmf. Goffman 1974) gör det möjligt att nyanserat igenkänna olika grupper av män i utredningar och samtidigt formulera den positiva och säregna kategorin 'den nya mannen' (det jämställdhetspolitiska subjektet) som *svensk* och *heterosexuell*. Maskulinitetspolitik är en mycket vit verksamhet.

Helst strejta tvåsamma pappor

Roger Klinth visar i sin avhandling *Göra pappa med barn* (2002) att idén om *det nya faderskapet* är avgörande för det som kallas *pappapolitik*. Fäder förväntas bli mer jämställda män genom att vara hemma med sina barn och bli mer närvarande och omsorgsgivande – pappor får tillgång till sitt känsloregister och utvecklas till mer jämställda män.[68] Problemet är inte att detta händer män på individnivå, problemet är att det antagits som vad Järvklo kallar 'en patentlösning' på institutionell nivå (jmf. Järvklo 2008:25).

Maskulinitetspolitiken konstruerar idén om 'Nya Goda Män' i form av nya goda pappor som utgångspunkt, medel och mål (jmf. Dahl 2005:67). Den familj som de jämställda papporna ingår i kan definieras som heterosexuell och tvåsam, men också som mononormativ i det att den förutsätter en enkelspårig begärsriktning och monogami (Adeniji 2001:58; se vidare Adeniji 2008 för en fördjupning om äktenskapets status i detta). Det heterosexuella begäret ska resultera i både parrelationer och kärnfamilj (Dahl 2005:50). För att konstituera en familj i Sverige krävs vidare förekomst av barn (och barnets barndom) snarare än själva äktenskapet eller parrelationen (Eriksson 2003:82,85). Jämställdhetsprojektets fokus på arbetsmarknads- och familjepolitiken är på så vis barndoms- och föräldraorienterad.[69] Det jämställdhetspolitiska subjektet definieras härmed främst som en småbarnsförälder.[70]

Inom maskulinitetspolitiken formuleras främst män som jämställdhetspolitiska subjekt i och med sitt föräldraskap, eller potentiella föräldraskap. Det aktiva deltagandet i jämställdhetsarbete sker främst genom föräldraskapet. Pappaskapet framträder som lösningen för män och den maskulinitetspolitiska tilllämpningen av dubbel emancipation kretsar särskilt kring pappors uttag av föräldraledighet (Klinth 2002, 2003, 2005; Mellström 2005; Johansson & Klinth

---

[68] Dessa tankar som omsattes också inom mansrörelsen på 1970-talet (Hill 2004, 2007).

[69] Jag vill uppmärksamma läsaren på att 'barndomsorienterad' såsom Eriksson här diskuterar det inte nödvändigtvis betyder samma sak som 'barnorienterad' eller att det rör sig om ett 'barnperspektiv'.

[70] I den vetenskapliga diskussionen om behovet av mer intersektionella ansatser (se t.ex. Lykke 2005) har också frågan om vad som ska innefattas som väsentliga kategorier varit närvarande, exempelvis ålder (Krekula, Närvänen & Näsman 2005) och funktionalitet (Barron 2004; Grönvik & Söder 2008). Jag vill här också öppna för att *parentalitet* kan föras in som en maktordning i kritiska analyser av jämställdhet. Parentalitetens strukturerande egenskaper är i sin tur mycket skiftande och fungerar således som en dynamisk kategori som får sin betydelse först i relation till de andra. Föräldraskap är exempelvis könat på så vis att den ges olika maktstrukturerande innebörder för kvinnor och män – och olika kvinnor och män. Parentalitet kan således utgöra en diskrimineringsgrund men också fungera som en privilegierad position. För en liknande diskussion men då i termer av släktskap se Erikssons avhandling (Eriksson 2003:74).

2007, 2008; Järvklo 2008). Även om maskulinitetspolitik kan rymma en ambition om att arbeta på flera fronter dominerar 'pappaskapet'. Järvklo skriver så här om en sådan statlig producerad logik som är samtidig med utvecklandet av svensk mansforskning:

> Inom Arbetsgruppen diskuterades manlighet framförallt utifrån ett slags 'vi män'-perspektiv, där svenskhet och heterosexualitet var givna utgångspunkter. Även om arbetsgruppen diskuterade en rad olika frågor som mäns våld, den könssegregerade arbetsmarknaden och traditionella manskulturer så var den grundläggande frågan arbetsgruppen uppehöll sig vid, och ständigt återkom till, *hur svenska män kunde förmås att ta ut mer pappaledighet.* (Järvklo 2008:25, min kursivering)[71]

Kopplingen mellan ny manlighet och närvarande/föräldralediga (heterosexuella) svenska pappor blockerar andra frågor från att inta en central plats i jämställdhetsprojektet (Järvklo 2008:17). Lisbet Bekkengen sätter fingret på ytterligare ett problem med denna konstruktion när hon understryker skillnaden mellan *barnorienterad maskulinitet* och *jämställda män* (Bekkengen 2002, 2003). De normativa aspekterna av män som jämställdhetspolitiska subjekt förpassar frågor om bland annat sexualitet och ras/etnicitet till marginalen. Pringle (2005) menar att den svenska välfärdsstatens fokus på familj och arbetsmarknad också fört med sig brist på forskning om och politiskt fokus på frågor som rör "kroppslig integritet", exempelvis de mer obekväma frågorna om våld.

Hegemoniska diskurser som syftar till att utjämna sociala orättvisor skapar även de maktordningar och normativitet. Det sätt som män och kvinnor formuleras som jämställdhetspolitiska subjekt utifrån kön riskerar alltså att reproducera den maktordning som man vill motverka (se Grosz 1995; Scott 1997). Dahl pekar vidare på paradoxen att den maktordning som man försöker förändra i jämställdhetsprojektet (relationer mellan 'kvinnor' och 'män'), samtidigt upprätthålls genom sina definitioner av kön och begärsriktning, det vill säga logiken 'man-manlig-begär kvinnor' (Dahl 2005:68). Som det nationella jämställdhetsprojektet är formulerat reproduceras "ett heteronormativt ordnande av kön" (Järvklo 2008:19).

Fokuseringen på familjen utifrån en specifik definition av vad som konstituerar en familj (mono-, heteronormativ, med barn i barndom) utgör i min förståelse en hegemonisk kärna i det nationella jämställdhetsprojektet. I förhållande till en studie om män som (pro)feminister blir dessa institutionella och intersektionella aspekter särskilt relevanta att ha i åtanke vid tecknandet av män som jämställdhetspolitiska subjekt. Intersektionalitet kan fokusera på subjektivitet (Lykke 2003, 2005) men fungerar här mer som en fråga om övergripande maktstruktur (de los Reyes, Molina & Mulinari 2003; de los Reyes & Mulinari 2005). Analyserna som presenteras i artiklarna behandlar främst positionen man/feminist och är inte intersektionella i så motto att de koncentrerar sig på

[71] *Arbetsgruppen om mansrollen* var statligt tillsatt och verksam 1983-1993.

konstruktionen av till exempel kön/ras/sexualitet (även om frågorna berörs i en del av samtalen). Däremot håller jag ett kritiskt perspektiv på det nationella jämställdhetsprojektets sorterande av intervjupersonernas svenskhet och potentiella heteronormativa pappaskap. Jämställdhetsaspekterna är också av betydelse för hur de intervjuade männen konstruerar, presenterar och begripliggör sina positioner i intervjukontexten.

Jämställdhetsfeminism

I intervjuerna förekommer kategorin 'jämställdhetsfeminism' och 'jämställdhetsfeminister' i samtalen. Ofta används de för att markera en gränsdragning. De mer radikalt feministiskt positionerade intervjupersonerna är kritiskt inställda, medan andra kan sägas arbeta utifrån en mer 'jämställdhetsfeministisk' position där det nationella projektet fungerar som en förförståelse, ingång och/eller verktyg för deras engagemang. Jämställdhetsfeminism kan sägas vara av det slag som arbetar för förändring men inte utmanar välfärdsstaten och centrala samhällsinstitutioner i grunden.

Jämställdhetsarbete och feminism kan vara liktydiga, men jag vill här argumentera för att de ibland behöver skiljas åt i. Jessica Lindvert beskriver det som att själva begreppet 'jämställdhet' varit en ''grundläggande institutionell mekanism'' för hur jämställdhetsprojektet utformats – förhållandevis neutralt och utan konnotationer till sexualitet och konflikt (Lindvert 2002:103). Detta har bidragit till att ge (delar av) feminismen en politisk legitimitet i välfärdsstaten givet att den präglas av inklusivitet och konfliktfrånvaro.

Vikten av att diskutera de normativa antaganden som ligger bakom utformningen av det välfärdsstatliga jämställdhetsprojektet betonas i senare forskning om jämställdhet, genusrelationer och medborgarskap (Borchorst & Siim 2002b:93; Melby, Carlsson Wetterberg & Ravn 2008). I linje med den normkritiska ansats som återfinns hos Wasshede (2010) ser jag det som att jämställdhetsprojektet har normerande och disciplinerande effekter . Perspektivet handlar alltså om en diskursiv förståelse där jämställdhetsprojektet utgör den 'fond' eller 'horisont' som feministiska rörelser har att identifiera och förhålla sig till. Det nationella jämställdhetsprojektet både möjliggör och begränsar inflytandet av feministisk politik och aktivism (Wasshede 2010:20-21; se även Gustavson 2006:190; Martinsson 1997; Norberg 2009).[72]

En skillnad som emellanåt framträder mellan feminism och jämställdhet är att den förra alltid inbegriper frågor om *makt* medan den senare inte nödvän-

[72] Välfärdsstaten har möjliggjort etablerandet av en rad samhällsfunktioner och lagar som kvinnorörelsen på 1970-talet arbetade för, men begränsar också feministiska rörelser genom avradikalisering och kooptering då vissa frågor och vissa kategorier och grupper av kvinnor (och män) prioriteras i jämställdhetspolitiska interventioner.

digtvis framhåller frågan om mäns makt.[73] Istället kan exempelvis värdet av *rättvisa* föras fram som en motiverande grund. Här sker en förskjutning. Att fråntas en maktposition, som man eventuellt uppfattar sig berättigad till eller inte tycker sig ha, kan däremot upplevas som allt annat än rättvist. Det jag försöker spegla här är en problematik kring jämställdhetsprojektet som återfinns på institutionell nivå som aktualiseras i intervjuerna. Frågan om jämställdhetsfeminism aktualiserar och komplicerar centrala begrepp i svensk (nordisk) forskning om män och maskuliniteter.

Hegemonisk maskulinitet i en jämställdhetsfeministisk kontext

Användningen av begreppet hegemonisk maskulinitet uppfattas som problematiskt av flertalet forskare och har kritiserats i flera olika avseenden (se t.ex. Collinson & Hearn 1994; Hearn 1996, 2004; Martin 1998, 2001; Wetherell & Edley 1999; Whitehead 1998; Demetriou 2001; Jefferson 2002) Till kritiken hör tendensen att begreppet tillämpas som en typologi, ibland med anspråk på generell giltighet. Connell betonar att hegemonisk maskulinitet ska förstås med utgångspunkt i kulturspecifika processer och att blicken bör fästas vid de historiskt föränderliga genusrelationerna mellan män för att inte hemfalla åt karaktärstypologier (Connell 1995:76-77). Connell igenkänner några av problemen med maskulinitetsbegreppet som ett uttryck för den förändring i genusrelationer som också kommit att förändra mäns situation sedan begreppet först introducerades (Connell 2000). Framförallt återvänder hon till frågan om begreppets brister, bemöter kritik och föreslår justeringar, däribland ytterligare fokus på lokala kontexter (Connell & Messerschmidt 2005).[74]

I Sverige har begreppet hegemonisk maskulinitet diskuterats och kritiserats som en teoriimport från engelskspråkig forskning, kanske framförallt med anledning av att man också behöver ta hänsyn till den lokala kontexten, det vill säga välfärdsstatens roll i det svenska jämställdhetsprojektet (Folkesson, Nordberg & Smirthwaite 2000; Nordberg 2005). Kritiken är teoretiskt relevant. Nationell kontext och statstyp är viktig att ta hänsyn till, men kritiken kan också sägas spegla den maskulinitetspolitiska ambitionen att verka för män, det potentiellt goda och nya, problem män upplever, snarare än frågor om våld, patriarkal avkastning, maktberättigande och problem män orsakar.

Liksom det finns en komplicerad relation mellan diskurser om samart och särart inom svensk jämställdhet vill jag här lyfta en hegemonisk sammanflätad relation mellan jämställdhetsfeminism och forskning om män och maskuliniteter. Hegemonisk maskulinitet har kritiserats internationellt för att så lite tycks

---

[73] Jämställdhetspolitik *kan* göra bruk av maktperspektiv genom exempelvis idén om könsmaktordning, men maktperspektivet kan också vara *helt* frånvarande i exempelvis jämställdhetspolitiska dokument (Magnusson 2000).

[74] Artikeln fungerar därutöver som en utmärkt genomgång, tematisering och sammanfattning av både kritik och tillämpningar. Jag kommer inte närmare redogöra för ovan nämnda justeringar här eftersom syftet främst är att redogöra för vad som ligger till grund för mina analytiska val.

formuleras som oppositionellt eller mothegemoniskt alternativt föränderligt (Donaldson 1993; Whitehead 1998; Collier 1998; Hearn 2004).[75] I Sverige (norden) under 'mansforskningens' framväxt har detta ofta formulerats som att det inte lämnas tillräckligt utrymme för positiva bilder av män och möjligheten till förändring av maskuliniteter. Häri återfinns ett antagande om att detta skulle vara mer giltigt för den svenska (nordiska) kontexten. Exempelvis väljer Claes Ekenstam att kritisera Connells teori för att vara pessimistisk, ge en "dyster bild av manskultur och manlighet" och alldeles för lite se åt de existentiella och emotionella kostnader för män och de potentiellt *föränderliga* (läs: potentiellt goda) *manligheterna,* som vore det orättvist med teorins bristande entusiasm (Ekenstam 2006:11,20).[76] Den skiftande användningen av begreppen manligheter och maskuliniteter i den nordiska kontexten rymmer ett spänningsförhållande. I jämställdhetsprojektet kan 'manlighet' vara synonymt med 'maskulinitet' i det att könad makt är i fokus, men samtidigt formuleras 'manlighet' som att den rymmer en potentiell godhet och ses som en möjliggörare av jämställdhet snarare än en fråga om mäns (köns)makt. När 'manlighet' används istället för 'maskulinitet' i kritiken av Connell tycks det ofta indikera att man söker potentialen till social förändring genom möjligheten till just ny god manlighet. Detta till trots tycks inte manlighet som begrepp erbjuda några lösningar på det som pekas ut som problematiskt med maskulinitetsbegreppet.

Det finns egentligen inget i Connells teori som säger att förändring i tid och rum inte skulle vara möjlig (se exempelvis Connell 1987). Eftersom hegemonisk maskulinitet ses som beroende av omständigheter i ett givet historisk sammanhang måste man därför se till de praktiker i och med vilka hegemonin skapas och utmanas i den patriarkala samhällsordningen (Carrigan, Connell & Lee 1985:594). En viktig aspekt av denna formulering är att den hegemoniska maskuliniteten både kan utmanas och förändras. Jag uppfattar det därtill som att användningen av termen manlighet(er) tenderar att (ibland oavsiktligt) bidra till föreställningar om att det rör sig om karaktärsdrag och ideal och riskerar att överskugga frågor om mäns makt. Jag positionerar mig inte mot viljan till social förändring och tron på framtiden i den här forskningen om män och maskuliniteter, jag positionerar mig mot en rad jämställdhetspolitiskt informerade ställningstaganden och forskningsfokus som skapar blinda fläckar ur ett feministiskt, heterokritiskt och anti-rasistiskt perspektiv.

En viss problematik associerad med att 'importera' teori är ständigt aktuell på det nordiska mansforsknings-/maskulinitetsforskningsfältet. Nordberg noterar i tidiga diskussioner om det nordiska mottagandet av hegemonisk maskulinitet att jämställdhetsfrågan måste tas med i analyserna och samtidigt att de 'patriarkatsbevarande praktiker' som är central hos Connell har en tendens att falla ur

[75] Hearn tar mäns ökade engagemang i faderskapet som ett exempel på där mothegemoni lika gärna kan förstås som en förstärkning av den hegemoniska maskuliniteten (se Hearn 2004:58).
[76] Connell själv diskuterar möjligheten till positiv förändring i *Masculinities* (1995) och andra forskare har tillämpat ramverket i för att visa på positiva förändringar i mäns praktiker (Liddle 1993; Pringle 1995).

i de svenska tillämpningarna (Nordberg 2001:130-134). En intressant konsekvens som jag tycker är värd att uppmärksamma rör själva översättningen och den tolkning av pluraldefinitionen som den svenska definitionen innebär. *Complicit masculinity* benämns *delaktig maskulinitet* på svenska. Under mina första år som doktorand då jag deltog i 'mansforskningssammanhang' diskuterades delaktig maskulinitet en del, men det var ytterst sällan som det ens påpekades att 'complicity' på engelska inte bara kan översättas med det halvt passiva 'delaktighet' (som i 'vara en del av'), utan också med det mer aktiva 'medverka till' – eller pekandes med hela fingret; 'medbrottslighet'. Den delaktiga positionen för män definieras av att de drar fördelar av att vara män och dominerar andra män utan att nödvändigtvis befinna sig i en absolut maktposition (Connell 1995:79-80) Connell kommenterar här också positionens relation till, och kompromisser med, kvinnor. Johansson och Ekenstam väljer att särskilt lyfta fram att den 'delaktiga positionen', alternativt 'förhandlande manligheten', präglas av denna förhandling i form av kompromisser med kvinnor i vardagen, snarare än av delaktighet som medskyldighet (Johansson 2000:39-41; Ekenstam 2006:11). Johansson skriver:

> Den delaktiga manligheten är komplex och präglas både av en närhet till den hegemoniska positionen […], ett medlöperi – och av ständiga kompromisser och förhandlingar med de kvinnor dessa män delar sitt vardagsliv. Här finns det en poäng i att *utvidga* Connells modell och *skilja mellan* delaktighet […] och förhandling. (Johansson 2000:39, min kursivering).

Denna utvidgning (som också innebär att 'Förhandling' får en egen 'box' placerad under 'Delaktig' i den figur där Johansson illustrerar Connells teori) kan tolkas som en strategi för att vidmakthålla möjligheten till godhet och att (svenska) män minsann samarbetar med kvinnor.

I enlighet med den nationella föreställningen om goda män blir det i många sammanhang känsligt och konfliktfyllt att tala om (svenska) mäns hegemoniska maktpositioner i detta. När det talas om 'svenska manligheter' eller 'manligheter i Sverige' definieras de gärna som förhandlande eller oppositionella, alternativt delaktiga med betoning på det oavsiktliga i detta. Men många av de diskussioner och texter om begreppets (brist på) relevans för forskningsfältet i Norden kan betraktas som maskulinitetspolitiskt informerade och mycket av det som tidigare benämndes 'nordisk mansforskning' har jag kommit att betrakta som en del av jämställdhetsprojektets maskulinitetspolitik.[77]

---

[77] Mansforskning ser jag som en problematisk benämning som inte bör sammanblandas med maskulinitetsforskning eller kritiska studier av män och maskuliniteter. Detta är en diskussion som pågått (och på många sätt blivit mer distinkt) inom den del av den nordiska feministiska och/eller genusforskningen som fokuserar på män, maskuliniteter och manlighet. De två senare benämningarna markerar (oftast) ett explicit feministiskt perspektiv. Således använder den främsta nordiska tidskriften (NORMA) 'maskulinitetsstudier' i sitt namn och den första professuren i genusforskning på området är specificerad som 'kritiska studier av män'. En tankeväckande

Hegemonisk maskulinitetspolitik

Sammanvävningar av hegemonisk maskulinitet med hegemonisk jämställdhet bidrog till valet att inte använda Connells teori om hegemonisk maskulinitet som främsta analytiska ramverk för avhandlingen, även om jag inspirerats av, och förhåller mig till, Connells arbete i studien. Hegemonibegreppet i sig gör sig också gällande i kritiska analyser av jämställdhetsprojektet, vilket i sin tur dominerar på ett mer övergripande plan än de diskursiva strider som samtidigt går att identifiera (Kantola & Dahl 2005:64). En definition av hegemoni innebär att en diskurs eller en uppsättning av diskurser expanderar och därefter fullkomligt dominerar 'horisonten' för social orientering och handling (Torfing 1999:101). Jag vill argumentera för att vi kan tänka på det nationella jämställdhetsprojektet som en sådan dominerande horisont för feminism i Sverige. Bilden av, och berättelsen om, Sverige som (nära nog) jämställt och betonandet av vikten av jämställdhetsarbete för en dubbel emancipation kan förstås som hegemonisk i sig.

När jämställdhetsprojektet lämnar konflikt- och maktaspekter åt sidan till förmån för en motsättningslös och dubbelt frigörande kamp om rättvisa, så kan maskulinitet till och med fungera som en resurs och möjlighet att definiera situationen. Denna viktiga poäng kan sammanfattas med att hegemoniska positioner för män i Sverige inbegriper ett visst mått av jämställdhetsanspråk. Den hegemoniska maskulinitetspolitiken påverkar både föreställningar om jämställda män på en institutionell nivå och utgångspunkter för enskilda individer på interaktionsnivå.

I en hegemonisk situation uppstår också en särskild ordning eller innebörd som 'suger upp' motdiskurser (Kantola & Dahl 2005:62). Jag menar att jämställdhetsprojektets binära och normerande utgångspunkter inte bara riskerar bidra till att producera maktordningar utan också att feminism potentiellt avradikaliseras när dess idéer 'sugs upp' i statsapparaten på jämställdhetsprojektets premisser (jmf. Gelb 1989). Under 2000-talet har kritiken av jämställdhetsprojektet blivit alltmer omfattande och genomgripande, inte minst utifrån postkoloniala och queera perspektiv – också av män själva och inom ramen för projektet självt. Det återstår att se om kritik, motstånd och motdiskurser kring kategorin män sugs upp av en hegemonisk maskulinitetspolitik. Min jämställdhetskritiska position som feminist och forskare har bidragit till att jag fokuserat på 'radikala teman' i analyserna (se vidare metodkapitlet). På så sätt menar jag att studien pekar på det problematiska i det till synes oproblematiska med det sätt som män skrivs in i jämställdhetsprojektet.

'detalj' är att denna kritiska forskning till stora delar varit finansierad av statliga 'jämställdhetsmedel'. Välfärdsstaten och feministisk forskning står i en komplicerad relation till varandra.

5 | Göra kön, göra feminism

I föregående kapitel beskrev jag den maskulinitetspolitiska produktionen av män som jämställdhetspolitiska subjekt och diskuterade några utmärkande aspekter i jämställdhetsprojektet som jag finner särskilt problematiska. Kapitlet syftade till att placera studien i en nationell kontext, jag går nu vidare med att placera den i en teoretisk sådan. Diskussionen kretsar kring frågor om interaktion, göranden, subjektsframträdanden och om att passera.

Goffman på en poststrukturalistisk scen

I Erving Goffmans *The Presentation of Self in Everyday life* (1990[1959]) används teatern som metafor för de mikrosammanhang där individens identitet och självbild framställs och upprätthålls på en scen, i interaktion med andra. Denna 'performance' (översätts till *framträdande* på svenska)[78] som han närmar sig dramaturgiskt innefattar med Goffmans terminologi en *presentation av självet*. En utgångspunkt i denna studies analyser har varit att ta sig an den kvalitativa intervjun som en slags akt, en analogi som sammanfaller med teatermetaforen.

Intervjuer ses ofta som att de kan återskapa, reproducera och återspegla sammanhang som finns i andra tider och rum, även om de inte utgör något neutralt insamlande av kunskap om en verklighet som existerar utanför intervjun (Alvesson & Sköldberg 2008). Jag ser istället intervjusituationen som att ett mikrosociologiskt sammanhang (re)produceras genom intervjun. Vad jag menar med detta är helt enkelt att vi inte nödvändigtvis behöver söka efter återspegling av sammanhang från annan tid och plats när det som då återspeglas redan pågår. När intervjupersonerna berättar om kön och feminism i intervjun görs desamma genom presentationen av självet. Analysen måste då uppmärksamma interaktionen i och ikring intervjukontexten som en del av empirin.

Ett *framträdande* involverar en främre scen och ett 'backstage', aktörer och en publik (man är oftast båda dessa). När en person gör sitt framträdande söker denne kontrollera den bild av sig själv som ges till de andra i interaktionssammanhanget; det handlar om att förmå dem man interagerar med att uppfatta en

[78] Jag använder stundom engelskans 'performance' när dess likhet med begreppet performativitet är relevant för diskussionen. I övrigt använder jag den svenska skrivningen 'framträdande', trots att jag uppfattar denna motsvarighet som aningen otillräcklig. Jag finner inte att termen 'framträdande' rymmer den association till uppträdande, kapacitet och åstadkommande på samma sätt som jag uppfattar att engelskans 'performance' gör.

på avsett önskvärt sätt. Detta kallas *intrycksstyrning* (eng. *impression-management*). I en interaktionssituation försöker man således påverka omgivningens förståelse av en själv (en del av det 'begripliggörande' som jag skriver om i syftet) och därmed så långt möjligt påverka den definition av situationen som man konstruerar tillsammans (Goffman 1990[1959]:14-18).[79] Den 'rollgestalt' som förmedlas genom framträdandet syftar till att iscensätta självet (ibid.:244). Det är samtidigt viktigt att detta framträdande fungerar i den givna situationen. Det blir således beroende av de andra som deltar i interaktionen; man är ett 'team'.

Social interaktion åsyftar alltså vår ömsesidiga påverkan på varandras handlingar (ibid.:26). I *Presentation of self in everyday life* handlar det ofta om att ge 'rätt' intryck eller att framstå i god dager i allehanda vardagliga situationer. Inom ramen för iscensättningen måste deltagarna samarbeta för att upprätthålla *masken* (eng. *face*) och undvika eventuella störningar i framträdandet. Störningarna får annars konsekvenser för både individen, interaktionen och den sociala strukturen (ibid.:234-236). Men att ge 'rätt' eller 'avsiktligt' intryck i intervjuerna kunde handla om att lyfta fram sina dåliga sidor – att till exempel passera som feminist genom att tala om sina (feministiska) misslyckanden. Att berätta om att 'tappa ansiktet' handlar då snarare om att skapa autenticitet.

I artiklarnas analyser av intervjuerna läggs ett övergripande fokus på frågan om att konstruera, presentera och förmedla en (pro)feministisk position och göra den begriplig, som åtskild och särskild (från andra mäns positioner), och att passera som autentisk.

Från performativitet (tillbaka) till 'performance'

Jag förstår det könade subjektet som konstruerat och socialt framförhandlat snarare än beroende av någon slags inre kvalitet. I arbetet med avhandlingens teoretiska utgångspunkter har jag alltså förhållit mig till interaktion, framträdanden (eng. *performance*) och självet såsom de återfinns hos Goffman, men också mer poststrukturalistiska ansatser som fokuserar på *performativitet*, subjekt och diskursiva förståelser av kön. Vad som tidigare i processen upplevdes som en slitning mellan olika möjliga teoretiska perspektiv, med potentiella motsättningar, har med tiden istället visat sig till stor del vara en fråga om gemensamma

[79] Till hjälp i en sådan situation kan man använda sig av 'detaljer' som är del av den expressiva utrustningen och skapar en sorts *personlig front* (översätts ibland som 'fasad'), exempelvis kläder, gester och utseende (Goffman 1990[1959]:32-34). Delar av Goffmans begreppsapparat spelar i viss mån rollen som förförståelse i avhandlingen vilket medför att jag inte aktivt gjort bruk av hela hans begreppsapparat. Frågan om intrycksstyrning och backstage är främst relevant för förståelsen av vad ett subjektsframträdande går ut på. Exempelvis har bakom scenen främst varit relevant vid kommentarer om intervjuarens 'misslyckanden' i själva intervjusituationen i förhållande till något 'där ute', snarare än de intervjuades backstage (se artikel III). Analysen söker alltså inte efter något slags 'sant' subjekt dold i intervjupersonernas presentation av sig själva som (pro)feminister på en feministisk scen. Givet att vi blir till genom social interaktion vore detta i min mening också en märklig analytisk ambition. Vad som konstituerar ett frontstage kan förskjutas och är beroende av kontexten.

beröringspunkter – Goffman ligger inte så långt bort från (om än före) poststrukturalistiska ansatser.

Många i den generation feministiska akademiker som jag tillhör har haft Butlers *Gender Trouble* (1990) som en viktig ingång till både feministisk teori och samhällsvetenskapliga discipliner. Performativitet är ett centralt begrepp för Butlers radikalkonstruktionistiska definition av kön och sexualitet.[80] Det rör sig om ett poststrukturalistiskt ramverk och mycket av den litteratur och tidigare forskning jag använt mig av i artiklarna tar sin utgångspunkt i Butlers arbete.[81]

Många av de teoretiska ansatser och ställningstaganden som tillskrivs poststrukturalismen och överhuvudtaget ofta antas härröra ur den, står redan att finna i sociologiska forskningstraditioner. Exempel på detta är destabiliseringen av identiteter och föreställningar om essens, kritiken av vetenskapliga sanningsanspråk (och därmed sökandet efter 'sanning'), språkets konstituerande effekter liksom dekonstruktion och ifrågasättande av binära sociala kategorier. Hit hör även det anti-essentialistiska perspektiv på kön som ofta tillskrivs Butler, trots att sådana idéer utvecklats mycket tidigare inom symbolisk interaktionism och etnometodologi (Lundgren 2000:56; Smith 2002:ix; Brickell 2006:88-89; Green 2007). Inom dessa är istället 'performance' ett centralt begrepp.

Chris Brickell uppmärksammar att begreppen *performativitet* och *performance* ibland använts synonymt i dess innebörder i forskningslitteraturen. Brickell menar att tendensen att använda begreppen som vore de utbytbara är särskilt vanlig i texter som stödjer sig på Butlers perspektiv, trots att det könade subjektet får aningen olika betydelser och analytiskt fokus genom 'performativity' respektive 'performance' (Brickell 2005:25). Emellanåt fungerar detta som teoretisk kvicksand och orsakar förvirring vid läsning (och författande) av olika texter.[82]

Performativitet syftar på mer lingvistiska deklarationer genom vilka det könade subjektet 'blir till' (Butler 1996:112; Brickell 2005:26). Ett av de oftast citerade exemplen är när man utbrister 'det blev en flicka/pojke!' vid små människors ankomst (Butler 1993:232). Det är ett utrop med ontologiska konsekvenser, en performativ tillblivelse. Performativitet innebär att könskategorin tar form inom diskursen (aldrig i något slags naturligt 'utanför') för att sedan upprepas/kopieras. Det handlar om ett (reglerat) citerande av maskulinitets- och

---

[80] Kön och sexualitet hänger samman och är beroende av varandra i denna definition. Centralt för detta är den heterosexuella matrisens ordning och logik som det samtidigt finns möjligheter att subversivt bryta mot (se ssk Butler 1990, 1993).

[81] Här i kappan utgör Ashe ett tydligt sådant exempel.

[82] I artikel III finns egna exempel på en sådan otydlighet när jag skriver "[adaption and negotiation] mainly surfaced in different strategies of trying to maneuver and control the content of the interview as well as the *performance* or the interviewer, affecting her *performativity*" (s. 110). Förmodligen skulle det vara mer lämpligt med formuleringen "…affecting the structure and ability of the researcher's performance" eller liknande. De glidande formuleringarna är delvis av rent språklig art; 'performance' är uppenbart närbesläktat med 'performativity', det är lätt hänt att uppfatta dessa som en grammatisk böjning av samma ord. Tendensen att använda sig av sammanfogande formuleringar för egen del beror också delvis på att tid och utrymme saknats i artikelformatet att närmare utreda skillnader och likheter mellan begreppen.

femininitetsnormer som en diskursiv praktik, vilket också implicit innebär ett förbud mot andra performativa tillblivelser (Brickell 2005:26).

Den ständiga upprepningen, eller kopieringen, ger kategorierna kön och sexualitet en illusorisk stabilitet (Butler 1990). Butler menar att det främst handlar om ”illusionen av självet, inte om självet självt”. Själva poängen med performativitet är att upprepningen inte ”utförs av subjektet”, utan att upprepningen snarare ”möjliggör subjektet” (Butler 1993:95). Subjektet blir här mer splittrat och fragmenterat än det är enhetligt och visar att vad vi egentligen kan säga om ’självet självt’ är ytterst begränsat.

I fråga om subjektets kapacitet att utföra sociala handlingar jämte den diskursiva makt som producerar subjektet, har Butler kritiserats för att vara oklar i formuleringarna (Brickell 2005:28; se Butler 1997).[83] I Goffmans interaktionistiska perspektiv ’finns’ det däremot ett subjekt ’bakom’ praktiken i form av Självet som interagerar med andra *och ’blir till’ i detta handlande*. Vi kan då beskriva tillblivelsen som interaktionistisk/social snarare än lingvistisk/diskursiv.

Den teoretiska perspektivskillnaden mellan poststrukturalistiska och interaktionsteoretiska utgångspunkter grundar sig alltså framförallt i frågor om *agens* (eng. *agency*) och social struktur och därmed i förståelsen av det könade subjektets tillkomst. I performativitetsbegreppet ryms sällan någon agent eller aktör, i sociologisk mening, som ger upphov till handlingar: inget handlande subjekt som kan sägas föregå själva handlingen, det vill säga existerar innan (eller utanför) den (Butler 1990:25). För att tala med Nietzsche finns ingen interagerande ’doer behind the deed’ (Brickell 2005:25,27; jmf. Nietzsche 2003[1887]).[84] Det finns förstås många olika läsningar att göra av Butler, men grundargumentet här är att performativitet som begrepp åsyftar konstituerande diskursiva processer snarare än ett subjekt som ’gör’ kön.

Performance förutsätter ett görande Själv, en skapande handling. En grundläggande poäng är att Självet både är socialt konstruerat och ’locus’ för social handling. Självet existerar dock inte utanför sociala processer (dvs. är inte transcendentalt), vilket innebär att Självet inte existerar före det sociala. På samma sätt som Butlers subjekt inte existerar före det performativa möjliggörandet av subjektet, existerar alltså inte Självet utanför de interaktionskontexter det ingår i. Goffman skriver exempelvis om kön som en fråga om ett script eller schema av *gender display* som ständigt behöver tillämpas och citeras (porträtteras) – iscensättas – inom ramen för interaktion i sociala kontexter där de finns tillgängliga och även förstärks (Goffman 1979:2-8; se även Brickell 2005:30-31).

I sådana avseenden tycks likheterna påtagliga; i båda fallen rör det sig om ett icke-essentiellt antagande om kön där biologisk skillnad är produkten snarare än

---

[83] Det handlande subjektet är undflyende och svårfångat i Butlers texter (för det kikar fram emellanåt); Brickell pekar på att Butlers subjekt är skiftande i sin närvaro och existens som ’doer behind the deed’. Ett subjekt, som en ’doer’ bakom handlingen, dyker upp i exempelvis *Bodies that matter* (1993), men ändå som något problematiskt (Brickell 2005:34).

[84] För Butler hamnar nämligen ett sådant resonemang i ett subjekt som autonomt och suveränt (och problematiskt)(Butler 1990:24-25).

ursprunget och det ständiga reglerade kopierandet och upprepandet finns där.[85] Ett sätt att uttrycka det är att Goffmans verk kan placeras på en poststrukturalistisk scen – i sin vetenskapliga gärning är han på många sätt 'redan där'. Goffmans texter kan samtidigt sägas sakna den vilja till radikal förändring av genus- och sexualitetsordningen som vi finner hos poststrukturalister som Butler.[86]

Subjektsframträdanden

Eftersom analyserna inbegripit presentationer av *självet* (individuell nivå) i form av intervjuframträdanden (interaktionsnivå), tillskrivs *subjektet* någon form av agens här i det teoretiska ramverket. I delar av analysen riskerar performativitet att bli ett missvisande begrepp. Jag ser det dock inte som att frågan om diskursiva tillblivelser behöver läggas åt sidan, snarare är fokus beroende av vilka frågor som ställs och handlar om de olika 'läsningar' man kan göra av materialet. Jag föredrar en slags samexistens där performativitet och performance, diskurs och interaktion, kan tillåtas informera och komplettera varandra. Att jag inte gör ett uteslutande val mellan dem betyder dock inte att sociologi och exempelvis queerteori kan förenklas till varandras motsvarigheter (Green 2007).

Begreppen *subjekt* och *själv* markerar egentligen främst två olika forskningstraditioner och jag har här växlat mellan dem beroende på vilken litteratur jag refererar till.[87] 'Självet' för på sätt och vis tanken till något enhetligt och nästan statiskt i den psykologiska socialpsykologins domäner i avseenden där jag velat fokusera på splittrade subjekt i intervjuernas mikrosociologiska och mikropolitiska processer. Eftersom jag lokaliserar både presentationen av självet och subjektstillblivelsen i själva framträdandet och interaktionen är det möjligt att tala om ett *subjektsframträdande*. Detta tillåter samtidigt ett (åter)införande av ett reflexivt handlande subjekt i analysen (oavsett om det kallas självet eller subjektet). På så vis undviks vad som annars riskerar att resultera i en 'diskursiv determinism' (Brickell 2006:95).

Intervjun som akt, text och kontext

Poststrukturalism, feminism och etnometodologi är exempel på perspektiv som utvecklat synen på kvalitativa intervjuer mot större analytiskt fokus på maktrelationer och tolkningsföreträden i intervjustudier. Den kvalitativa forskningsin-

---

[85] Butler talar om biologiskt kön som en *diskursiv effekt* (1990), Goffman beskriver detta som *institutionell reflexivitet* (1977), men i båda fallen åsyftas ett omkastande av utgångspunkten i definitionen av kön (se Brickell 2005:31).

[86] Även om Goffman alltid står på den avvikandes och underordnades sida i sina texter, uppfattar jag inte hans vetenskapliga gärning som feministisk i första hand, såsom den framstår hos Butler.

[87] I artikelformatet kan begreppsanvändningen signalera utgångspunkter hos forskaren som det inte finns utrymme att redogöra för. I exempelvis artikel IV gör jag en sådan markering i och med användningen av 'Self'. Jag har i övrigt förhållit mig förhållandevis pragmatiskt i detta avseende och givet min placering av Goffman på en poststrukturalistisk scen använder jag begreppen synonymt om inget annat uttryckligen anges.

tervjun kan definieras som en situation där både intervjuare och intervjuad tillsammans aktivt bidrar till en komplex meningsskapande process (Gubrium & Holstein 1997; Holstein & Gubrium 1995, 2004).[88] Både intervjuare och intervjuad är aktiva som uttolkare av sina erfarenheter, berättelser och framträdanden. Detta innebär att båda är delaktiga i kunskapsproduktionen i intervjustudier, om än med olika förutsättningar att påverka slutresultatet (jmf. Koro-Ljungberg 2008; Fernqvist 2010).[89] Meningsskapandet sker i akten; intervjuutdragen är alltså inte främst ett smakprov på framträdanden och interaktioner från någon slags 'verklighet utanför' – intervjuerna är en verklighet i sig (jmf. Alasuutari 1995).

Subjektsframträdanden, liksom situerade göranden och begripliggöranden, som analyseras i artiklarna och diskuteras i det som följer, finns alltså redan i själva akten. Den samexistens av perspektiv jag diskuterat ovan handlar om möjligheten att närma sig ett och samma material på olika sätt – som *text* och som *kontext*. I likhet med Jenkins (2004) pekar Mats Alvesson och Kaj Sköldberg på att man kan förhålla sig till alla nivåer i teoretiska utgångspunkter och analyser genom att inte begränsa sig till att studera enbart språkanvändande som enbart text (Alvesson & Sköldberg 2008:469).

I arbetet med intervjuerna har jag alltmer kommit att förstå dem som kontext eftersom min förståelse också innefattat hur man genom interaktionen begripliggör positionen som man/feminist i själva intervjusituationen. Detta är inte en uteslutande institutionell, diskursiv nivå utan medför ett fokus på framträdanden ('performance'); ett handlande subjekt som 'blir till' i interaktionen och inte enkom diskursiva praktiker (performativitet). Både den transkriberade texten och kontexten formulerar och producerar erfarenheter och positioner.[90]

Detta perspektiv, som är en samtidig del av både det teoretiska och det metodologiska ramverket, har förstås begränsningar för hur mycket av dessa intervjuinteraktioner som går att 'observera' i det empiriska materialet. Robert Dingwall menar att skillnaden mellan intervjuer och observationer kan beskrivas som att intervjuer dokumenterar *konstruktioner av självpresentationer*, medan observationen dokumenterar *"utbytet mellan medlemmarna själva"* (Dingwall 1997:59, 61).[91] Jag menar att både utbyte och konstruktion kommer till uttryck i intervjumaterial eftersom självpresentationer konstrueras i meningsutbytet som är en väsentlig del av interaktionen och relationen mellan intervjuare och intervjuad.

---

[88] Gubrium och Holstein fokuserar dock inte specifikt på göranden som framträdanden. Deras hållning innebär desto mer ett fokus på agens i intervjuer (se t.ex. Holstein & Gubrium 1995, 2004).

[89] Intervjupersoners möjlighet till inflytande (deras makt) minskar successivt i forskningsprocessen. Jag återkommer till frågan om forskarens makt i kappans avslutande kapitel.

[90] När kontexten producerar erfarenheter och positioner, gör den det förstås också i form av text. Frågan om text och kontext aktualiseras explicit framförallt i artikel IV.

[91] I de här intervjuerna finns en diskursiv närhet i våra positioner (se artikel IV) som gör att vi båda (alla) skulle kunna definieras som just 'medlemmar' (om man nu kan vara 'medlem' i feminism). Jag återkommer till etnometodologin som en metodfråga i kapitel 6.

Görandets etnometodologiska rötter

De subjektsframträdanden som redogjorts för ovan är intervjuframträdanden som diskuteras i analyserna utifrån exempelvis användning av teoretisk kunskap och reflexivitet. En studie om män och maskuliniteter i detta teoretiska ramverk innebär att vi kan förstå kön som något konstruerat, och konstruerande, i framträdanden. Kön och feminism ses i relation till varandra och som något som *görs*. *Doing gender*, som göranden av maskuliniteter och femininiteter oftast omnämns som inom forskningslitteraturen, har sin teoretiska hemvist inom feministisk sociologi och introducerades av Candace West och Don Zimmerman i artikeln med samma namn 1987.

Idén om att kön görs bär med sig en kritik av den rollteori som då ofta tillämpades. Idag utgör görandeteorin ett sociologiskt alternativ till mer textfokuserade, diskursanalytiska studier av kön.[92] West och Zimmerman förhåller sig i *Doing Gender* till Goffman i sitt fokus på social interaktion. De har använt sig av ett distinkt etnometodologiskt perspektiv även om deras artikel till stor del inte så mycket är en etnometodologisk studie som en utredning av relationen och skillnaden mellan engelskans *sex*, *sex category* och *gender* - biologiskt kön, könskategori och kön som en konstruerande aktivitet (West & Zimmerman 1987:127).[93] Även om Goffman vanligen räknas tillhöra symbolisk interaktionism ligger hans beskrivning av Självet som presentation och framträdande mycket nära etnometodologins Själv såsom något man åstadkommer. Denna närhet kan härledas ur att båda dessa sociologiska traditioner behandlar det sociala som produkten av interaktion och tolkning (Brickell 2006:107n5).

I görandeteorin ses konstruktionen av kön som en rutin, det vill säga som *metodiska och återkommande bedrifter i pågående social interaktion*. Definitionen av att göra kön är den *aktivitet som syftar till att hantera situerade framträdanden i enlighet med de normativa uppfattningar som omger de binära könskategorierna* (West & Zimmerman 1987:126-127). Därmed kan vi studera hur kön *framförs* eller *iscensätts* (eng. *enacted*), hur detta förstås eller uppfattas och därtill överför ett slags ansvar på 'göraren'. West och Zimmerman beskriver detta som att vara *rendered accountable* och som en fråga om *accountability*, det vill säga att den som misslyckas med görandet kommer att ställas till svars och hållas ansvarig för sina handlingar.[94] Kön är med detta perspektiv varken "en uppsättning karaktärsdrag, eller en variabel, eller en roll, utan en produkt av sociala göranden" (ibid.:129, min övers.).

I likhet med detta projekt gör Goffman inte bruk av en kön/genus-distinktion då han inte såg kön som en biologisk bas eller sanning (som sedan ges kulturell förståelse) utan främst som resultatet av ett meningsskapande ge-

---

[92] Härmed inte sagt att alla diskursanalyser eller på andra sätt textfokuserade studier inte skulle kunna räknas som sociologiska.

[93] I studier av göranden som utgår från en 'ren' etnometodologi bör *naturligt förekommande* data från *observationer* utgöra det primära empiriska materialet.

[94] Det är svårt att hitta en pricksäker och komplex nog översättning av engelskans 'accountability' liksom 'to be rendered accountable'. 'Ansvarighet', 'förklarlighet' och 'ansvarsskyldighet' är alla rimliga översättningar.

nom språket, och att detta meningsskapande snarare producerar 'naturliga' skillnader än de är uttryck för dem (Goffman 1977:319,324). Samma förhållningssätt återfinns inom etnometodologin (Garfinkel 1967:135; Kessler & McKenna 1978:155). Ytterligare en länk hos West och Zimmerman till Goffman är att *doing gender* har en viss teoretisk överensstämmelse med begreppet *gender display* som åsyftar ritualiserade framträdanden som är förväntade i och med att de följer ett socialt script (Goffman 1979). Görandeperspektivet utgör dock en vidareutveckling på så vis att kön ses som något mer än så. I deras kritik av Goffmans analyser ligger att kön, likt rekvisita, blir något man tycks kunna kliva i och ur när det passar. Kön riskerar då att hanteras som en bieffekt medan West och Zimmerman argumenterar för att kön som ett görande måste förstås som en *interaktionistisk överbyggnad* (eng. *interactional scaffolding*), av en social struktur som vidmakthålls genom social kontroll (West & Zimmerman 1987:130,147).

Skillnader mellan kategorierna kvinnor och män – mellan femininiteter och maskuliniteter – produceras, upprätthålls och förstärks genom att andra göranden sammankopplas med att göra kön; exempelvis att män 'gör dominans' och kvinnor 'gör underordning' (ibid.:146; se även Goffman 1982[1967]).[95] Det är alltså själva görandets konstituerande centralitet i definitionen av kön som framhålls på ett annat sätt här. Om makt på individ- och interaktionsnivå är en fråga om resurser, handlingsutrymmen och tolkningsföreträden blir görandet av kön som maskulinitet i detta avseende själva *definierandet av situationer och subjekt, besittningstagandet och användandet av utrymmen och resurser som syftar till att dominera, alternativt resulterar i dominansförhållanden*. Görandeperspektivet konkretiserar vad könad makt, i form av begränsningar och begränsande aktivitet, på institutionell nivå innebär på individ- och interaktionsnivå (jmf. kapitel 1).

I mitt perspektiv är subjektsframträdande ett bredare begrepp som inbegriper både görandet av kön och en rad andra göranden. Kön blir något som görs i framträdanden men kan ses som en konsekvens eller effekt *i och med* framträdanden. Ett exempel på vad jag menar med detta är när mitt framträdande som intervjuare inbegriper ett görande av femininitet och att vår intervjuinteraktion könas på olika sätt genom subjektsframträdandena.

Bara göra lite hursomhelst?

Vid en första läsning, eller kort sammanfattad som här i denna text, kan perspektivet tyckas ytligt genom Goffmans fokus på det ritualiserade i interaktionen och på detaljer i vardagen. Det är lätt hänt att dramaturgiska (intervju)framträdanden och görandeperspektiv ger intrycket av att exempelvis kön helt enkelt kan väljas och, likt fantasifullheten i en barnramsa 'hittas på' och 'bara göras hursomhelst'. Jag menar att detta delvis är en konsekvens av våra associationer till teater och skådespel i sig, i kombination med en (naiv) tro på den autonoma individen. Även om normers och sociala strukturers inverkan på

[95] Den etnometodologiska ansatsen om att göra kön liksom att *göra skillnad* (eng. *doing difference*) har dock kritiserats för att vara otillräcklig i behandlingen av makt och reproduktionen av ojämlikheter (se Collins 1995:491-494; Weber 1995:499-502; Smith 2002:xi).

individen är högst närvarande i Goffmans verk så uppstår gärna en slagsida mot agerandets ytlighet när man läser *Presentation of Self in everyday life*.[96]

Att subjektet/självet skulle vara mindre 'sant' för att det konstrueras genom diskurser och interaktion gör sig enbart gällande om det funnes en kärna, och den idén om essens motsätter sig både sociologin och poststrukturalistisk feminism. Poängen är att våra interaktionsrutiner är förhållandevis oreflekterade. Goffman använder begreppet *ramar* (eng. *frames*) i detta sammanhang. Hans *frame analysis* är ett sätt att beskriva strukturens reglering; organiserande principer vilka begränsar både framträdanden och definitioner av situationen (Goffman 1974:10). Ramarna organiserar också våra erfarenheter på så vis att de ger mening till sociala situationer som vi befinner oss i, eller händelser vi är med om, och begränsar därmed hur vi upplever och tolkar erfarenheter (Brickell 2005:30). En situation 'inramas' genom att vi förhåller oss till "interaktionens internaliserade strukturer och formella praktiker" (Fernqvist 2010). Vi kan alltså inte välja ramar lite hursomhelst eller efter behag, utan begränsas av dem och förhåller oss till dem. Detta gäller också hur vi talar och agerar i övrigt, det vill säga hur vi begripliggör oss eller vår position vilket Goffman ser som villkorat (Goffman 1983a).

Poängen i fråga om ramar tycks återigen inte ligga så långt ifrån den poststrukturalistiska poängen med diskurser (diskurser kan vara ramar). Utan att initialt ha tillämpat rambegreppet och dess villkor, bidrar de här till förståelsen av frågorna i artiklarna om att teckna konturerna av sig själv, att göra positionen liksom svårformulerade eller till synes omöjliga ansatser begripliga. Vi både handlar inom och definieras utifrån diskurser och andra ramar (exempelvis inom ramen för nationell jämställdhetsdiskurs).

Perspektivet aktualiseras i teorin om kön som något som görs. Att göra kön är ett repetitivt, ofta omedvetet görande – ett slags förkroppsligande eller en subjektifiering av sociala strukturer. West och Zimmerman betonar också att, och hur, användningen av könskategorisering i sociala sammanhang är obligatorisk snarare än valfri, ett görande som etableras redan i barndomen (West & Zimmerman 1987:133,141). Den teoretiska ansats som diskuteras i detta kapitel vinner enligt min mening på att informeras av det diskursiva tvång och den bristande agens (dock inte frånvaro av den) som betonas i poststrukturalistiska utgångspunkter. Vi kan då tänka kring det interaktionistiska självet som ett i framträdanden diskursivt begränsat könat subjekt.

Intermediära studier av göranden

Den 'gender performance' som behandlas i artikel III och IV åsyftar en situerad och interagerande aktivitet med mikropolitisk inramning såsom frågan om gö-

[96] Denna 'popularisering' av perspektiv på kön och social handling återfinns dock inte bara i relation till Goffman. Det finns liknande tendenser vid läsningar av Butler; en lockelse i tanken att subversiva kroppsakter är som att leka tittut i den heterosexuella matrisens revor. Men att göra om, göra annorlunda och göra ogjort är förmodligen mer komplicerat och svårerövrat än så.

rande diskuterats här. Hos West och Zimmerman är det de dynamiska, könade praktikerna inom den konstruerade genusordningen som står i centrum. Rebecca Wickes och Michael Emmison menar därför att utmaningen för framtida forskning är att ”kontrastera hur kön görs med hur kön konstrueras för att inte bara fånga konstruktionens fluiditet, utan också ge kritiska insikter för att ifrågasätta vanliga antaganden om könade praktiker” (Wickes & Emmison 2007:326, min övers.).

Wickes och Emmison har studerat hur görandeteorin tillämpats och delar in forskningen i studier som gjort bruk av göranden i rituella (eng. *ceremonial*), intermediära, mellanliggande (eng. *intermediate*) och kärntillämpningar (eng. *core*). En del studier använder begreppet närmast *rituellt* (citerar ur kanon och därigenom signalerar tillhörighet i en feministisk forskningstradition), men det är också vanligt med de mer *mellanliggand*e eller *intermediära* tillämpningarna än de som utgår från ’den etnometodologiska kärnan’. En tendens är nämligen att forskare med andra metodologiska bakgrunder än den etnometodologiska kommit att använda görandebegreppet som ett *teoretiskt* verktyg (ibid.:312, 314).[97] De visar att endast en liten andel av de forskare som tillämpar teorin också begagnar sig av den strikta etno*metodologiska* ansats som de menar är grundläggande för studier av göranden. I en not öppnar dock författarna för att det kan finnas mer hybridliknande tillämpningar som inte försummar den metodologiska ansatsen utan istället använder sig av mer konstruktionistiska och performativa perspektiv tillsammans med görande som begrepp (ibid.:328n8).

Min studie placerar sig förmodligen i vad Wickes och Emmison kallar den intermediära kategorin eftersom jag inte arbetat med observationer och min metodologiska förståelse är av mer hybridliknande karaktär samt för att frågan om görande främst blir till just ett teoretiskt verktyg i avhandlingen. Jag förhåller mig kritisk till påståendet att intermediära tillämpningar av görandeperspektivet överlag ignorerar dess potential i framtida forskning, eller riskerar att bromsa eller helt förhindra utvecklingen av begreppet (jmf. Wickes & Emmison 2007:326).

Positionen man/feminist

Från ett konstruktionistiskt och interaktionistiskt perspektiv är både män och kvinnor aktiva ’agenter’ i konstruktionen av könade positioner och i görandet av kön. I arbetet med avhandlingen har jag dock inte ’enbart’ intresserat mig för konstruktionen och görandet av maskulinitet, utan kanske än mer för relationen till görandet av feminism, trots eller samtidigt som man är positionerad som man. Det handlar alltså inte om könade framträdanden allena, snarare utgör de en aspekt av (pro)feministiska positioneringar och interaktionskontexter där *att*

[97] Wickes och Emmison menar att tillämpningar som inte är att betrakta som *core* urvattnar teorin om att göra kön (Wickes & Emmison 2007:327).

göra feminism utgörs av strategier för motstånd till hur kön görs, eller motstånd till att göra kön överhuvudtaget. Även om det i båda fallen handlar om ett görande (praktiker) finns skillnader i definitionen av dem.

Jag skriver i inledningen om *positionen man/feminist* vilket relaterar till vad som diskuteras i detta kapitel. Analyserna tar en utgångspunkt i dessa positioner samt i de resonemang, samtal och (begriplig)göranden som är länkade till dem. Jag har valt att formulera denna analytiska kategori på detta sätt för att tydliggöra att det kan röra sig om flera positioner; att göra kön *i relation till* att göra (pro)feminism blir empiriskt mångtydigt och ibland smärtsamt svårförenligt. Detta är en poäng som inte framgår lika tydligt av exempelvis termen '(pro)feministiska praktiker'.

Position har paralleller till begrepp som 'identitet' och sociologins traditionella rollbegrepp. Valet av begreppet position syftar till att igenkänna konstruktionen av självet som likt subjektet är mer flytande och fragmenterat; positioner kan göras anspråk på, intas, konstrueras och kombineras i interaktion. Som tidigare diskuterats definieras position på individ- och interaktionsnivå som *en interaktionistisk och reflexiv lokalisering av självet* eller *subjektet* (jmf. Davies & Harré 1990:48). *Subjektsposition* kan definieras som *en strukturell lokalisering* på institutionsnivå som tillhandahåller en *begreppsrepertoar* på individ- och interaktionsnivå och fungerar som utgångspunkt för göranden (ibid.:46). Begripliggörandet innefattar härmed ett begreppsliggörande i och med de subjektsframträdanden som diskuterats ovan.

En *maskulinitetsposition* innebär att lokaliseringen, begreppsrepertoaren och görandet inbegriper könad makt i form av de resurser, tolkningsföreträden och handlingsutrymmen som diskuterades i kapitel 1. En *(pro)feministisk position* handlar då framförallt om begreppsrepertoarer och reflexiva göranden på individ- och interaktionsnivå som tillhandahåller förståelser av, och maktperspektiv på, strukturella lokaliseringar. Positionen *man/feminist* är ett försök från min sida att formulera den relationella komplexiteten i dessa positioner, nivåer och göranden.

Utifrån poststrukturalistiska förståelser av intervjuinteraktion, pekar jag särskilt i artikel III och IV på att denna situerade process innebär att man tar upp olika maskulinitets- och femininitetsdiskurser. När kvinnor intervjuar män förstärks ofta den könade relationen på grund av hur språk- och interaktionsstrukturer tar sig uttryck. Den som intervjuar är satt att vara hjälpsam, omsorgsfull, förstående, uppmärksam och trevlig (Winchester 1996:123; Pini 2005:202). I den könade intervjukontexten blir forskarens situerade position den av att göra femininitet.

Att göra feminism, innebär ett förkroppsligande av motstånd.[98] Vi skulle kunna beskriva det som att de feministiska praktikerna avsiktligt etablerats för

[98] En del intervjupersoner förefaller dock mer förkroppsliga feministisk teori. Se diskussionen i artikel IV om *embodying theory/theory embodied* för en närmare analys av hur detta påverkar görandet av kön och feminism.

att de könade inte ska passera obemärkt förbi – eller ens göra sig gällande. Att göra motstånd (feminism) blir alltså en slags 'markerad' erfarenhet som oftast kräver en ansats – att man tar sats. Det är ett görande som i motsats till att göra kön inte är oreflekterat, utan som känns och uppmärksammas.

Personliga berättelser om konkreta (pro)feministiska praktiker och erfarenheter som jag förväntade mig och kanske hoppades på var inte så vanliga, många och detaljerade som jag på förhand trott. Mina frågor, och mitt sätt att fråga, har givetvis varit med och konstruerat intervjuernas form och ämnen.[99] Men intervjuernas innehåll kan också ha påverkats av intervjupersonernas 'färdväg' till ett feministiskt engagemang, och till teoretiska perspektiv i relation till rådande jämställdhetsdiskurser och feministiska förståelser av 'manlighet'.

Intervjupersonernas interaktionistiska och reflexiva lokalisering av självet blir centralt i det (pro)feministiska subjektsframträdandet. I många intervjuer fick berättelser om konkreta göranden lämna plats åt positionerande och konstruerande subjektsframträdanden i form av resonemang och olika typer av gränsdragningar mellan sig och andra – och inom självet självt. Berättandet blev i sin tur till ett görande av kön och (pro)feminism i sig. Detta sammanfaller i viss utsträckning med vad som beskrivs i den poststrukturalistiskt influerade litteratur som jag hänvisar till i artiklarna, där våra språk*handlingar* i kvalitativa forskningsintervjuer betecknas som performativa (se Atkinson & Silverman 1997; Denzin 2001). Jag uppfattar det som att 'performance' mer eller mindre inbegrips i dessa texter.

Begreppet *passing* i tidigare forskning

I analyserna har jag uppmärksammat intervjupersonernas självkritiska reflektioner och satt dem i samband med positioner och subjektsframträdanden som man/feminist genom begreppet *passing*. Passing-begreppet hör samman med frågor om stigma och stigmatisering av avvikande individer (Goffman 1990[1963]). Teoretiskt och metodologiskt hör det samman med både interaktion, etnometodologi och görandeperspektiv. Frågor om att passera är i fokus i artikel I och II, medan görandet blir mer analytiskt relevant i artikel III och IV.

Det är framförallt inom etnometodologin som passeranden satts i samband med kön och interaktion genom Harold Garfinkels arbete.[100] West och Zimmermans betoning av kön som något komplext och ofrånkomligt ligger i linje med Garfinkel som i sin studie av transpersonen Agnes (male-to-female) pekade på hennes väl utarbetade 'metod' för att ständigt kunna passera som kvinna i interaktion med sin omgivning (Garfinkel 1967). Garfinkels studie visar hur

[99] Jag var medveten om detta redan vid tiden för intervjuerna och försökte allteftersom med olika strategier för att 'pressa' och 'lirka' fram konkreta berättelser om göranden. Det blev tydligt att 'framgången' av mitt sätt att fråga hade mycket att göra med dynamiken i självpresentationer och interaktion än enkom typer av frågor och sätt att ställa dem på.

[100] Garfinkel är samtida med Goffman, se Travers (1994) för diskussion och jämförelse av de två.

kön inte är något vi bara gör då och då eller kan upphöra med, utan att kön är en ständig process av korrekt, pålitligt och trovärdigt görande.

I en grundläggande definition handlar passeranden om social acceptans och inkludering som medlem i en grupp eller ett sammanhang. Den som avviker från en grupp människor eller social kategori den önskar få inträde i, tillhöra, eller räknas till, måste passera genom sitt framträdande med mer aktiva metoder och strategier i interaktionen än om det inte förekommer en avvikelse (Goffman 1990[1963]). Att man passerar i ett socialt sammanhang är en interaktionistisk företeelse, även om det lätt associeras till något den enskilde avvikaren åstadkommer. Snarare är passerandet ett 'teamwork' som är beroende av att 'mottagarna' av en persons framträdande aktivt igenkänner, erkänner och upprätthåller framträdandet (Kessler & McKenna 1978:26).

Suzanne Kessler och Wendy McKenna står för en vidareutveckling av passerande ifråga om kön och (trans)sexualitet och utvecklar en förståelse kring den interaktionistiska processen av att accepteras som tillhörande den önskade könsidentiteten. Klassificeringen vid födseln, det vill säga den sociala tillskrivningen (eng. *attribution*) av kön, föregår här görandet av det. Att sedermera passera är en relationell företeelse som praktiseras av interaktionsdeltagare tillsammans (ibid., kap. 1; se även Crawford 2000:8-9).

Passing-begreppet är dock omdiskuterat. I en feministisk kritik och omanalys av fallet 'Agnes' argumenterar Mary Rogers för att både Agnes och läkarna gör kön (Rogers 1992). Zimmerman bemöter kritiken genom att tydligt skilja på att göra kön och att passera: Garfinkel *gjorde kön* medan Agnes *passerade*. Zimmermans resonemang vilar på en utgångspunkt om att ett passerande räknas som just ett passerande under förutsättning att det finns en risk att bli avslöjad (som något annat). Rogers argument om att alla är i ett konstant passerande går enligt Zimmerman stick i stäv med idén om att göra kön (Zimmerman 1992:196). Kessler och McKenna ser istället passeranden som mer grundläggande än en fråga om bedräglighet när det gäller görande av kön. De betonar samtidigt att passeranden inte får identifieras som just ett passerande ifall det ska ge kön illusionen av 'naturlighet'. Eftersom kön är konstruerat handlar passerandet om att visa vem man vill bli uppfattad som, mer än om någon slags 'biologisk sanning' som de 'normala' gör och de 'avvikande' döljer (Kessler & McKenna 2000:18).[101]

Att passera som man/feminist

Passing-begreppet har tillämpats och vidareutvecklats inom en rad olika områden, men transpersoner är överlag den grupp eller kategori som vanligen förekommer i viktiga vetenskapliga bidrag till diskussionen (Kroon 2007; Connell,

[101] Samtidigt kan transpersoner som 'avslöjas' tillåtas passera ändå genom att 'avvikelsen' helt enkelt aktivt ignoreras av omgivningen (Stevens 1994). Vem man vill bli uppfattad som i interaktionen trumfar då illusionen av naturlighet. Om definitionen av ett passerande inbegriper att man framgångsrikt döljer något kan detta exempel tolkas som ett accepterande snarare än passerande.

C. 2010).[102] Tillämpningar är desto mer ovanliga i forskningslitteratur om privilegierade positioner och jag har inte hittat några analyser som tillämpar begreppet i studier av i huvudsak vita, heterosexuella män – de intar helt enkelt alltför sällan den avvikandes position.[103]

I avhandlingen sätts passing-begreppet i relation till positionen man/feminist och att göra kön/göra feminism. Snarare än ett fokus på att göra kön och passera som man med 'illusioner av naturlighet', är själva kombinationen central. Det handlar om att passera som tillhörande en politisk grupp, eller ett tankekollektiv, där maskulinitet (på strukturell nivå och som enskilda positioner och göranden på individ- och interaktionsnivå) är föremålet för kritik och ses som en del av problemet. Kategorin eller gruppen män inom feministisk rörelse utgör avvikelsen, men det handlar för den skull inte om att passera som kvinna, eller om ett döljande av könskategori. Passerandet rör istället att i intervjuinteraktionen igenkännas och uppfattas som autentisk, 'på riktigt' och med de bästa av intentioner, också i den händelse att könskategorin ses som stigmatiserande.

Kategorin feminism/feminist är starkt förknippad med kategorin kvinna givet den sociala struktur som producerar åtskillnad och maktförhållanden. Männens passerande som (pro)feminister sker i relation till bristen på erfarenhet av (att vara tillskrivna och agera utifrån) positioner av könad underordning. Passerandet tillämpas inte i fråga om sociala situationer där man riskerar att omgivningen och samhället tillskriver individen en ofrivillig tillhörighet eller position som man därför *döljer*. Männen i den här studien döljer inte att de är män, däremot hanterar de att de avviker som män som ett led i att passera som (pro)feminister.[104] Det sker en vidareutveckling och förskjutning av vad som konstituerar passerandet i analyserna. Mitt sätt att ta mig an passing-begreppet är i det närmaste en destabilisering av dess tillämpning och de sociala kategorier där begreppet vanligtvis anses vara av relevans. Jag återkommer till och diskuterar detta mer utförligt i sammanläggningen (kapitel 7).

Ett feministiskt alternativ till att praktiskt passera (som många gånger förblir teoretiskt), som de intervjuade många gånger målar upp, handlar om en strävan att på olika sätt göra kön (i synnerhet maskulinitet) ogjort; att kön inte ska ha någon betydelse och framförallt att det inte är viktigt för dem personligen att vara 'man' eller 'manlig' – snarare tvärtom. Vi vänder oss nu till dessa aspekter av görandet.

---

[102] Exempel på olika tillämpningar och vidareutvecklingar är om 'gender-bending' (Lucal 1999), transpersoner i relation till heteronormativitet (Schilt & Westbrook 2009), i forskning om kön i förhållande till funktionalitet (t.ex. Barron 1997) och om ras/etnicitet, exempelvis i relation till hybriditet och maskulinitet (Ahmed 1999; Alexander 2004).

[103] Det är dock viktigt att notera att inte alla intervjupersoner var just vita och/eller heterosexuella.

[104] En möjlig jämförelse är akademiker med arbetarklassbakgrund, en 'dubbel' position som inte döljs utan där det snarare kan tänkas handla om att uppfattas korrekt i sin självpresentation – att passera i båda avseenden.

Doing, redoing, undoing – att göra, göra om, göra ogjort

Teorin om att göra kön används ofta för att förstå hur ojämlikheter reproduceras, men forskare har också kommit att diskutera teorin i relation till social förändring. Candace West och Sarah Fenstermaker har också kompletterat görandet av kön med klass och ras som mekanismer med liknande effekter för hur makt utövas och ojämlikhet reproduceras i *Doing Difference* (1995). Att göra sådan (åt)skillnad blir även det ett ständigt pågående åstadkommande genom interaktion (West & Fenstermaker 1995:9). I den tidigare diskussionen om studier av män och maskuliniteter som kan utvidgas till att omfatta män som 'doers', även om detta subjekt är under ständig konstruktion och inte existerar före eller utanför språk och social interaktion, pekar också på möjligheter till att utforska frågan om förändring, (Brickell 2005:29,31-32).

Görandeperspektivet har kritiserats för att det i sin tillämpning oftast fokuserar på hur könade maktskillnader *görs* och *görs om*, det vill säga bibehålls och reproduceras (Connell, C. 2010:31-32). En fråga som då aktualiseras är om det går att, inte bara göra kön annorlunda i interaktion – utan om det också går att *göra kön ogjort*? Både Francine Deutsch och Barbara Risman argumenterar för att detta är möjligt; kön som binära kategorier kan göras ogjorda, men teorin (åtminstone i forskningspraktiken) skymmer frågan om motstånd (Deutsch 2007:109; Risman 2009). Judith Lorber (2000, 2005a) har formulerat detta ogörande, *degendering*, som den feministiska rörelsens nya och fortsatta fokus. West och Zimmerman vidmakthåller dock även i senare publikationer att kön inte kan göras ogjort, men däremot göras om och göras annorlunda (istället för det reproducerande om-och-om-igen) och på så vis orsaka ett skifte i ansvarighetsstrukturerna (eng. *accountability structures*) till ett mer icke-förtryckande görande (West & Zimmerman 2009).

Catherine Connell pekar på att denna diskussion till stor del varit teoretisk (Connell, C. 2010:32). Hon prövar den istället empiriskt i en analys av transpersoners erfarenheter av att göra kön och kommer fram till att hennes intervjupersoner både gör, gör om och gör kön ogjort *samtidigt*. Connells empiriska material sorterar inte under antingen den ena eller andra av dessa. Hon föreslår därför *doing transgender* som ett teoretiskt tillägg (ibid.:51). Connells analys görs alltså i förhållande till situerade erfarenheter där den sociala produktionen av biologiskt kön, könskategori och kön som genus inte överensstämmer med individens position och identitet. Endast de intervjupersoner som framträdde 'stealth'[105] kunde sägas falla inom ramarna för ett görande av kön (ibid.:39), det vill säga att de framgångsrikt passerade. De som däremot kommit ut som transpersoner var desto mer engagerade i att göra om och göra ogjort. Deras erfarenheter sammantaget visar dock på behovet av ett medvetet och förutseende görande i kontrast till West och Zimmermans oreflekterade, därav hennes förslag om teoretiskt tillägg.

[105] Att framträda 'stealth' innebär att man inte kommit ut, det vill säga inte avslöjar sin transposition (eller transidentitet) för omgivningen.

Jag undersöker också frågan om kön går att göra ogjort, men då utifrån intervjupersoners (pro)feministiska position. Många gånger framställs detta ogörande som ett alternativ till positionen man/feminist och att passera som man/feminist. Talet om att göra kön och feminism uppdagar en rad problem och svårigheter; att göra maskulinitet ogjord eftertraktas av flera intervjupersoner men möjligheterna till detta framkommer främst i form av 'glimtar'. Att passera blir det sociala hanterandet av denna teoretiska och praktiska situation. Att likt Catherine Connell föreslå ett teoretiskt tillägg till görandeperspektivet, exempelvis i form av 'att göra manlig feminism' som en alternativ benämning av männens görande riskerar att implicit inbegripa maskulinitet. Givet min förståelse av könad makt skulle tillägget inkludera ett görande av dominans. Därtill riskerar det att skymma det jag uppfattat som intervjupersonernas vilja till radikalitet, eller rebelliskhet och till avskaffandet av könskategorierna.

Görandet av kön svarar mot en social struktur som görandet av feminism syftar till att förändra eller göra ogjort. Att göra feminism är också 'inövat' eller tillagt, men handlar om mer medvetna och planerade praktiker än något som utgår från social tillskrivning (som kön). Att göra kön är däremot i det närmaste något som det inte finns någon 'time out' från (Wickes & Emmison 2007:314). I min studie benämns detta som möjligheten eller förmågan att 'kliva ur' ('step out'); en del av de intervjuade männen beskriver maskulinitet som något ofrånkomligt, en position och ett görande som de ofrivilligt 'faller tillbaka' in i. Positionen som (pro)feminist är däremot något som de emellanåt 'kliver ur'. Att inte kliva ur medför ofta olika sorters kostnader eller förluster av vad som i det närmaste skulle kunna beskrivas som 'maskulinitetsinvesteringar' (makt, 'homosociala vänner', inflytande, chefens goda öga etc.). Det finns alltså en time-out från att göra feminism och från passerandet (som man, som feminist, som man/feminist). Görandet av feminism karakteriseras inte av samma sociala, strukturella, institutionella och diskursiva tvång som görandet av kön (och sexualitet).[106]

Deutsch menar att vi borde gå bortom frågan om hur ojämlikhet reproduceras och upprätthålls i tillämpningen av görandeperspektivet. Jag sympatiserar med den ansatsen, men är samtidigt medveten om att mina analyser ofta uppehållit sig vid just det. I artikel IV visas exempelvis hur ett samtida görande av maskulinitet och feminism riskerar göra det feministiska görandet ogjort. Jag betraktar dock avhandlingsämnet i sig som att ett försök gå bortom reproduktionen av ojämlikheter och finner Catherine Connells argument om det medvetna och förutseende görandet som viktigt. Möjligheterna att reflektera över det oreflekterade för att skapa någon slags *motgöranden* är kanhända den 'plats' där andra slags subjekt blir till – 'undoers' som syftar till att göra kön annorlunda eller göra det ogjort.

Att göra kön ogjort betraktar jag som den fråga om den subversion som är central i Butlers arbete. Brickell menar att frågan om subversion är sociologiskt

[106] Även om vi här kan föreställa oss att jämställdhetsdiskurser fungerar betvingade på hur vi kan tänka och göra feminism.

underteoretiserad i kritiska studier av män och hegemonisk maskulinitet. Samtidigt bär idén om subversion på liknande problem som performativitetsbegreppet. Genom placeringen av Goffmans sociologi på en poststrukturalistisk feministisk scen kan frågan om subversion införlivas i analyser som fokuserar på ”the reflexive links between subjectivity, agency, and social structures” (Brickell 2005:25). Jag vill inte drista mig till att påstå att jag fullföljer ett sådant projekt i avhandlingen, men det teoretiska ramverket kan i bästa fall fungera som en utgångspunkt i läsningen av artiklarna för att tänka kring hur subversiva göranden och framträdanden skulle kunna se ut.

6 | En utforskande ansats

I det här kapitlet övergår det teoretiska ramverket i en metodologisk ansats som tar spjärn mot etnometodologi och grundad teori och landar i vad jag kallar situationsanalyser med imperativ kodning.

Etnometodologiska förståelser: gå på teatern eller spela själv?

Studien har underliggande referenser till etno*metodologin* i den mån den fokuserar på göranden och mikroprocesser i samspelet mellan intervjuare och intervjuad samt att den situerade interaktionen ofta ses reproducera en social ordning. Den sceniska framställningen av interaktionen hos Goffman hänger också samman med den etnometodologiska ansatsen (Alvesson & Sköldberg 2008:171; Goffman 1990[1959]).

När jag nu definierat subjektsframträdanden som del av en akt, borde då inte forskaren agera publik för att studera dem – det vill säga att som är brukligt inom etnometodologin, använda observationen som metod? Görandeperspektivet används främst som ett teoretiskt verktyg, snarare än att jag valt det som en (etno)metodologisk ansats, och jag ser därför inte användningen av intervjuer istället för observationer som något problematiskt. Wickes och Emmison menar dock att man bör ställa sig kritisk till intervjumetoders möjligheter att samla 'rätt' sorts data om göranden . De använder observation som ett kriterium för att skilja kärntillämpningar från det de kallar intermediära etnometodologiska studier (Wickes & Emmison 2007:312-315, 320). Meningarna tycks dock gå isär om huruvida man genom intervjuer kan etnometodologiskt studera de 'metoder' som 'medlemmar' använder för sitt berättande (ten Have 2004:75; Dingwall 1997).

Jag menar att möjligheten beror på hur man tar sig an och betraktar det empiriska materialet och finner det problematiskt att särskilja observationer (publiken) från intervjuer (aktörer) som vore publiken ett neutralt eller passivt inslag i empiriska kontexter. Om göranden istället ses som interaktionsfenomen som är möjliga att studera genom antingen observation eller *andra situerade metoder* är det möjligt att tolka ett intervjumaterial etnometodologiskt (se t.ex. Dingwall 1997; Baker 1997, 2001). Jag återkommer till vad detta kan innebära längre fram i kapitlet.

Jag har velat bidra till den teoretiska förståelsen av att göra kön (och feminism) och frågor om att passera i och genom interaktionskontexter, men min metod är inte utformad med målet att etnometodologiskt 'registrera' empirisk data som är 'naturliga' i bemärkelsen att de uppkommer i situationer där görandet endast utgör ett rutinmässigt vardagligt utförande. Den kvalitativa forskningsintervjun – intervjusituationen – är svår att beskriva som en 'naturlig' vardaglig situation att befinna sig i.[107] Det handlar snarare om intervjuarens och intervjupersoners menings- och ordningsskapande praktiker kring positioner som medlemmar av grupper och kategorier, vilket i det närmaste utgör en etnometodologisk förståelse snarare än en renodlad etnometodologisk ansats.

Grundad teori som referensram

Analyserna tar sin utgångspunkt i empirin och i en del avseenden kan metoden betraktas som 'grundad'. Metoden inom grundad teori (Glaser & Strauss 1967) har teoretiska rötter i bl.a. symbolisk interaktionism (Goffman 1982[1967], 1990[1959]) och är samtida med utvecklingen av socialkonstruktionism (Berger & Luckmann 1967) och etnometodologi (i.e. Garfinkel 1967). Det är en *empirinära* och *handlingsorienterad* metod som ursprungligen fokuserat på förhållandevis grundläggande sociala processer (Clarke 2005:xxii).

Grundad teori är en empiribaserad, teorigenererande ansats och, som namnet avslöjar, teori och metod i ett. I sin mest elementära form handlar det om att analysera sociala handlingar genom en empirinära öppen kodning. Själva kodningen är mycket central för en grundad forskningspraktik och levereras ofta som ett paket i metodböcker tillsammans med handfasta råd för både datainsamling, analys och tolkning. Koderna relateras till varandra och genererar commonsense-kategorier av koder som forskaren i sin tur utvecklar till *sensiterande begrepp*, det vill säga teori. Jag har använt mig av kodning som i grundade ansatser innebär att analysen börjar så fort det finns empiri att utgå från.

Tillvägagångssättet inom grundad teori är ursprungligen *stegvis induktivt*, det vill säga att man utgår från empiriska (och enskilda) fall, men tillämpningen har vanligen kommit att bli alltmer *abduktiv* (Alvesson & Sköldberg 2008:132,163; Haig 1995). Abduktion kan definieras som att "ett (ofta överraskande) enskilt fall tolkas utifrån ett hypotetiskt övergripande mönster" (Alvesson & Sköldberg 2008:55). De enskilda fall som Alvesson och Sköldberg åsyftar utgår dock inte nödvändigtvis från en hypotes. Jag har arbetat abduktivt men det betyder alltså inte att jag har gått in i det empiriska materialet för att pröva en förutbestämd hypotes.[108] Abduktionen är både processuell och förståelseinriktad vilket inne-

[107] Betoningen på det vardagliga hos Goffman och det naturligt förekommande inom etnometodologin får en märklig skruv; skulle vi göra kön i rutiniserad 'naturlig' vardagsinteraktion, men inte i mer ovanliga situationer?

[108] Detta är för mig inte samma sak som att jag gjort mina analyser utan förförståelse, jag gör skillnad på hypotesprövning och förförståelse.

bär att det som formulerats successivt justeras och förfinas allteftersom man arbetar vidare med empirin.

'Spjärn'

Den ensidiga datafokuseringen i grundad teori riskerar att forskaren bortser från datas teoriberoende och gör att kodningen riskerar att stanna vid commonsense-kategorier (Alvesson & Sköldberg 2008:161,163). Bourdieu uttrycker det väl i sin reflexiva sociologi som att forskaren inte får 'stanna kvar' vid de (om än värdefulla) kategorier som aktörer själva erbjuder, utan måste gå vidare och bortom dessa (Bourdieu & Wacquant 1992). Där etnometodologin och den grundade teorin uppmanar forskaren att arbeta förutsättningslöst och hålla teoretiska glasögon 'utanför', blev istället min följdfråga hur man då skulle förhålla sig till 'uppkomna situationer' som är teoretiskt informerade i sig utan att låta sig begränsas av metodologiska ansatsers krav på förutsättningslöshet.

Jag menar att empiri är teoriberoende och som framgår av artikel IV finns dessutom teorin alltid redan närvarande i själva materialet; i intervjuframträdanden och interaktionens konstruerande av situationen. Härtill fungerar också intervjupersonernas 'meta-reflektioner' (se artikel III och IV) som ett slags observerande och teoretiserande. Ytterligare en aspekt som gör att jag frångår den grundade teorin i detta avseende är det feministiska perspektivet. En feministisk position är inte förutsättningslös och utgår dessutom från en kunskapsbaserad förförståelse – den är teoretiskt laddad i sig. Intervjuerna, transkripten och analyserna är alltid redan teoretiskt informerade. Enligt min mening utesluter det inte den öppenhet och flexibilitet i analysarbetet som grundad teori förespråkar. Jag har uppfattat grundad teori som en ganska programmatisk och, likt många alternativ, tvingande metod. Traditionell grundad teori eftersträvar och önskar, till och med kräver, härtill en slags metodologisk renhet (jmf. Clarke 2005:16-18). Min metodologiska ansats och mitt tillvägagångssätt har istället varit något stökigare.[109] Att skriva fram ett eget 'analysens hur', den faktiska praktiken, är något som ofta visar sig vara ett svårbemästrat projekt, även om där finns en systematik. I det försök som följer ovanstående spjärn presenteras några utmärkande drag för min metodologiska praktik.

Transkription och genomlevelse

Transkriptioner tillåter (åter)upptäckter av exempelvis nyanser, tonlägen, ordföljder, gester, hummanden och tystnader eftersom transkriberandet inbegriper både ett upplevande och återupplevande av intervjun samtidigt som det finns

[109] Studien karakteriseras i det närmaste av smuts, för att tala med Mary Douglas (1997[1966]), ett okategoriserat (men därför också tillåtande) kaos som utgår från det 'råmaterial' där en annan form kan ta sin form.

möjligheter till en slags återupplevelse av själva intervjun mer 'utifrån' än när man genomför den. Det kan på sitt vis liknas vid ett lyssnande observerande. Lyssnandet och transkriberandet har en viktig funktion: pausknappen. Till skillnad från samtidigheten i intervjusituationen går interaktionen med materialet att pausa och att backa. Saker som man inte märker vid själva genomförandet av intervjun, som man i stunden har svårt att se och förstå, kan framgå med större tydlighet i efterhand. Det kan röra sig om känslor, reaktioner och varför man gör som man gjort.

Även om intervjun inte är en observation i egentlig mening betraktar jag hanteringen av data, det vill säga transkriberingen av och tillbringad tid med av intervjuerna, som ett slags observerande. Den analysprocess jag företagit mig kan liknas vid ett vadande; att släpa sig runt i ett material med empiri till knäna och emellanåt stanna upp (som i ett 'vänta, vad är det här?'). Vrida. Vända. Vada vidare. Jag befinner mig i intervjun samtidigt som jag 'betraktar' den utifrån under transkriptionen, men återupplever den också. Detta kan innebära att reagera på något som sägs – och i det erinra sig att man reagerade när det sades. Men också att reagera på de egna reaktionerna under intervjuande och under transkription. Reaktionen tar ofta formen av det 'vänta, vad är det här?' som återfinns i vadandet och är inte nödvändigtvis en emotionell upplevelse (även om forskning förstås också kan ge upphov till känslor). Analysarbetet är en *genomlevelse* som präglas av tiden jag tillbringat med lurarna på.

Transkriptionerna av intervjuerna uppgår till nära 450 sidor. Detaljnivån på transkripten redogörs för i bilaga 2 och trots att den är förhållandevis ytlig jämfört med exempelvis konversationsanalytiska transkript är det ett omfattande material att hantera. Citaten i artiklarna får ofta illustrera något som är återkommande i övergripande resonemang, men jag går också in i enskilda meningsutbyten specifikt.

Imperativ kodning

Vadandet handlar jämsides genomlevelsen om en kodning genom imperativ, en uppmaning till självet att stanna upp vid empiriska ögonblick som fångar ens uppmärksamhet. Kodningen har ofta börjat med de utropstecken som hamnar i marginalen ('vad är detta?') och åtföljs av flera olika utdrag markerade med vertikala streck ('här är det igen!'). Detta kan liknas vid den 'röda flagg' som återfinns hos Anselm Strauss och Juliet Corbin (1990); en teknik för att förstärka den slags mottaglighet hos forskare som Barney Glaser (1978) kallar *teoretisk känslighet* (eng. *theoretical sensitivity*). När ord, fraser och meningsutbyten markeras är både flagg och imperativ signaler för att uttalanden och empiriska sektioner rymmer en mer komplex analys (jmf. Strauss & Corbin 1990:91-93). Den imperativa kodningen har således viss överensstämmelse med tillvägagångssätt inom grundad teori, samtidigt som det markerar ett förhållningssätt som inbegriper ett varande i materialet snarare än ett rad-för-rad-kodande.

Att koda ett material kan visa sig vara en mycket varierande erfarenhet beroende på om den görs parallellt med transkriptionen eller om man sätter sig med detta först när transkripten ligger som en färdig text. Någon form av kodning som är parallell med transkriptionen är på sätt och vis oundviklig, frågan är om den är strategisk och explicit eller oavsiktlig och implicit. Jag valde att påbörja kodningen allteftersom jag transkriberade. Det får erkännas att parallellkodningen berodde mer på att jag inte kunde låta bli än det var analytisk strategi.

Ofta har jag skrivit memos bestående av att situationer, meningsutbyten och utsagor beskrivs eller noteras parallellt med transkription eller genomläsning och som omedelbart eller småningom förses med teoretiska referenser. Med ett grundat arbetssätt författas teorigenererande *memos* i anslutning till kodningen vilka i viss mån påminner om etnometodologins reflektionsgenererande *zatokodning* (Alvesson & Sköldberg 2008:173).[110] Jag har inte varit så noga med att skilja olika slags forskningsanteckningar och memos åt, emellanåt kan de till och med generera varandra. Dessutom: vilken forskare skriver inte ner tankar, referenser och frön till teoretiska resonemang på allehanda lappar, i textmarginaler, i mobilen (sic!), på upprivna kuvert från premiepensionsmyndigheten, icakvitton och krogservetter? Uppräkningen avslöjar dock att den nästan programmatiska systematiken för kodning som ibland förordas inte varit en hållbar analysstrategi i forskningsvardagen. Från fält- och analysarbetet finns således ordnade anteckningar i en 'intervjudagbok' och textdokument med tidsangivelser för vad i intervjun som gav upphov till reflektionen, men där finns också mer kaosartat insamlade reflektioner och teoretiska memos; de har inte varit så prydliga som metodtexter överlag ofta ger sken av, men nog så viktiga att samla in, strukturera och begrunda. Ovanstående genomlevelse kombinerat med den imperativa kodningen och memos är både en reflexiv, interagerande och mycket långvarig process.

Analyserna informeras alltså av grundad teori i sitt fokus på och utgångspunkt i empirin. Jag betraktar arbetet som teorigenererande jämsides teoriutvecklande, på så vis att jag börjat på ett ställe, i en del av materialet, för att sedan 'fylla på' i den fortsatta rörelsen genom materialet som pendlar mellan teori och empiri. Rörelsen genom materialet är teoretiskt informerad. Begreppet samfältning (se kapitel 7 och artikel 4) är exempel på en utforskande teorigenering 'från scratch', medan min diskussion av passing-begreppet närmare kan beskrivas som ett teoretiskt utforskande utvecklingsarbete av ett redan existerande begrepp.

Jag har uppehållit mig i materialets omedelbarhet, men att hålla sig nära innerbär inte nödvändigtvis ett detaljerat och systematiskt kodande av hela materialet; kodningen är empirinära, men inte nödvändigtvis eller alltid textnära. Det handlar om ett teoretiskt utforskande av utsagor och situationer där något 'händer' i intervjuerna.

---

[110] Zatokodning innebär att tankar och referenser skrivs ner, indexeras och jämförs.

Teoretiskt utforskande situationsanalyser

Grundad teori har med tiden kommit att tillämpas alltmer konstruktionistiskt (se Charmaz 2000, 2006). Den har också påverkats av postmodernismen och den språkliga vändningen som utgör ett skifte varefter forskning alltmer kommit att lyfta fram positioner, komplikationer, inkonsistenser, instabilitet, motsägelser, heterogenitet – det situerade, fragmenterade och splittrade. Alvesson och Sköldberg visar att det inte alltid finns särskilt avgörande skillnader på metodnivån mellan ”friare varianter av tolkande forskning” och mer strikt poststrukturalistiska de- och rekonstruktioner (Alvesson & Sköldberg 2008:446). Snarare än en avgränsningens originalitet finns alltså stråk eller strimmor av igenkänning mellan poststrukturalistiska och mer traditionella metoder och metodologier. Med detta följer 'nya' metodologiska ansatser, också grundade sådana.

Adele Clarke tar sig an projektet att 'fösa' (eng. *push and pull*) grundad teori runt eller igenom den postmoderna vändningen som en del av denna vidareutveckling.[111] Ett huvudargument är att interaktionistiskt orienterad grundad teori *alltid redan* har en postmodern 'edge'. (Clarke 2005, kap. 1).[112] Grundad teori definieras här som bred i sin tillämpbarhet och Clarke menar därför att det inte finns någon motsättning i hennes 'alltid redan' postmoderna grundade teori och olika former av exempelvis diskursanalys, snarare kan postmodern grundad teori visa sig mycket användbar för att studera just diskurser. (ibid.:164). Detta gäller exempelvis studier om produktionen av identiteter och subjektstillblivelser samt förhandlingar i sociala relationer och interaktioner (Jaworski & Coupland 1999:291-301, 407-414; Clarke 2005:154).

Det grundade postmoderna ramverk som Clarke utarbetar kallar hon *situationsanalys*. Situationsanalyser fokuserar på situerade förhandlingar och att skriva fram både centrala aspekter ('key elements'), materialiteter, diskurser, strukturer och förhållanden som *karakteriserar den kontext eller situation som konstrueras och studeras empiriskt.*[113] Detta ger vid handen att situationen i sig blir den främsta analysenheten. Situationsanalysen är härmed *situationsorienterad* i de lägen mer klassiskt grundad teori är *handlingsorienterad* (Clarke 2005:xxii, xxxii, 29-30). Clarke poängterar dock att fokus på handling respektive situation inte behöver vara ömsesidigt uteslutande, snarare möjliggör situationsanalysen studier av allt från handlingar till situationer, positioner och diskurser. Situationsanalyserna har

---

[111] Clarke bygger här vidare på Anselm Strauss arbete, som hon uppfattar som mer konstruktivistisk (se Strauss 1987; Strauss & Corbin 1990) mer än Barney Glasers, som hon uppfattar som mer positivistisk (se Glaser 1992; Glaser & Holton 2004) i den ursprungliga grundad teori-duon Glaser/Strauss. För en närmare redogörelse om hur klassiskt grundad teori också är postmodernismen motsträvig, se Clarke (2005:11-18).

[112] Uttrycket 'alltid redan' ('always already', eller 'toujours déjà') är hämtat från Derrida (1978) och åsyftar att grunden eller rötterna till ett samtida fenomen alltid redan kan utrönas i det förflutna. När Clarke gör bruk av detta alltid redan i det att hon skjuter och släpar grundad teori runt den postmoderna vändningen, pekar hon särskilt på att vi kliver in i redan pågående flöden som senare kommer att konstrueras som historia (Clarke 2005:xxvii, n6).

[113] Hon beskriver sitt grundade tillvägagångssätt som en kartografisk metod ('mapping') som kan delas in i situationella, sociala och positionella kartor (se vidare Clarke 2005, kap. 3).

vissa likheter med Goffmans *frame analysis* som tar fasta på den omedelbara interaktionssituationen och utgår från att inget är naturligt i dessa processer, utan att ramar formar situerade framträdanden och kan vara situationsorienterade (Goffman 1974; jmf. Clarke 2005:35).[114]

Jag betecknar den metodologiska ansatsen och analyserna som 'teoretiskt utforskande' och jag har försökt låta dem präglas av en öppenhet inför var de kan 'landa'. Det har rört sig om en förhållandevis fri och eklektisk tillämpning av metod och metodologi. Jag förstår vidareutvecklingen av grundad teori som att den möjliggör mindre 'trogna' förhållningssätt till grundad teori som metod. Situationsanalysen som den definieras i det ovanstående blir en slags plats att vila i. Syftet med detta kapitel har alltså inte varit att med våld tvinga in min ansats i en förutbestämd metodologisk ram.

Artiklarna fokuserar övergripande på begripliggörandet av könade och könspolitiska positioner och göranden. Dessa framträdanden är inte alltid direkt synliga utifrån intervjuguidens tematisering eller möjliggjorda av en detaljerad kodning av transkripten. Jag förespråkar en forskningspraktik som införlivar interaktionskontexten i analysen framför ansatsen att inget kan finnas utanför texten i sig. Detta gäller även i lägen där det innebär att man måste ställa sig nya, potentiellt obekväma, forskningsfrågor som förlägger analysen till otänkta, kanske oönskade platser. Mitt sätt att arbeta med materialet innebar att jag började utforska delar av det som mer hade karaktären av situationer som påtagligt stannade upp rörelsen genom materialet. Situationsanalyserna är således ett resultat av forskningsprocessen som också innebär att jag har gjort analytiska val på vägen. Redogörelser om konkreta feministiska praktiker återfinns lite i skymundan i analyserna. Det är alltså inte vårt tal om talutrymme, om städning i hemmet, fikaraster med kollegor, minnen från grundskolan och så vidare som 'stannat upp rörelsen' och utforskats, utan ofta andra aspekter av intervjuerna. Frågan 'vad gör (pro)feministiska män?' (som både jag själv och andra var nyfikna på när jag påbörjade avhandlingen), besvaras på sätt och vis. Men den besvaras på ett kanske annorlunda sätt.

Som ett exempel på hur genomlevelse, kodning och memo-anteckningar blir en situationsanalys upptäcker jag vid transkriptionen av en intervju, smått förvånad, att jag har svårt att komma ihåg intervjupersonens ansikte. Och jag låter obekväm på inspelningen; snubblar genom en del frågor, omformulerar mig mitt i meningar, skrattar ensam och kollar då och då med intervjupersonen om allt känns ok och om han vill fortsätta. Min röst tycks emellanåt mycket mjuk

[114] En ramanalys av intervjumaterial kan från detta perspektiv fokusera på intervjun som (social) process som inrymmer både tolkningar och göranden snarare än enbart som källa till information eller informationsutbyte (jmf. Alasuutari 1995; Holstein & Gubrium 1995). Alasuutari pekar här på överensstämmelser mellan Goffmans ramanalyser och Foucaults diskursanalys då båda betonar produktionen av positioner i samtal (lingvistisk interaktion). I sin tillämpning av ramar hamnar Goffman till och med närmare Foucaults diskursbegrepp (Alasuutari 1995:114-115). För en diskussion om hur Goffmans interaktion och Foucaults diskurser kan komplettera varandra, se Hacking (2004).

och lugnande. Det blir tydligt att jag förhåller mig till intervjupersonens svar och kroppsspråk, försöker anpassa mig, ändra eller åstadkomma något.[115] Det framgår att intervjupersonen också är obekväm och upptagen med att hantera en jobbig situation. Det är något som jag inte gör 'rätt' utifrån intervjupersonens förväntningar. En tidig reaktion från min sida tycks dessutom ha varit att skjuta hela händelsen åt sidan.

Istället för att lämna denna intervjuerfarenhet åt sidan, alternativt skikta eller filtrera fram mer tillrättalagd data, valde jag att använda mig av sådana 'misslyckanden' som delar av empirin i sig. Jag har då börjat nysta i materialet från det bristande minne som upptäcks i genomlevelsen snarare än genom en mer programmatisk kodning. Analyserna hade förmodligen sett annorlunda ut och fokuserat på andra aspekter i materialet, hade jag varit etnometodologin eller den grundade teorin 'trogen', det vill säga följt 'anvisningarna' om exempelvis kodning av 'common sense'-kategorier.

Jag har koncentrerat mig på meningskapande produktion, konstruktion och interaktion kring positioner och göranden i en socialt specifik kontext (jmf. Charmaz 2000:510). Det innebär att jag har lyft fram ögonblick av samförstånd och den egna upplevelsen, eller bekräftandet, av att man 'verkligen förstått' vad den andre vill förmedla. Men analyserna tar också fasta på avsnitt som rymmer betydelseförskjutningar, komplexiteter, frågor som skapar dilemman för intervjupersonerna eller är svårformulerade och där resonemang hamnar i olika sorters dödläge. Ofta återfinns dessa avsnitt i transkripten/intervjuerna då intervjupersonen ändrar sig eller 'kastas' fram och tillbaka i sina formuleringsförsök, tystnar, 'kliver ur' samtalet med en metareflektion eller ändrar fokus från att tala om andra till att tala om sig själv (eller det omvända). Likaså analyseras även hur självpresentationer mejslas fram då andras positioner och praktiker beskrivs och blir föremål för distansering och närmanden.

Sammanfattningsvis har detta 'hur' inneburit att jag bland annat använt mig av metaforer (främst 'Killing Bill' i artikel II), byggt komplex (t.ex. av sammantagna förväntningar på forskningsintervjun i artikel III), diskuterat olika positioner (t.ex. med tillhörande passing i artikel I & II) och relationer (t.ex. frågan om 'samfältning', artikel IV). I nästa kapitel redogör jag närmare för artiklarnas innehåll.

[115] Reaktionsmönstret liksom den effektiva glömskan har likheter med strategier i relationer eller situationer där det förekommer hot och/eller våld. Vi kan förstå det som att jag upplever något i situationen som hotfullt även om det absolut inte rör sig om att det fysiska forskarjaget hotas av våld. Jag diskuterar relationen mellan forskarsubjekt och görandet av femininitet närmare i artikel III.

7 | Sammanläggning

I kappans tidigare kapitel har jag redogjort för studiens utformning, bakgrund, teoretiska perspektiv och metodologiska ansats. I detta kapitel sker sammanläggningen vilket innebär att artiklarnas innehåll sammanfattas och sammanfogas med resonemangen i kappan. Jag inleder med att resonera kring artiklarnas tillkomst, inbördes relation och ordning i en vetenskapssociologisk kommentar. Artiklarna sammanfattas och diskuteras sedan i två delar. Avslutningsvis återvänder jag till och nyanserar det ingenmansland som diskuterades i kappans inledande delar.

Artiklarnas tillkomst och hur de hänger samman

Även om forskning ofta är ett enskilt arbete så är vetenskap i sig en i allra högsta grad social verksamhet. Som praktik är den därför inte så utstuderat ordnad och prydlig som forskare gärna ger sken av. Harry Collins och Trevor Pinch liknar vetenskapen vid varelsen Golem ur den judiska mytologin; trög, snäll och ofärdig, men potentiellt farlig. Forskning beskrivs som ett stökigt och osäkert hantverk som sedan framställs som det motsatta (Collins & Pinch 1998).[116] Vetenskapsteoretisk och vetenskapssociologisk forskning visar att komplexa processer blir osynliga allteftersom de presenteras som resultat (se t.ex. Latour 1987 om 'black-boxing'). Engelskans uttryck *gloss over*, ett slags bedrägligt fernissande, beskriver hur processen ges formen av ordnad textprodukt. Processen avspeglas inte alltid i slutprodukten, även om det ibland är processen i sig som utgör själva produkten – i likhet med kappan är artiklarna fernissade produkter när de hålls åtskilda men tillsammans skymtar rörelsen. En 'sammanläggning' visar både process och produkt vilket med nödvändighet tydliggörs när texterna läggs intill varandra.

Avhandlingsprocessen är beroende av en rad sociala akademiska aktiviteter som gör att den avbryts och aktiveras i omgångar; att bedriva forskning är att alltid vara redan försenad eller upptagen med 'något annat'. Forskning och forskningsvardag är beroende av egna rörelser i och genom sociala rum vilket många gånger innebär att flera punkter mellan A och B gör sig gällande samtidigt. I det här avhandlingsarbetet påbörjades publicering av artiklar samtidigt

[116] Det är visserligen inte samhällsvetenskapens verksamhet och förutsättningar som är i fokus i *The Golem* men jag uppfattar resonemanget som av en bred relevans i just detta avseende.

som andra analyser pågick. Teori, empiri, analys och text har emellanåt varit parallella skeenden i forskningsvardagen. Detta är inget ovanligt. För de flesta tidskrifter finns sådant som refuseringsgrad, review-tid, pipeline och ställtider. Det är mycket sällsynt att artiklar accepteras utan ändringar. Det är inte ovanligt att det tar över ett år innan en inskickad artikel slutligen publiceras. Givet att tidskrifter ofta refuserar artiklar (som det inte nödvändigtvis är något fel på rent vetenskapligt) kan publiceringsprocessen ta ännu längre tid. Under tiden hinner olika versioner (exempelvis konferenspapers) cirkulera och få ett eget liv. Det som gör att en artikel refuseras i ett sammanhang ligger till grund för att den antas i ett annat och texter vrids, vänds och skrivs om för att passa tilltänkt publiceringskanal. Artiklar kan därför enskilt med fördel betraktas som nedstamp vid givna punkter i avhandlingsprocessen när det är dags att sammanlägga. Eftersom artiklarna är att betrakta som både en del av en stökig forskningsprocess och ett ordnat resultat av den ställer de krav på läsaren. Den kronologiska framställningen är bedräglig. Kappan kan framstå som utformad på förhand och artiklarna som avgränsade texter när de snarare går i och ur varandra. Flera parallella resonemang i tidiga utkast har delats upp i olika artiklar och paketerats i enlighet med (publicerings)konstens alla regler. Andra resonemang har fått lyftas ur på grund av utrymmesskäl och i viss utsträckning förlagts till kappan som en inledande bakgrund.

I det följande delar jag in artiklarnas teoretiskt utforskande analyser i två block. Det finns trådar mellan analyserna i artikel I och II som sedan hänger samman med artikel III och IV. Ett tredje block, som fått en mer begränsad plats i artiklarna, hör samman med diskussionerna om män, feminism och jämställdhet i kapitel 3 och 4.

Passerandets politik

I föregående kapitel diskuterades frågan om att göra kön, göra om och göra ogjort. I artikel I och II ligger fokus på konstruktionen av de (pro)feministiska positioner som främst syftar till att göra sig av med kön (att göra ogjort). Begripliggörandet i intervjuinteraktionen inbegriper här att passera som 'feminist' trots samtidiga maskulinitetspositioner.

Artikel I: Att lokalisera män inom feminism(er)

Avhandlingens frågeställning om hur vi teoretiskt kan lokalisera mäns förhållanden till feminism gör sig indirekt gällande på fler ställen men är som mest explicit i den första artikeln.[117] *Framing men in feminism* behandlar den teoretiska

[117] Det finns en 'könad ordning' av artiklarna så som de nu presenteras i och med att den som skrivits tillsammans med en man som är professor ligger först trots att den publicerats efter både artikel III och IV. Att ligga först med en artikel i tidskriftssammanhang anses ofta ge extra anse-

och empiriska komplexiteten, motsättningar och ambivalenser i mäns radikala och dekonstruerande feministiska positioneringar. En segmenterad och kontextualiserad analys av mäns förhållanden till feminism(er) och jämställdhet utvecklas genom att vi diskuterar och tillämpar dels en teoretisk modell för mäns (pro)feministiska positioneringar, dels det mikrosociologiska begreppet *passing* i relation till empirin i min studie. Artikeln identifierar inbördes förhållanden mellan (pro)feministiska mäns *teoretiska lokaliseringar, lokala kontexter* och *praktiska passeranden.*

Artikeln inleds med en diskussion om hur vi kan tänka teoretiskt kring mäns förhållande till jämställdhetsfrågor och olika möjliga (pro)feministiska positioner. Vi utgår till en början från ett triangulärt begreppsliggörande av detta (från Messner 1997) för att lokalisera mäns olika fokus och perspektiv på kön: igenkännande av och motstånd till *mäns privilegier*, fokus på *'maskulinitetens kostnader'* för män samt betoning av *skillnader män emellan*. De teoretiska lokaliseringarna i Messners triangel kan inbegripa olika betydelser när de omsätts i feministisk praktik. Triangeln är ett sätt att skissera mäns relationer till jämställdhet och feminism men lyckas inte inrymma empiriska komplexiteter och de skillnader som finns i vad som egentligen menas med feminism och jämställdhet. I slutdiskussionen lyfter vi därför fram ytterligare ett ramverk (Lorber 2005b) att lägga till motståndet till mäns privilegier med tre möjliga innebörder utifrån olika positioner. Dessa feministiska positioner är: liberal/reform (avskaffa obalansen mellan könen), ståndpunkt/motstånd (avskaffa patriarkatet) och dekonstruerande/rebellisk (avskaffa kön som kategori). Vi menar att en kombination av triangeln och denna utarbetade kategorisering ger oss en mer inkluderande och nyanserad bild av mäns positioner.

Intervjustudien används för att visa att teoretiska perspektiv och figurer inte alltid rymmer den praktiska meningsskapande förhandling som (pro)-feministiska lokaliseringar medför. Vi avslutar med att undersöka dessa frågor i en analys av hur män kan förhålla sig till feminism, samt argumenterar för att både teori och praktik behöver sättas i ett sammanhang vid sådana analyser. Empiriskt låter vi diskussionen kretsa kring den rebelliska positionen där fokus ligger på män och mäns privilegier, och att ”män” här blir en obeständig och i det närmaste förlegad social kategori, till och med en potentiellt stigmatiserande tillhörighet.

Artikeln belyser frågor om hur, när och enligt vem män passerar som (pro)feminister, samt hur (pro)feministiska anspråk och positioner förändras beroende på social kontext. Vi öppnar också för möjligheten att utforska detta som en fråga om vad som sägs, görs och erfars. Den (pro)feministiska positionen tycks markeras framförallt i vad som sägs, med eventuella referenser till

ende men i detta fall ska det inte tolkas som en hierarki av det slaget. Istället har det sin bakgrund i att arbetet med artikel I påbörjades samtidigt som artikel II men har bearbetats och omarbetats i omgångar och blivit till en annan, nyare text. Diskussionen om lokaliseringen av mäns (pro)feministiska positioner tar därför sin början långt tidigare (Hearn & Holmgren 2006), och tillämpningen av passing-begreppet dessförinnan (Egeberg Holmgren 2006).

något som erfarits snarare än i ett aktivt görande som beskrivs av intervjupersonerna. Här återfinns berättelser som skulle kunna tolkas som den subversiva erfarenhet av överordning som diskuterades i kapitel 3.

Artikel II: Genus(själv)mord och Rebellisk feminism

Frågan om att passera och vad som händer med intervjupersonernas syn på maskulinitet och makt utifrån rebelliska feministiska perspektiv fortsätter vara det centrala analytiska temat i *Killing Bill*. Men istället för en diskussion om teoretiska lokaliseringar i litteraturen problematiseras här intervjupersoners motstånd till idéer om 'goda män' eller 'god manlighet'. Detta är föreställningar som de radikalt positionerade och dekonstruerande (dvs. rebelliska) intervjupersonerna talar om som både förkastliga, motsägelsefulla och rentav omöjliga. Artikeln rymmer en diskussion om hur de intervjuade hanterar och talar om mäns/sin 'medskyldighet' eller delaktighet, det vill säga den patriarkala avkastning som diskuterades i kapitel 3. Att passera handlar om autenticitet och begriplighet i sammanhang och resonemang där positionen man/feminist blir motsägelsefull eller på andra sätt problematisk.

Analysen fokuserar på vad som i det närmaste framstår som 'könets ofrånkomlighet' och de problem som intervjupersonerna associerar med att vara (pro)feminister och göra feminism. Hur blir män begripliga som (pro)feministiska subjekt när den feministiska positionen, det vill säga begreppsrepertoaren och den reflexiva lokaliseringen av självet, inte välvilligt välkomnar och inkluderar män? Hur utplånar man genom feministisk handling den maskulinitet som man själv är med och (re)producerar? Att passera i intervjusituationen är ett led i begripliggörandet av till synes oförenliga positioner som man och (pro)feminist som gör framträdandet 'trovärdigt'. Killing Bill – en metafor för symboliska genus(själv)mord – framarbetas för min diskussion om och förståelse av svårigheterna med det ambivalenta görandet av feminism som man. Här utforskas de processer och göranden som innefattas i ett feministiskt avskaffande av både maskulinitet och män som social kategori.

Framförallt blir två element viktiga för hur jag förstår dessa konstruktioner av rebelliska positioner. Det ena är en teoretiskt baserad vision om ett samhälle där binära könskategorier upplösts eller saknar betydelse (inget kön/oändliga kön). För detta blir frågan om att dekonstruera kön i både teori och i praktik viktig. Det andra är mer att beteckna som ett motstånd, en (radikal) feministisk reaktion på en mer allmän uppfattning om vad jämställdhet innebär i termer av dubbel emancipation och hur den ska uppnås. Från en rebellisk position kan inte feminism och maskulinitet 'göras' samtidigt, och att de hålls för oförenliga gör i sin tur självpresentationen ambivalent.

Passerandet fokuserar på intervjupersonernas förhandlingar i separatistiska och homosociala sammanhang och sätter de intervjuade i relation till (feministiska) kvinnor, till andra 'feministiska män' och till icke-feministiska män – men också till sig själva. I varje händelse detta symboliska genus(själv)mord inte

genomförs så återfinns ett passerande som 'feminist' *trots* maskulinitetspositioner, till exempel i förhållande till kvinnors separatism. Men det framstår också som en anspänning att vilja/kunna passera som 'normal' i homosociala sammanhang (där maskulinitet är obligatorisk) *trots* den rebellisk-feministiska positionen, samtidigt som detta medför att man inte riktigt vill/kan passera. Passerandet, som blir ett sätt att hantera ambivalensen, kan sammanfattas med: stöd för sin egen uteslutning, distanstagande och olikgörande i förhållande till andra män (både feministiska och ickefeministiska), ifrågasättande av mäns trovärdighet och autenticitet, samt misstänksamhet, reflektion, introspektion och 'bekännelser' av egen otillräcklighet. Reflexiv självkritik och bekännelser om homosocial delaktighet, liksom berättelser om otillräcklighet och misslyckande i feministiska avseenden och sammanhang, blir medel i intervjusituationen för att passera som ett autentiskt (pro)feministiskt subjekt; medveten, seriös och genuin.

En destabilisering av passing-begreppet

Analyserna och diskussionerna i de två första artiklarna är exempel på hur positionen man/feminist kan konstrueras och begripliggöras. Ett centralt led i detta är att genom självpresentationen positioneras som annorlunda andra män (både feministiska och icke-feministiska) och att i intervjuinteraktionen åstadkomma ett passerande *tillsammans med intervjuaren*. Som jag använder passing-begreppet i relation till intervjupersonernas positioner som (pro)feminister blir frågan om att avslöjas missvisande eftersom det skulle antyda att både biologiskt kön, maskulinitet och något slags 'egentligt icke-feministiskt jag' döljs i interaktionskontexten. I den här studien handlar 'avslöjanden' snarare om att visa sig medveten om det som är svårt, att 'egentligen vara sexist' eller att berätta om ickefeministiska göranden. Att intervjupersoner berättar om sådana händelser under intervjun diskuterar jag som en fråga om passerande i sig (se artikel II). Skillnaden mellan att göra kön och att göra feminism, är att görandet av kön konstruerar (föreställningar om) biologiska kategorier, medan görandet av feminism i det närmaste är en politisk praktik som samlar perspektiv på kön och 'motgöranden'.[118]

Min ambition har varit att bidra till en destabilisering av den teoretiska förståelsen och analytiska tillämpningen av passing-begreppet (och därmed stigma), bort ifrån ett 'antingen passerar man, eller så passerar man inte' mot att mer handla om begripliggöranden som passerar i ett socialt sammanhang. Jag menar att passing som begrepp kan ha en bred(are) relevans för sociologin och

[118] Att jag som kvinna inte behöver passera som feminist i intervjuerna på samma sätt som de intervjuade männen baseras inte på biologiskt kön, utan på en tillskriven position och mitt görande. Men eftersom vi är 'barn av vår tid' (eller är en del av den repetitiva kopieringen för att tala med Butler), riskerar läsningen av passing-analysen att hemfalla till en essentialistisk utgångspunkt. I de händelser studien kan sägas göra bruk av essentialism är det en strategisk sådan (t.ex. i form av själva ämnet och urvalet: 'män').

kan tillämpas i en mindre stelbent form, bland annat med tanke på hur intervjupersonerna talar om ett 'i-och-ur-klivande' när det gäller feministiska göranden. I analysen öppnar det för att man kan passera 'lite' eller genom att inte 'tillåtas' passera, beroende på vem man interagerar med och vad det är man vill att omgivningen ska uppfatta en som. Huruvida en resurs eller avvikelse såsom maskulinitet blir stigmatiserande eller inte handlar då om hur den hanteras.

Med tanke på den utbredda reflexiviteten hos de intervjuade föreslår jag exempelvis att det finns en möjlighet att passera i en social situation *genom påvisandet* av risken för stigmatisering i en annan, liksom att man kan passera genom att betona att passera är just vad man inte borde låtas göra. Till skillnad från vad som brukar göra sig gällande i passing-analyser, nämligen att också den avvikande erkänner och tillerkänner avvikelsen som en avvikelse (går med på den normerande ordningen), så understryker intervjupersonerna i den här studien att de som män generellt *inte* avviker från normen – och att detta tillstånd är oacceptabelt på både institutions- och individnivå.

Passerandet i intervjuerna utgår från *interaktionen i en kontext, snarare än de sociala och politiska kategorierna i sig*. Ett annat sätt att uttrycka detta är att det snarare är själva *presentationen av självet som passerar mer än självet självt* (vilket i sin tur inte går att säga så mycket om). Detta hänvisar tillbaka till diskussionen om skillnader och likheter mellan Goffman och Butler i det femte kapitlet; att vi kan se göranden som det som möjliggör självet/subjektet. Som framgått i diskussionen om performativitet jämte 'performance' står ett sådant perspektiv på subjektet som fragmenterat och flytande inte i motsats till Goffmans arbete som såg självet (och identiteter) som i ständig konstruktion utifrån tillgängliga resurser i olika sociala sammanhang.[119]

Tillämpningen öppnar alltså för möjligheten att tänka kring olika sorters passerande och stigma liksom avgränsningar av dessa och härmed möjligheten att förhandla sin sociala status i olika kontexter. Att analysera förekomsten av passeranden i en interaktionssituation där deltagarna reflexivt förhåller sig till könade, köns- och identitetspolitiska frågor, är att analysera *begripliggörandet där självet 'blir till'* och interagerar under ständiga förändringar och motsägelser.

Som ett analytiskt begrepp kan passing visa sig användbart för att ytterligare teoretisera praktiska och politiska konsekvenser av både patriarkala och feministiskt tolkade erfarenheter. Jag menar att feministisk forskning om mäns relation till feminism och jämställdhet skulle dra fördel av att sådana begrepp utvecklades och togs i bruk så att vi lättare kan förstå "hur processer och praktiker på en individuell nivå kan hjälpa oss göra den strukturella trögheten i jämlikhetsfrågor begriplig." Just dessa avslutande ord i artikel II tangerar ett av de spänningsfält som bidrog till att jag ville genomföra detta forskningsprojekt; om

[119] Om vi förstår tillvaron som kaotisk, mångtydig och rent utav motsägelsefull, torde också individerna – subjekten – karakteriseras av detsamma. Det är detta perspektiv som åsyftas när jag beskriver subjekten som 'fragmenterade' och att 'teckna' dess 'konturer'. Det är svårt, och kanske inte ens intressant, att 'pröva' om intervjupersonerna passerar i egenskap av just personer och skriva subjektet som något enhetligt, ordnat och fullständigt.

nu så många (också män) aktivt stödjer feminismer – *varför händer ingenting?*[120] Denna form av passing är då starkt förknippad med konstruktionen av den feministiska subjektspositionens konturer och begriplighet. Vi är här tillbaka till frågan om kön, feminism och erfarenhet som diskuteras i problemformuleringen och de inledande kapitlen.

Intervjuframträdanden som analytisk kontext

Ofta finns det en indirekt dragkamp mellan tidskrift och forskare vid revidering av artiklar utifrån vad reviewers kräver och vad författaren vill. I det här projektet handlade det om metodavsnitt. Redan i artikel I och II framträder själva intervjusituationen som viktig i sig för ämnet 'män och feminism'. Det fanns situationer i intervjuerna som framträdde vid transkriptionen, som fångade min uppmärksamhet. Intervjuerna var också rika och täta på långa resonemang och feministiska ställningstaganden kring själva deltagandet. I ett första utkast till artikel II fanns ett avsnitt om intervjupersonernas motiv till deltagande som senare fick strykas och ersättas i begränsat format av för artikeln nödvändiga, mer generella metodreflektioner (se avsnittet "Why passing through an interview"). Redan där fanns därför 'frön' till de teman som behandlas i senare artiklar, till exempel om viljan att delta (artikel III) och intervjupersonernas benägenhet att vara pålästa (artikel IV).

Artikel III utforskar frågor om makt, förhandling, kontroll och interaktionsaspekter av kön och intervjuande (när kvinnor intervjuar män i synnerhet) när det finns en närhet mellan den som intervjuar och den som intervjuas, och de som deltar i studien därtill är mycket kunniga i ämnet. Denna analys fortsätter, vidareutvecklas och nyanseras sedan i artikel IV.[121] En central poäng i avhandlingen är att den empiriska situationen i kvalitativa studier är analytiskt relevant på ett teoriutvecklande plan.

Artikel III: Att göra feministisk samhörighet

I *Performing feminist affinity* ligger analytiskt fokus på de intervjuades förväntningar på, idéer om och motiv till att delta i studien och möjliga tolkningar av förhandling och kontroll under själva intervjuerna som följd. Jag tar fasta på exempel från empirin där intervjupersonens egna motiv kan anses speglas i intervjuinteraktionen. 'Misslyckade intervjuer', det vill säga när intervjun på något

[120] Denna fråga formuleras och diskuteras i intervjuerna. Det rör sig inte som en (felaktig) vetenskaplig slutsats om att samhället inte förändrats ifråga om ojämlikhet, utan uttrycker snarare uppfattningen att förändring inte sker tillräckligt omgående.

[121] Att artiklarna med fördel ses som uttryck för en forskningsprocess blir tydlig i dessa avseenden. I båda artiklarna skriver jag exempelvis om att min position som forskare och görandet av femininitet faller samman/ihop ('caving in'). Båda handlar om ett pressat läge där intervjun på något sätt avviker, men slutsatserna ser lite olika ut.

sätt inte känts helt bra eller intervjupersonen själv återkopplat om det direkt efter intervjun, synliggör hur motiv och förväntningar om samhörighet fungerar som ett slags kitt som påverkar den empiri vi gemensamt skapar genom intervjuinteraktionen. Titelns 'performing' åsyftar könade göranden och en samhörighet som inbegrips i det (pro)feministiska framträdandet.[122]

Tyngdpunkten ligger på motiv till att delta och förväntningar på innehåll, utkomst och intervjuprestation. Jag tar information och händelser i bruk som alltför ofta lämnas utanför publikationer som ett slags 'interna metodkunskaper' hos forskaren. Sådan information dyker ofta upp ikring intervjun: när man möts, säger hejdå eller har kontakt över mejl. Artikeln utgår från två frågor som avsåg inleda respektive avsluta intervjuerna utan intentioner om att de skulle vara analytiskt relevanta: "Varför ville du delta i studien?" och "Är det något du vill tillägga eller fråga mig?" Den förväntade samhörighet som går att utröna ur intervjupersonernas motiv vilar ofta på ett antagande om att intervjuaren är feminist. Detta fungerade som tillräcklig grund för att skapa det samförstånd eller förtroende som betonas inom kvalitativ metodlitteratur som grundläggande för att intervjun ska bli bra. Intervjupersonernas motiv till att delta indelas i viljor att ge respektive önskningar om att få (ut något). Möjligheten till reflektion och självförståelse visade sig vara två viktiga teman för de personer som deltog i intervjuerna. Förväntningarna på att intervjun ska erbjuda detta kan omformuleras till ett krav i fråga om vad den som intervjuar behöver göra för att åstadkomma detta; att utmana, ifrågasätta och samtidigt bekräfta i olika stor utsträckning, men också underlätta för intervjupersonerna att formulera sina tankar genom att ställa 'rätt' frågor. Forskaren förväntas samtidigt fungera som en utmanare och erbjuda olika sorters kunskap. På grund av etiska överväganden och projektets övergripande syfte, infrias förväntningarna inte alltid i mötet med intervjupersonerna. I de fall intervjuarens framträdande inte möjliggör det sätt den intervjuade hoppas få reflektera eller önskar presentera sig själv på, blir en del intervjudeltagare besvikna och frustrerade - intervjun 'misslyckas'.

Artikeln innehåller nedslag i två intervjuer där jag själv efteråt tyckte att det hade gått mindre bra och intervjupersonerna på ett eller annat sätt gjort klart för mig att intervjun inte gått som de tänkt sig, det vill säga att deras framträdande blivit ett annat än väntat i mötet med mitt. Exemplen från studien visar på de olika krav som ställs på intervjuarens frågor och framträdande. Det tycks härutöver uppstå förhandlingar kring vem som manövrerar och har kontroll över vad som borde vara studiens utgångspunkter vilket utmanar forskarens

[122] En liknande inkludering av görandet i framträdandebegreppet återfinns i artikel II där jag skriver att "male gender becomes incompatible with the feminist endeavours, which in turn unveil masculinity and feminism as contradictory when simultaneously *performed."* (s.33). Här åsyftas både och; ett görande som innefattas i subjektsframträdandet. Det är möjligt att jag hade valt att formulera detta annorlunda idag för att undvika begreppsförvirring. Men jag tycker också det visar att de engelska termerna 'performing' och 'performance' tydligare rymmer ett åstadkommande och görande (och då inte enkom av kön) än svenskans 'framträda' och 'framträdande' som i sin tur desto mer rymmer en association till det aningen mer passiva 'framstå som'.

konventionella maktposition. Jag väljer mot bakgrund av detta att se maktrelationen som omformbar och flytande.

Analysen pekar på att fältarbete, också intervjuer som forskaren i viss mån kontrollerar, är en fråga om framträdanden och uppträdanden som behöver vara tillförlitliga för att upprätthålla interaktionen. Utmaningen för mig var att presentera mig som feministisk kvalitativ forskare, vara kritisk och stödjande på samma gång samt att under tiden själv bli studerad. Jag avslutar med att efterlysa mer feministisk samhällsvetenskaplig forskning om reflexiva deltagare och könade intervjurelationer i kvalitativa metoder, en fråga jag fortsätter att uppehålla mig vid i artikel IV.

Artikel IV: Samfältning i kvalitativa intervjuer

Frågor om samhörighet och intervjuinteraktion är ett tema som begreppsutvecklas i *Co-fielding in qualitative interviews* med fokus på vad som händer med könade relationer och positioner i studier som karakteriseras av diskursiv närhet och överlappande positioner. En analytisk utmaning med intervjustudien visade sig vara att de intervjuade männen ofta hade svårt för, undvek eller var ovilliga att berätta om konkreta (pro)feministiska och könade göranden liksom känslor kopplade till sådana praktiker. När sådana berättelser dök upp tycktes de fullpackade med teoretiskt informerad reflexivitet, det vill säga att intervjupersonerna använde teori för att analysera det de berättade.

Artikeln relaterar i likhet med den tredje artikeln till frågeställningen om vad som händer i intervjuerna, det vill säga vad det är deltagarna gör med ämnet ifråga när de intervjuar och intervjuas. Analytiskt är det ett försök att besvara frågor om vad som händer när man har kunniga och engagerade deltagare i en kvalitativ studie som på eget initiativ förhåller sig teoretiskt reflexivt till sig själva och frågorna som ställs. Begreppet *samfältning* (eng. *co-fielding*) som introduceras här, åsyftar *teoretiskt informerade och reflexiva praktiker* hos intervjuare/intervjuad *som sammanflätar erfarenheter, kunskap och meningsskapanden i intervjuinteraktionen*. Feministisk och sociologisk kunskap fungerar här som en slags katalysator för samförstånd mellan intervjupersoner och den intervjuande forskaren i situationen. Analysen visar hur samfältningen påverkar görandet av kön och feminism under intervjuerna. Intervjukontextens analogi med en dramaturgisk akt är kanske som mest framträdande i denna sista artikel.

'Sam-' i samfältning indikerar att intervjupraktikerna karakteriseras av ömsesidighet och sammanfogning av positioner i den empiriska situationen. 'Fältning' har en dubbel resonansbotten av fält och flätande; det pekar på den gemensamma sammanvävningen av erfarenheter och kunskap genom intervjuinteraktionen. När teoretisk kunskap flätas samman med berättelser om personliga erfarenheter, är det feministiska studier/läsning (om så ibland endast förmodad) och benägenheten att reflektera över erfarenheter med hjälp av teori som sammanfaller.

En kroppslig erfarenhet omvandlas exempelvis till en intellektuell, dekontextualiserad och abstrakt representation om maskulinitet och maktdiskurser. Erfarenheten det berättas om tycks som en slags text ha flera olika lager av personliga, politiska och teoretiska reflektioner. I *intervju*situationen blir upplevelsen att vi förstår varandra, kanske till och med kommer fram till viktiga insikter i samtalande stund. I *analys*situationen förbryllar texten först eftersom analysen redan tyckas ligga färdig, men på initiativ av intervjupersonen snarare än forskaren. När väl implicita referenser fallit på plats framträder hur det teoretiska berättandet om erfarenheter är en betydande del av självpresentationen.

Den intervjuades användande av teori och begrepp med implicita forskningsreferenser invävda i berättandet innebär också att det uppstår en förhandling om tolkningsföreträdet och därmed olika maktpositioner. I sådana göranden uppstår metodologiska spänningar, men analysen av samfältning visar också att diskursiv närhet och samkonstruktion av delvis överlappande positioner kan ta sig lekfulla uttryck i konstruktionen och görandet av kön. I ett exempel visar jag hur intervjuaren och en intervjuperson plötsligt växlar och tar varandras positioner; jag intervjuas om feministiska och könade praktiker och börjar svara som om jag var en av intervjupersonerna. I analysen framgår hur vi tillsammans förhandlar och konstruerar en förståelse av dessa positioner och innebörder av att göra maskulinitet, femininitet och (pro)feminism.

Leken med positioner visar hur en inkludering av intervjukontexten kan kasta om och komplicera materialets analytiska innehåll från att ha rymt ett görande (av feminism), till att också inbegripa ett 'ogörande'. I intervjudeltagandet (ett feministiskt görande i sig) och berättandet om en feministisk praktik (att ge kvinnor plats, inte avbryta) som utifrån en deskriptiv redogörelse visar att det är just detta det rör sig om, ligger samtidigt ett görande av maskulinitet (tar plats, avbryter) när de samfältande intervjupraktikerna tas med i analysen. Den könade maktrelation som ifrågasätts av oss båda reproduceras alltså i själva motståndspraktiken.

Samfältningspraktiker kan användas för att bättre förstå vad som interaktionsmässigt händer i intervjuer där deltagarna på olika sätt står varandra nära. Överlappningen av positioner och den diskursiva närhet som bäddar för samfältande praktiker i kvalitativa studier gör det empiriska materialet, och analysen av det, mångfasetterat. Precis som i artikel III spelar sammanfallandet av den könade språkliga strukturen i intervjuer och görandet av femininitet en roll för analysen. Men här finns det en analytisk 'skruv'; intervjupersonerna uppmanas att inta en position som karakteriseras av teoretisk auktoritet, det vill säga ett görande av maskulinitet. Detta 'maktflöde' mellan intervjuare och intervjuad kan också förstås performativt och gör tolkningen av materialet och resultaten till en komplex sysselsättning men visar också på komplexiteten i mäns (pro)feministiska praktiker.

Samfältandet i interaktionen kan även inbegripa möjligheter och försök att inta den andres position och förhandla den situerade intervjurelationen. Samfältande praktiker visar att forskaren själv deltar i konstruktionen av materialet

men också att forskningsprocessen är en social process där interaktion, samkonstruerandet av positioner, identiteter och narrativ utgör gemensamma erfarenheter.

Subversiva subjektsframträdanden och (o)möjlighet till (o)göranden

I artiklarna förhåller jag mig med en grundad och utforskande ansats till de (könade) relationer som framträder när vi ser till presentationer av självet, interaktion och andra konstruktioner i intervjusituationen. Resonemangen relaterar till hur man kan tänka kring både göranden och mot-, om- eller ogöranden från olika positioner. I artikel I och II diskuteras passeranden utifrån intervjupersoners reflektioner kring att vägra vara man eller vägra göra maskulinitet och ambitionen om den sociala kategorins försvinnande. I artikel III och IV framträder problem med samtidiga men motsägelsefulla göranden i intervjusituationens samhörighet och samfältning. Alla utgör exempel på kontextfokuserat, lokalt ordningsskapande kring kön och feminism i intervjusituationen.

I inledningen ställde jag frågor om vad vi kan lära oss om feministiskt engagerade män utifrån den kvalitativa intervjun som metod och vad vi kan lära oss om kvalitativt intervjuande utifrån en studie om feminist engagerade män. Det finns tendenser till ensidighet i metodforskningens maktperspektiv på kvinnors intervjuande av män; antingen anses intervjuaren ha makten oavsett kön eller så ses de intervjuade utöva könad makt om de är män som intervjuas av en kvinna. Ingetdera perspektiv överensstämde med vad som pågick i intervjuerna, vilket bidrog till att jag tittade närmare på intervjukontextens betydelse i de två sista artiklarna. Analyserna koncentreras här till kön och interaktion i intervjukontexten mer specifikt än i artikel I och II. Begreppet samfältning/co-fielding är mitt bidrag till denna diskussion.

Snarare än att bli en redogörelse för hur (pro)feministiska män gör feminism i sin vardag fokuserar analyserna mer på en slags metanivå av intervjuerna, det vill säga vad männen säger om att vilja bli intervjuade, deras reflektioner kring vad de säger, hur vår intervjuinteraktion skapar bilden av intervjuare/intervjuad och hur feminism görs (ibland inte görs) i själva intervjun. Jag argumenterar för att kontrollen och definitionen av situationen inte ensidigt ligger hos intervjuaren, utan snarare att utövandet av makt och kontroll till synes flödar mellan intervjuare och intervjuad. Detta flöde karakteriseras av att båda är ömsom dominanta, ömsom undfallande eller undergivna. Av relevans blir också görandet av femininitet och maskulinitet och hur intervjuarpositionen här kan förstås som just en femininitetsposition. Det finns flera aspekter som påverkar hur makten och kontrollen förhandlas, varav kön är en.

Artikel III och IV har varit ett sätt att utforska det fält eller den kontext i vilken forskningen äger rum. Tanken är att detta fält också inverkar på självpresentationen. Samkonstruktionen av situationen, subjektsframträdandena och vad som berättas karakteriseras av en ömsesidig anpassning och förhandling i interaktionen. Det handlar således om intervjuandets interaktionistiska och

konstruerande processer som inte alltid är direkt synliga i tematiseringen av intervjuerna, särskilt där kön och andra maktrelationer framträder.

Det fanns en ambition om att kunna säga något om (pro)feministiska män och de subversiva möjligheterna i relationen mellan subjekt, erfarenhet, agens och sociala strukturer i avhandlingen (jmf. Brickell 2005:25). I en del av citaten och i artiklarnas diskussioner av dem framkommer att man hyser en önskan om att överskrida gränser och att intervjupersonerna upplever att de bryter normer, men samtidigt skymtar också svårigheter när det gäller motstånd, subversion och ogörande. Detta kan jämföras med Cathrin Wasshedes intervjustudie med utomparlamentariska vänsteraktivisters motstånd mot heteronormativ könsmakt. Hon finner att motståndet tar plats ”på och vid gränserna” snarare än utanför dem (Wasshede 2010:316). Wasshede gör bruk av Johanna Oksalas begrepp *gränserfarenhet* för att beskriva motståndet och analyserar det som en uppsättning ambivalensteman där kategorier både förändras och reproduceras (Wasshede 2010:63-64; Oksala 2004). Också i mina analyser av interaktioner, konstruktioner och (begriplig)göranden återfinns en samexistens av motsägelsefulla betydelser av vad (pro)feministiska positioner innebär. Positionerna möjliggör både mäns feministiska engagemang *och* ett vidmakthållande av privilegier. Det framträder en risk att man reproducerar en ojämlikhet i och med själva motståndspraktiken om denna också inbegriper göranden som vanligtvis är sammanknutna med görandet av kön. Ett exempel på detta är sådant motstånd som kräver att *man tar plats* vilket illustreras i vissa fall av samfältning. Diskussionen kring denna ambivalens tangerar frågor om när det blir svårt eller omöjligt. Också i denna avhandling tycks möjligheten till motstånd inbegripa en samtidig omöjlighet att gå bortom eller ställa sig utanför maktordningarna och att ambivalenserna både ”erfars, uttrycks och används strategiskt” (jmf. Wasshede 2010:316, 325-326).

De övergripande sammantagna slutsatserna i artiklarna om framtida förhoppningar om mäns görande av feminism tycks mer dämpade vid sammanläggningen av artiklarna än entusiasmen i exempelvis Fidelma Ashes subversiva erfarenheter av överordning som diskuteras i kapitel 3 och Chris Brickells maning om performance-begreppets nygamla potential som återfinns i kapitel 5. Det är möjligt att den bisterhet som eventuellt kan utläsas ur artiklarna påverkats av intervjupersonernas egen skepticism. Detta är i sin tur något som förbisetts i maskulinitetspolitiska perspektiv på mäns deltagande och förändrade praktiker. Avslutningsvis i detta sammanfattande och sammanläggande kapitel återvänder jag därför till den ’gränserfarenhet’ som jämställdhetskritiska feministiska positioner tycks föra med sig.

Ingenmansland II: radikal, radikalfeministisk och radikalkonstruktionistisk jämställdhetskritik

Avhandlingen i sin helhet söker sammanföra teoretiska lokaliseringar i studier av män, maskuliniteter och feminism med en nationell kontext och en mikrosociologisk situation. För en del intervjupersoner var relationen mellan feminism och det svenska jämställdhetsprojektet, liksom det breda stödet bland män, till synes oproblematiskt. För andra utgjorde detta en huvudproblematik. Den (pro)feministiska ambivalens som formulerats i termer av omöjligheter, oxymoron, vägran och avskaffande i kapitel 3 kommer till uttryck i de intervjuer som analyserats men ställs då också i relation till den nationella kontext som gjort sig känd för sin 'jämställdhet' vilket diskuterades i kapitel 4. Vi kan förstå denna ambivalens som en jämställdhetsproblematik som pekar på ytterligare aspekter av detta ingenmansland. I det följande försöker jag förklara hur och varför.

Maskulinitetspolitiken, den del av det nationella jämställdhetsprojektet som konstruerar och producerar (idéer om) män som jämställdhetspolitiska subjekt, handlar i stor utsträckning om hur män kan förmås bli *mer aktiva* i jämställdhetsarbetet. Fokus ligger främst på deras roll och aktivitet som föräldrar (Balkmar & Pringle 2005:1,3-4; Mellström 2005). Ibland tycks därför rollen som ickepappa markera en begränsning för i vilken mån män definieras som jämställdhetspolitiska subjekt såtillvida de inte inkluderas utifrån sitt potentiella framtida föräldraskap. Flera intervjupersoner nämner att det är när barn kommer in i bilden 'som det verkligen gäller', samtidigt som (pro)feministiskt engagemang uppenbarligen genomsyrar en mängd sammanhang och aspekter av tillvaron där förekomsten av barn *inte* är relevant för feministiska förståelser och göranden. En del intervjupersoner ger uttryck för att mäns aktiva deltagande som feminister inte är given. Tolkningen om engagemanget som något problematiskt beror på att ett aktivt deltagande kan få andra effekter än avsett. Flera menar att män gör det enkelt för sig när de kallar sig feminister och att de alldeles för enkelt får beröm i både feministiska och jämställdhetspolitiska sammanhang – men också att de själva befinner sig i just sådana sammanhang och kallar sig feminister.

Medan jämställdhetsprojektets strategier och mål på institutionell nivå andas entusiasm och välkomnar mäns aktiva deltagande som något självklart (om det så gäller pappor eller potentiella pappor), finns här en ambivalens ur kritiska feministiska perspektiv på män och maskuliniteter. Detta med att vara aktiv framstår inte bara som ett teoretiskt utan också som något av ett praktiskt problem. Aktiv hur? Aktivt deltagande medför en risk att man 'tar över' på olika sätt; det riskerar att ske på kvinnors bekostnad. Exempelvis aktualiseras problematiken när intervjupersoner talar om talutrymme. En aktiv delaktighet som man/feminist tycks medföra en ständig risk att samtidigt reproducera maktrelationer. Parallellt ansågs mäns deltagande och engagemang avgörande för att åstadkomma förändring.

När frågan om män som (pro)feminister lokaliseras i en jämställdhetskontext, framstår de jämställdhetskritiskt positionerade intervjupersonerna som

'avvikande individer' samtidigt som de fortsatt avviker i feministiska avseenden för att de är män. Att vägra vara man, eller att kraftigt ifrågasätta hela poängen med att vara man, är en del av hur de intervjuade distanserar sig från både kategorin män och i relation till andra män samt i hur man talar om frågor rörande mäns (även egen) medskyldighet/delaktighet i patriarkala samhällsstrukturer. Denna jämställdhetskritiska vägran och önskan om avskaffande bär med sig ett slags könsupplösande ideal och potential, en rebellisk position (jmf. Lorber 2000), och framställs både lekfullt lockande och med indignation under intervjuerna. I den meningen bidrar jämställdhetskritik till att ge självpresentationen en radikal karaktär även om detta inte nödvändigtvis varit en ambition hos de som uttryckt sådan kritik under intervjuerna.[123]

I studien diskuteras olika former av motstånd hos feministiskt engagerade män. Både radikalfeministiska och radikalkonstruktionistiska (poststrukturalistiska, queera) förståelser av den egna positionen kan spåras i intervjuer där motstånd mot tankefiguren 'goda män' (dvs. att de inte finns) dök upp och sattes i relation till ovanstående jämställdhetskritik. En del intervjupersoner gör motstånd mot föreställningar om 'ny manlighet' och 'goda män' och hävdar att man lika gärna kan försöka 'göra sig av' med maskulinitet och genusordning helt och hållet.[124] Att män inte anses 'goda' kan tolkas som ett *radikalfeministiskt* antagande om maskulinitet som liktydigt med makt och om att män därmed har bristande erfarenheter av annat än makt. Men motståndet kan också förstås som en *radikalkonstruktionistisk* kritik av att män och kvinnor konstrueras som två essentialiserade, binära och enhetliga kategorier genom den dubbla emancipationens 'goda män' och 'nya manligheter'.

I begripliggörandet av positionen man/feminist figurerar alltså både radikalfeministisk och radikalkonstruktionistisk kritik av jämställdhetsprojektet. Under forskningsprocessen blev det alltmer tydligt hur förvånansvärt väl dessa tankar och förhållningssätt samsas i konstruktionen av (pro)feministiska positioner. I jämförelse med den särskiljande diskussionen av dessa teoretiska ansatser i litteraturöversikten, tycks radikalfeministiska och radikalkonstruktionistiska perspektiv samexistera förhållandevis friktionsfritt i intervjuerna i hanteringen av motsägelsefullheter i intervjupersonernas framträdanden.[125]

---

[123] I artikel I och II samlas olika radikala positioner i begreppet *rebelliska* för att placera dem i en diskussion med Lorber (2000, 2005a) och inte ge en för snäv association till radikalfeminism (jmf. kapitel 3). I en bemärkelse kan vi förstå feminism i sig som en radikal och/eller rebellisk företeelse. Diskussionen om den nationella jämställdhetskontexten indikerar dock att all feminism inte nödvändigtvis är att beteckna som *radikal i alla lägen* (eller kanske ens som 'feminism' i alla lägen). Ur det perspektivet kan ett jämställdhetskritiskt perspektiv markera en radikalitet i sig, även om det inte stödjer sig på radikalfeminism eller radikalkonstruktionism.

[124] I en del litteratur används genusordning som synonymt med könsmaktsordning. Jag åsyftar här den ordnande dikotoma logiken i kategorierna 'manligt' och 'kvinnligt'.

[125] I sammanhanget är det intressant att notera att Judith Butler introduceras i svensk feministisk forskning av just radikalfeministiskt positionerade forskare (Edenheim 2008:150).

En fråga om ofrånkomlighet?

Den maskulinitetspolitiska konstruktionen av män som jämställdhetspolitiska subjekt visade sig relevant i analysen av de (pro)feministiska subjektsframträdandena i intervjuerna. På grund av den utbredda benägenheten bland män att kalla sig feminister i dag i Sverige formuleras olika radikala positioner i intervjuerna ofta i relation till dominerande föreställningar om jämställdhet, 'manlighet', idén om 'goda män' och 'jämställdhetsfeminister'. Avhandlingen pekar på vikten av nationell kontext och välfärdsstatens roll i förståelsen av enskilda individers feministiska positioner och framträdanden. Vilka feministiska subjekt är 'omöjliga' inom ramen för vad det nationella jämställdhetsprojektet erbjuder?

Maskulinitetspolitiska perspektiv på män och 'manlighet' hamnar på kollisionskurs med radikalfeministiska och radikalkonstruktionistiska perspektiv där män som kategori inte inkluderas alternativt där män som kategori egentligen inte finns. Kollisionen gäller även en mer allmän hållning bland intervjupersoner när deras position markeras av att manlighet och maskulinitet i sig inte är vare sig värdefullt eller viktigt. Betänk inledningstalet från *Nordens Män*-konferensen som återfinns i det fjärde kapitlet; dessa 'karlar' som är 'starka, jämställda, härliga nordiska'. Utifrån hur de intervjuade konstrueras genom intervjuerna framstår utgångspunkterna för vad som konstituerar dessa 'jämställda män' som mycket motsägelsefulla i relation till intervjupersonernas reflexiva lokaliseringar av självet; både diskursivt på en institutionell nivå och på individ-/interaktionsnivå i möten med 'jämställdhetsfeminister'.

Problemet med den maskulinitetspolitiska utgångspunkten att män som arbetar för jämställdhet inte behöver vara eller bli 'omanliga', och att män antas delta i sin egenskap av män, är att den binära logiken i könskategorierna (dvs. man-manlig-begär kvinnor/kvinna-kvinnlig-begär män) fortsatt vidmakthålls. I enlighet med denna logik definieras män som är för jämställdhet i förlängningen som 'riktiga män'. Även om mansforskning och maskulinitetspolitik betonar att det finns många olika 'manligheter' är det likväl 'manligheter' och 'män-som-män' det rör sig om. Striden om definitionen av situationen tycks härmed sällan stå mellan feminister och anti-feminister, snarare mellan olika definitioner av feminism, 'manlighet' och jämställdhet. Idén om dubbel emancipation sammanfattar på många sätt huvudpoängen i jämställdhetskritiken. Det handlar om en förändring av (mäns) 'manligheter', något män dessutom har att vinna på, snarare än en förlust av privilegier och ett avskaffande av den sociala kategori som (re)producerar män, maskuliniteter och makt. Några grundläggande utgångspunkter i jämställdhetsprojektet reproducerar härmed könade maktstrukturer.

Dessa dominerande föreställningar i den nationella jämställdhetskontexten tycks samtidigt hindra eller fördunkla intervjupersonernas möjligheter att formulera en position som (pro)feminister bortanför 'den manliga jämställdhetsförespråkande massan'. Jämställdhetsprojektet har varit något vi ofrånkomligen förhåller oss till i intervjuerna och i varje försök att ställa sig 'utanför' eller vara kritisk till den hegemoniska situationen kan intervjupersonerna *samtidigt tolkas*

vara en del av den. De radikala positioner och perspektiv som diskuterats är både annorlunda och åtskilda från, men i viss mån också sammanvävda med, jämställdhetsprojektet. Detta blir särskilt tydligt i frågan om könsmaktsdiskurser som återfinns både inom jämställdhetsprojektet och i opposition till det (se kapitel 4). Som (pro)feminister ingår de därför alltid redan i 'massan'. Den horisont som domineras av dubbel emancipation skapar ambivalens i jämställdhetskritiska positioner eftersom de riskerar att bli vad de motsätter sig. Min tolkning är att det tycks vara ont om mothegemoniskt utrymme på de jämställdhetspolitiska scener som fanns att framträda på vid tiden för intervjuerna. Positionerna blir inte bara motsägelsefulla och ambivalenta utan tycks emellanåt rentav oxymorona i förhållande till den jämställdhetspolitiska förståelseramen. I kapitel 3 diskuterades mäns möjligheter till subversiva och smärtsamma erfarenheter av över- och underordning samt sökandet efter 'nya erfarenheter'. Berättelser om att söka nya erfarenheter återfinns i studien exempelvis i form av att pröva vad som händer när man kramar män för länge utan klapp, utsätter sig för sin egen homofobi (för att se om den finns där), praktiserar att "hålla käft", kategoriskt bekräftar kvinnor under samtal och att se hur ens roll i rummet ändras, att ifrågasätta kåthet och pröva att förändra sexuella praktiker. I de analyser jag företagit tycks själva smärtan framförallt vara av det reflexiva slaget.

Strävan efter att upplösa maskulinitet motsätter sig den maskulinitetspolitiska konstruktionen av män som jämställda i egenskap av män. Det utmanar den nationella självbilden och borde undergräva mäns positioner som accepterade könspolitiska subjekt. Utrymmet för ett sådant feministiskt, icke-heteronormativt och anti-rasistiskt förändringsarbete tycks dock begränsat inom ramen för maskulinitetspolitiska utgångspunkter i jämställdhetsdiskurser. (Pro)feministiska positioner som syftar till att på olika sätt dekonstruera idén om den 'goda svenska jämställda mannen' framstår svårformulerade och svårpraktiserade i termer av 'annanhet' - vi tycks närma oss någon slags gräns för vad som är möjligt att uttrycka från en privilegierad position. Det ingenmansland som beskrevs i kapitel 3 får alltså ytterligare en dimension när frågan om jämställdhet läggs till utforskandet av hur feministiskt engagerade män konstruerar, presenterar och begripliggör könade och könspolitiska positioner och praktiker. En vilja att arbeta för feminism och jämställdhet tycks oundvikligen medföra att män kategoriseras som 'goda män' till och med när de själva föredrar att dekonstruera och förkasta kategorin i sin helhet. När intervjupersoner ger uttryck för (själv)kritisk (ibland smärtsam) reflektion, gör det dem exemplariskt goda – de passerar som 'goda (pro)feminister' i intervjukontexten och som 'goda män' i jämställdhetskontexten. Där jämställdhetsprojektet formulerar en 'allemansrätt', försätts således mäns jämställdhetskritiska, radikalfeministiska och radikalkonstruktionistiska positioner i (ytterligare) ett ingenmansland i det att vara motståndare till vad man vill uppnå, det vill säga jämställdhet, och att kategoriseras som det man önskar göra motstånd mot – goda män.

8 | Epilog/prolog: etiska reflektioner över en forskningsprocess i fem akter

I förra kapitlet sammanfattade jag artiklarnas innehåll i relation till resonemangen i kappan. I det som återstår vill jag resonera kring etiken som en epilog till kappan – och prolog till artiklarna.

En vanlig uppfattning är att kvalitativa metoder och intervjustudier är enkla när de egentligen är allt annat än okomplicerade, inte minst ur ett etiskt perspektiv (jmf. Mulinari 1999). Vari ligger forskarens etiska ansvar? Finns det etiskt problematiska sätt att intervjua, analysera och presentera intervjustudier på? Blir forskningsresultaten i avhandlingen bättre av att jag retrospektivt reflekterar över etiska frågor? Och hur mycket ska andra styra över vad som är etiskt problematiskt när forskningsprocessen pågår? Kan det vara etiskt problematiskt i sig? Det finns en poäng i att problematisera synen på reflexivitet som vore det en vetenskaplig dygd och garant för epistemologiskt nyskapande (Lynch 2000). De etiska reflektioner som återfinns här förändrar inte artiklarnas publicerade innehåll och avgör inte huruvida de ska betraktas som god forskning. Förhoppningsvis belyser de situationer som tillfört något till forskningsprocessen och förståelsen av ämnet i sig.

I linje med avhandlingens utformning ses de etiska frågorna som en del av teorin och empirin. Det handlar om en feministisk kunskapsproduktion om forskarens och forskningens gränser som påminner om ett anekdotiskt tillvägagångssätt där händelser ikring forskningsprojektet berättar något om forskningsfältet (se Andersson, forthcoming). Avsikten är därtill att ge en mer livlig bild av avhandlingsprocessen. Givet den teoretiska och metodologiska ansatsen har jag valt en dramaturgisk disposition i fem akter för den diskussion som följer. Jag inledde avhandlingen med en scen i form av två minnen. Scenerna som utspelar sig i det som följer fungerar som ett individuellt minnesarbete (jmf. Esseveld 1999; se även Haug 1987 om kollektivt minnesarbete). Texten byter härmed tonart.

Akt I: Får man säga fitta? Och måste forskande kvinnor alltid ha en?

> *Scen: seminariet*
> I ett utdrag från ett intervjutranskript som presenteras på ett seminarium förekommer ordet ”fitta” - och det är jag som uttalat det. Jag hade citerat en tredje person under min pilotintervju för att närma mig frågan om (pro)feminismens heterosexuella status, eventuella fördelar med att som straight kille inför tjejer kalla sig ’feminist’; vad hade intervjupersonen för tankar kring sådana uttalanden? Jag hade överlag funderingar inför fältarbetet kring hur forskaren genom sitt sätt att prata och vara kunde bidra till samtal kring privata och potentiellt svåra frågor istället för att fungera som en publik inför intakta självpresentationer. Detta lilla, stora och djupt politiska ord[126] satte istället igång seminarierummet på ett intressant och för mig oväntat sätt. En docent ansåg att jag hade etiska problem för att jag var en ”ung, söt, kvinna”. Hon menade att det på olika sätt kunde vara problematiskt etiskt; både vanskligt och ’taskigt’ att utsätta/intervjua männen som då var i ’underläge’ med sådana ingående privata frågor eller ordval.

Det blev ett givande seminarium om intervjumetod och etiska aspekter av intervjuande, men detta ögonblick kom för mig också att symbolisera en laddning kring vem jag var som genomföraren (såsom ålder, kön och sexualitet) i relation till urvalet. Vad hade det potentiellt oetiska ordvalet med forskarens subjektsposition att göra?

Att intervjupersonerna är identifierade som män är en utgångspunkt för hela avhandlingsprojektet. Scenen visar dock att forskarens kön, kropp eller förmodade heterosexualitet inte kunde uteslutas ur sammanhanget. Detta inträffade innan fältarbetet var slutfört men aktualiserades på olika sätt även i senare faser av textproduktion och forskningspresentation – stundom också i bedömningen av studiens legitimitet eller av den eventuella kvaliteten på intervjuframträdandena. Jag hade dock inte väntat mig, trots den förberedande bakgrund som beskrivits ovan, att etiska aspekter genom detta sammanflätas med den teoretiska ramen. Inte heller att intervjukontexten i sig skulle visa sig så sammanvävd med de etiska reflektionerna. De episoder jag skriver om här får en analytisk konnotation. Med interaktioner, framträdanden och göranden i själva intervjusituationerna som en fråga om etik blir det helt enkelt för svårt att låta bli dessa scener ur avhandlingsprocessen och tolka dem som teoretiskt relevanta omgivningar.

---

[126] Ordet ’fitta’ har under lång tid använts i nedsättande ordalag för att degradera och sexualisera kvinnor, men fitta har också sedan något årtionde tillbaka i allt större utsträckning ’tagits tillbaka’ av kvinnor, kanske i takt med att frågor om kvinnors sexualiteter (åter)aktualiserats inom feministisk rörelse. Som ett illustrerande exempel berättade konstnärerna Åsa Elzén och Sonia Hedstrand i samband med lanseringen av sin dokumentärfilm *Systerskapets år,* 2005 att de inte hade förutsett att ett helt års filmande av svensk feministisk rörelse skulle komma att handla så mycket om just återerövringen av fittan.

Frågan om etik är här delvis en annan än den sorts 'praktika' för kvalitativa intervjustudier om informerat samtycke och dylikt som redogjordes för i kapitel 2. Det här kapitlet kretsar kring etiskt relaterade frågor om hur forskaren får/kan intervjua, vad hon får/kan säga och skriva, men också om vad eller vem forskaren tillåts och tillåter sig vara (eller inte vara). Med andra kritiska ord: får man säga fitta? Måste forskande kvinnor alltid ha en?

Akt II: Forskarens intervjuframträdande

I min intervjudagbok finns beskrivningar av platsen för intervjun och intervjupersonerna själva. Vare sig utseende och rekvisita, den 'expressiva utrustningen' (Goffman 1990[1959]:32-34) eller miljöer diskuteras närmare i kappan eller artiklarna och jag har valt bort att göra några närmare beskrivningar av intervjupersoners utseende. Här finns dock några kommentarer att göra angående mitt eget intervjuframträdande.

Forskarens 'neutralitet' och intervjupersonernas tankar i fokus

> *Scen: hemma hos IP*
> Jag berättar inte särskilt mycket om mig själv eller min ståndpunkt i olika frågor under intervjuerna eftersom jag vill att intervjupersonernas tankar och åsikter ska vara i fokus utan att de 'anpassar' berättelserna efter mig. Jag presenterar inledningsvis i princip bara var jag bor och arbetar.[127] I grupp- och parintervjuerna tjänar en neutral hållning syftet att inte ligga närmare någon av intervjupersonernas perspektiv. I de individuella intervjuerna är detta också viktigt med utgångspunkt i att de övriga männen i urvalet fungerar som en slags publik för deltagarna. Med 'neutral' menar jag här inte att jag inte ställer motfrågor eller undviker att vrida och vända på det vi pratar om. Jag menar helt enkelt att jag försöker att inte uttryckligen ta ställning till vad som sägs.

Jag uppfattade det som att alla intervjupersoner utgick från att jag själv var feminist. Flera kom sig för att fråga och nästan som för att försäkra sig om det mot slutet av intervjun. Som framgår av artikel III fanns även andra mer eller mindre uttalade förväntningar på hur mitt framträdande skulle vara eller borde vara.

En del intervjupersoner behövde egentligen ingen 'hjälp' med att berätta eftersom de hade en uppfattning på förhand om vad de tyckte var viktiga frågor och jag lät då i min tur intervjun fokusera på dessa teman så länge de inte avvek från det övergripande ämnet. Andra fann istället att mitt framträdande försvårade deras självpresentation (se artikel III) eller lyfte fram att det fanns ämnen

[127] Under intervjuernas gång, och då särskilt mot slutet av intervjun när intervjupersonerna beredes möjligheten att ställa frågor till mig, framkom dock ofta fler detaljer kring mig som person än så.

vi inte riktigt kommit in på under samtalet. En intervjuperson som deltog i en av de första intervjuerna tyckte att vi pratat förvånansvärt lite om (hetero)sexuella praktiker men i några av de senare var detta huvudtemat, ibland på intervjupersoners initiativ. Kanhända att jag i början av fältarbetet var mer försiktig med att utmana intervjupersonerna i vad de ville berätta om. Samtidigt är intervjuernas innehåll något som både intervjuare och intervjuad är med om att styra och påverka; en del valde att förlägga självpresentationen till sitt arbete eller (parti)politiska aktivitet. En intervjuperson berättade att han i en tidigare studie pratat om massa annat och nu skulle vara bättre på att prata om sig själv. Sen kretsade intervjun kring det. Att intervjuerna kom att se olika ut speglar i viss mån intervjupersonernas olika förväntningar på och föreställningar om vem jag var (eller kunde tänkas vara utanför intervjuerna).

Ett etiskt och metodologiskt motiverat 'neutralt' och inkännande intervjuande hör inte till ovanligheterna i kvalitativ sociologi. Samtidigt kan vi förstå forskares framträdanden som strategiska i manipulativa termer; den kvalitativa intervjuaren är nämligen sällan neutral. Hen går därifrån med ett material och är inte nödvändigtvis vare sig följsam eller anpassad i sitt analysarbete med det.

Olika slags 'forskarhattar' och berättelsen om 'den svarta polon'

Som en konsekvens av de tidiga reaktionerna på språkbruket ägnade jag mig i min neutralitet under intervjuerna emellanåt åt en språklig försiktighet som om hela projektets legitimitet stod och föll på 'fula' ords förekomst. Försiktigheten kunde skapa onödiga omformuleringar, kanske också en artig distans i samtalet, vilken inte alltid var ömsesidig. Ibland kunde det uppkomma för mig direkt komiska kontraster av denna strategi, som när en intervjuperson utbrast "jag har kuk för att du har fitta" (i en längre kommentar om samhällets binära könslogik). Jag har tolkat det som att intervjupersonen 'gör samhörighet' i den här situationen. Att jag och intervjupersonerna är i ungefär samma ålder är relevant i sammanhanget; hade jag varit låt säga 20-30 år äldre kunde uttalandet fungerat som en provokation och skapat osäkerhet hos mig som intervjuare, kanske hade jag också uppfattat det som ett uttryck för sexism. I ett sånt här läge var det bara att ta på sig en annan forskarhatt[128] och ge sig in i samtalet på samtalets villkor. Ibland får man säga fitta. Ibland inte. De etiskt ängsliga frågorna kring kön, forskarframträdande och heterosexuella begär som väcktes hos den akademiska publiken (frågorna alltså, inte begär) inför mitt fältarbete blev ett slags 'bagage'. Jag hamnade i en situation där jag ägnade viss omsorg åt att fundera över hur intervjuaren själv påverkar intervjusituationen genom sitt framträdande; inte bara i relation till teman att prata om med stil på och styrning av samta-

[128] Det är kanske inte uppenbart för läsaren vad som menas med 'forskarhatt'. Vi är däremot vana vid att höra om att man ska ta på sig 'genusglasögon' för att göra en viss typ av läsning. En forskarhatt tar man följaktligen på sig för att (möjlig)göra en viss typ av framträdande som forskare/intervjuare.

let inkluderat, utan också utifrån hur intrycksstyrningen genom mitt yttre skulle uppfattas.[129]

Jag bedömde det som (potentiellt) etiskt problematiskt att i något slags experimentellt syfte medvetet ändra utseende, som för att provocera fram reaktioner eller samtal och att försöka utröna om det skulle påverka intervjuinteraktionen i någon riktning.[130] Jag tror inte heller att forskarens rekvisita behöver vara av sådan vikt att den påverkar fältarbetet så till den grad att studien blivit en helt annan om intervjuarens yttre, den 'expressiva utrustningen', varit annorlunda. Det finns dock en berättelse om 'den tajta svarta poloträjan' som jag egentligen insåg den könade relevansen av långt efter fältarbetet.

Just detta klädesplagg kan vi förstå som en signifikant uniform/utrustning för kvinnor inom akademin, särskilt vid undervisning eller andra typer av presentationer. Polon kan fungera som en slags medelväg i utsatta situationer där både femininitet och frånvaro av femininitet kan straffa sig. Den visar ingen hud men är samtidigt inte ett fullständigt avsexualiserande plagg. Poloträjan både döljer och framhäver (kvinno)kroppen till skillnad från exempelvis en urringning eller en herrskjorta och kan symboliskt markera en akademisk eller intellektuell position.[131] Inget av ovanstående, och då särskilt inte polon, är en utklädnad eller på andra sätt en fråga om att förställa sig – men den är en del av ett könat görande.

Bryt! … …

Parallellt med att vada igenom scener och ögonblick som omger analysprocessen och hantera dem därefter, finns en motsatt och samtidig rörelse hos mig som forskarsubjekt i förhållande till etiska och metodologiska reflektioner kring intervjuframträdanden: hur mycket kropp måste forskande kvinnor egentligen ha och vara för att vetenskapliga analyser i övrigt ska passera som god forskning? Får jag välja när sådana reflektioner ska (av)brytas eller bestämmer andra det åt och över mig? Får ett nej vara ett nej? Denna reflexivitetens gränsdragning är både etisk, metodologisk – och feministisk.

Göra forskare, göra femininitet

Det finns förstås en skillnad mellan att jag väljer att lyfta fram könade aspekter i den empiriska kontexten ur ett analytiskt eller etiskt perspektiv, och andras

[129] Detta är egentligen inte ett mer dramatiskt och dramatiserat övervägande än när man ska hålla en presentation. Reflektionerna handlade inte om att dupera omgivningen mer än vad Goffman (1990[1959]) skulle säga att vi alla gör i interaktion.

[130] Samtidigt tål det att funderas på vad det betyder när forskare väljer att inte ändra sitt utseende *på grund av* att de för tillfället genomför fältarbete.

[131] Att kvinnor har (och behöver ha) strategier för att 'överleva' inom akademin framgår exempelvis av Caplan (1993). I en rapport från Högskoleverket om diskrimineringsprocesser i det akademiska systemet omnämns just 'passande kläder' och 'lämplig röst' som två vanliga strategier (Husu 2005). Tack till Fredrik Bondestam som diskuterat frågan med mig.

påpekande om att jag 'har' ett kön som forskare. För kvinnor kan denna typ av könande innebära essentialiserande konsekvenser som riskerar (och ibland syftar till att) undergräva deras position som forskare. Jag återkommer till detta.

Kollegor har även, tillsammans med mig, funderat över om och hur olika krav, farhågor och förhoppningar formulerats, hade jag varit identifierad som man, varit äldre eller om intervjupersonerna varit andra. Denna fråga summerar på ett sätt vad den etiska diskussionen till stor del handlar om. Forskarens kön i kvalitativa studier är relevant utan att behöva vara alltigenom avgörande.[132] Liknande etiska och analytiska anmärkningar som könar och förkroppsligar intervjuande 'män som män' är få – eller föga förvånande få (se dock Ortiz 2005).

Ett subjektsframträdande är alltid en interaktionistisk företeelse. Jag tror att forskarframträdandet passerade men uppfattades mycket olika i olika intervjuer. Innebar mitt framträdande att intervjupersoner slappnade av eller kände sig obekväma? Talade de fritt eller begränsade de sig? Ett intryck som förstärkts genom analysen av intervjuinteraktionen är hur forskarframträdandet, ibland utpräglat, gav ett samtidigt uttryck för görandet av en vit, akademisk medelklassfeminitetsposition. Ibland blev positionen tillskriven på så vis att jag hade svårt att 'förhandla' mig ur den, eller ens fick chansen att antas vara något annat, ibland skapade den avstånd, ibland samförstånd. Det ligger måhända i linje med det neutrala och öppna som eftersträvades. Det är värt att notera hur forskarens följsamhet och anpassning i intervjuframträdande blir femininitetskonnoterad.[133] Avhandlingsprocessen har på flera sätt satt fingret på hur forskningspraktiken också kan inbegripa ett görande av femininitet i den empiriska kontexten, samtidigt som jag behövt värja mig mot att vara (tillskriven) kön i den akademiska.

Akt III: Att angripa sitt material utan att göra våld på intervjupersonerna

Feministisk forskning har lyft fram möjligheterna till empatiskt och solidariskt intervjuande kvinnor emellan (se Davies & Esseveld 1989:24-30 för en mer utförlig bakgrund) men denna ambition att skapa jämlika relationer mellan intervjuare och intervjuad har också problematiserats inom forskningsfältet (se t.ex. Oakley 1981). När kvinnor intervjuar män kompliceras maktrelationen ytterligare, också i frågan om forskarens 'lojala skyldigheter' (Hearn 2007:433) som annars ligger gentemot den svaga eller utsatta i sammanhanget.

---

[132] Jag tänker här främst på kvalitativt intervjuande. Inom antropologin där ett bredare fältarbete tillämpas diskuterar forskande män frågan om mäns möjligheter att få tillgång till kvinnors liv och berättelser, se t.ex. Berliner & Falen (2008) och Kulick (2008). För en diskussion om metodologiska implikationer av forskarens kön specifikt i studier av män och maskuliniteter, se även Hearn (2007).

[133] Hade jag varit man är det möjligt att detta inte skulle kopplas till ett görande av femininitet, utan förstås som en man med empatisk förmåga eller dylikt.

I en del avseenden som relaterar till scenerna nedan har jag använt maktresurser som en forskare besitter. Denna maktutövning innebär att jag är ensam ansvarig för tolkningar och beskrivningar i texterna.

Transkript- och publiceringsmakt

> *Scen: stoppknapp och avsked*
> En av de intervjuade säger när vi stängt av inspelningen att han känner sig osäker på om jag fått 'särskilt mycket vettigt ur honom' men hoppas att jag kan 'använda det till något i alla fall'. En annan tycker att han haft mer att säga än han först trodde. Många undrar om och när de får veta om deras intervju kommer att användas i analyser och publicering. En intervjuperson utbrister både på skoj och på allvar "Du är väl ingen Evin?!" när vi i slutet av intervjun kommer in på att han glömt fråga om jag själv betraktar mig som feminist.[134] En annan undrar vad jag skulle behöva göra med det empiriska materialet vid en granskning. En frågar om man får kika lite innan alla andra men försäkrar i samma andetag att han inte vill korrläsa och undrar när det är dags för fest.

Scenen vid intervjuers avslutande speglar delvis vad jag tolkat som osäkerhet. Kring om – och med vad – man i forskarens ögon bidragit. Den då pågående könskrigsdebatten (som också aktualiseras i frågan om granskning) bidrog antagligen till en ökad kunskap om praktiska skillnader mellan journalistik och forskning liksom om den feministiska forskningens ibland bräckliga villkor. Närvaron av etiska frågor om förtroende, risken för 'missvisande porträtt' och intervjupersonernas bristande inflytande tydliggörs i scenen.

De intervjuade har inte beretts möjligheten att läsa igenom och kommentera vare sig transkriptioner efter intervjuer eller analyser innan publicering.[135] Detta förfarande är en tydlig maktutövning från min sida som är värd att problematisera och igenkänna riskerna med. Det kan samtidigt vara värt att diskutera nyttan med en praxis att lämna ut intervjutranskript.[136] Att lämna ut transkriptioner och analyser är ett led i att etablera en jämlik relation mellan intervjuare/intervjuad. Samtidigt är den här studien ett exempel på att maktrelationen vara mer komplex än att forskaren har makt medan intervjupersoner är maktlösa. Vi kan samtidigt förstå förfarandet med transkriptioner som att jag begränsar männens möjlighet till inflytande över analyserna och tillgång till mig som därför behåller kontrollen över projektet och får arbeta ifred med det. Frågan om hur situationen ska definieras är allt annat än glasklar; handlar det om att

---

[134] Evin Rubar är journalisten som gjorde TV-reportaget 'Könskriget'.

[135] Det bör tilläggas att det inte fanns krav i de etiska reglerna om att detta behövde göras. En del intervjupersoner har jag haft kontakt med då de velat tillägga något eller berätta hur de tyckte att det gick. Några intervjupersoner har också tagit initiativ till sporadisk kontakt under åren och jag har förmedlat texter vid dessa tillfällen.

[136] Alla som transkriberat kvalitativa intervjuer vet hur man framstår i sådan text; ingen verkar riktigt klok (inte heller forskaren).

skydda intervjupersoners makt över sina egna ord eller forskarens makt över sina?

En del intervjupersoner var oerhört intresserade av själva forskningsarbetet och uttryckte på olika sätt önskan om att ta del i utformning av avhandling och fältarbete. Självklart är nyfikenheten ett sätt för intervjupersoner att informera sig kring sitt deltagande, men omfattningen och detaljrikedomen talar också för att det kan tolkas som ett intresse och engagemang bortom 'vanliga' försiktighetsåtgärder inför ett eventuellt samtycke. Jag upplevde det stundom som nödvändigt att värja mig mot detta engagemang, för egen del men också för att en del deltagare inte skulle få ett större inflytande än andra. Resonemanget bygger här förstås också på mina föreställningar om vilka och hur intervjupersonerna är, men jag är också den enda deltagaren i studien som möter 28 av de andra. Jag tror inte att det hade varit möjligt att tillmötesgå deras, som jag uppfattade det vid tiden för intervjuerna, mycket olika förväntningar på studien.

Jag tror att det skulle vara intressant och värdefullt att låta intervjupersonerna gå igenom och kommentera transkripten, vilket i sin tur kunde ligga till grund för samtal i en andra intervju och utveckla resonemangen man fört i den första. Om jag gjort studien idag skulle jag lämnat ut transkripten men därtill ändrat utformningen av studien och försökt återvända i en andra intervjuomgång, och där tillsammans med de intervjuade reflektera över transkripten och interaktionen i den första. Jag ser dock en än mer central del av avhandlingsprocessen som utmärker min maktposition som forskare – nämligen att jag får sista ordet i form av publicering.

> *Scen: internationell publicering*
> Strax innan publicering av en artikel i en tysk tidskrift uttryckte en professor där oro över ett informantcitat från min studie. Hon menade att det kunde uppfattas som att jag drev med feministiskt engagerade män. Oron var att antifeminister i Tyskland skulle kunna använda artikeln mot (pro)feministiska män och feministisk rörelse, men också att (pro)feministiska män skulle känna sig sårade eller utsatta. I all vänlighet uppmanades jag till försiktighet med vad jag skrev.

När vi kommer till vetenskaplig publicering kan forskning vara en mycket våldsam verksamhet oavsett vem som är den beforskade. Scenen som rör den tyska publiceringen skulle kunna leda vidare till situationen att forskning används på ett sätt som helt strider mot forskarens intentioner. Samtidigt pekar händelsen på att det måste finnas gränser för hur långt forskarens ansvar sträcker sig. Mitt främsta etiska ansvar är gentemot de män som deltagit i studien snarare än (pro)feministiska män som internationell grupp med många lokala variationer.

Som grupp rör det sig dessutom om en resursstark sådan på så vis att de inte är socialt utsatta i egenskap av sitt kön och i en rad andra avseenden. En del deltagare har därtill en maktposition motsvarande min som forskare i termer av tillgång till offentliga, politiska och mediala arenor. I studier av utsatta eller på något sätt resurssvaga grupper blir publiceringsmakten än mer viktig att förhålla sig till etiskt, exempelvis i studier där barn och unga deltar. Också i sådana stu-

dier förekommer dock förhandlingar i den empiriska situationen (Fernqvist 2010; Kalat, forthcoming). Jag har gjort bedömningen att utformningen av intervjuerna inte är integritetskränkande i sig och som framgår av artikel III och IV förhandlas det friskt i dem.

Anonymitet som skydd

> *Scen: inför informerat samtycke*
> En del vill veta mer om projektet för att bestämma sig om de vill delta. En person som svarar på efterlysningen men sedan inte hade möjlighet, vill veta på förhand vad jag planerar att dra för slutsatser och hur jag ska använda mig av följdfrågor i intervjun. Mejlen innehåller resonemang om möjliga frågor och svar. En annan deltagare föreslår att diskursanalys kan passa. Vid flertalet tillfällen inför och under intervjustudien blir jag tillfrågad, i något enstaka fall snarare intervjuad, om hur jag ska analysera materialet, vad jag ska välja för metod, vilka som ingår i urvalet, vad jag har för (hypo)teser och förväntar mig för resultat. Samtidigt tycktes en del av intervjupersonerna vara obekymrade och fann anonymisering oviktig, några berättade att de gärna deltog i sitt eget namn eller ville ge mig möjlighet att namnge dem om jag ville. Andra hade istället funderingar kring hur de skulle uppfattas, medan åter andra viftat avvärjande inför de etiska reglerna: eventuella misstolkningar är främst *mitt* problem, vare sig de själva hålls anonyma eller inte.[137]

I den här studien ser jag främst att forskarens maktutövning gör sig gällande i relation till intervjupersoner som enskilda individer som citeras, ibland i långa utdrag, snarare än som en grupp eller kategori. I etiska överväganden om hur kritisk och ifrågasättande forskaren kan vara i sina frågor till intervjupersoner, föds också frågan om det är rätt att använda långa utdrag från intervjuer som deltagarna själva uppenbarligen inte tyckte kändes som att de gått bra. Jag har i arbetet med det empiriska materialet kommit fram till att det finns en slags skyldighet att berätta om intervjuerna också på detta sätt liksom att undersöka mindre smickrande aspekter av intervjuer generellt, exempelvis att lägga en kritisk blick på maktaspekter av intervjupersonernas göranden i intervjusituationerna.

Det är ett misstag att betrakta intervjuer som går snett som en fråga om att någon av oss 'gör fel'. I funderingar kring hur man bäst kan förhålla sig till detta i läsningen av artiklarna och förstå mitt val av utdrag från intervjuer är det dock viktigt att poängtera att det är forskaren som utformar intervjuerna. Anonymiteten är det verktyg jag har för att 'skydda' intervjupersonerna från mig som forskare. Att intervjupersoner ställer frågor i anslutning till intervjun för att få veta mer om konsekvenserna av inspelningen, hur forskaren tänkt fortsätta med projektet, om denne uppfattat eller missuppfattat och när allt ska bli klart ser jag som både positivt och väntat. Detaljnivån i dessa förfrågningar var mindre

[137] Detta sista kommer främst från personer med god kunskap om forskningens villkor, och ja, det är helt korrekt uppfattat.

väntad, särskilt i de lägen de inte hängde samman med en angelägenhet om att förbli anonym.

Eftersom intervjupersoner inte på förhand kunnat veta hur de uppfattar analyserna och inte haft inflytande över vare sig transkripten eller textproduktionen har jag inte tillmötesgått önskemål om att stå med eget namn utan förklarat att jag varken kan eller borde göra det. Samtliga intervjupersoner har fått fingerade namn. Enskilda intervjupersoner kan förstås själva välja att berätta om sitt deltagande. Orter, aktiviteter och medlemskap i olika organisationer, hobbies, arbetsplatser, kurser och annat som kan tänkas identifiera intervjupersoner har censurerats eller ändrats. Av anonymitetsskäl har jag valt att inte inkludera en förteckning med enskilda pseudonym över deltagarna med information om utbildningsbakgrund, sysselsättning, vilka organisationer de är medlemmar av, var de bor och hur de lever. Jag har gjort den bedömningen givet att feministiskt engagerade män inom enskilda organisationer, institutioner, arbetsplatser (samt att några har mycket specifika yrken, positioner och/eller arbetsuppgifter) och på mindre orter kan vara lättidentifierade 'främmande fåglar'.[138]

Som en kontrast till alla dessa etiska reflektioner och ställningstaganden – till och med våndor - har en av de intervjupersoner jag sprungit in i genom åren kommit på att han deltagit i studien först när vi hälsat ordentligt. Ytterligare en behövt påminnas av mig om att jag intervjuat honom. Jämsides med att andra regelbundet hört av sig med pepp eller frågor om resultat och när jag blir färdig kan vi sluta oss till att deltagandet i studien har mycket olika innebörder för olika deltagare och att de sannolikt kommer att uppfatta slutprodukten på olika sätt.

Akt IV: Möta akademisk publik

Inom feministiska metodologier lyfts könsmakt eller könad makt fram som något som genomsyrar hela forskningsprocessen och aspekter av att bedriva forskning. Det kan handla om både epistemologi, etik, reflexivitet och maktrelationer mellan forskare och beforskad (Hearn 2007:434). Härtill kan vi lägga forskarens relation till, och framträdande inför, en akademisk publik. Somliga har man bjudit in, andra sitter där i oväntade scener. Kollegors feedback kan vara etiskt motiverad, men ibland motiverar de etiska reflektioner i sig.

[138] I grupp- och parintervjuerna har jag påmint om att deltagarna inte är anonyma inför varandra. Andra personers intresse för urvalet har emellanåt inneburit att jag hamnat i en del gissningslekar med personer som försökt 'knäcka' anonymiteten, eller berättat att de tror sig veta vem jag intervjuat (trots att exempelvis ort ändrats). Intervjupersoner kan förstås själva välja att träda ur anonymiteten.

Scen: forskarkursen
I en analyserande och artikelproducerande fas träffar jag en professor på en internationell forskarkurs. Vi har haft kontakt tidigare men först nu får jag möjlighet att beskriva min avhandling för honom över lunch. Som feedback berättar han en historia istället för att kommentera mitt projekt (eller är det faktiskt ett sätt att kommentera mitt projekt?): en kvinna på en konferens i USA som hade ett liknande forskningsprojekt stötte på honom och hans (pro)feministiska kollegor i ett försök att 'lura' dem till att bevisa sig ofeministiska, det vill säga att deras (pro)feministiska positioner egentligen handlade om ett falskt uppsåt för att plocka poänger hos kvinnor och eventuellt få ligga. Sen fick jag några litteraturtips till kaffet. Varför är detta svaret jag får? Var det något jag missförstått? Jag funderade vid tillfället om det (välvilligt) kunde tolkas som en fråga om samförstånd kring att ämnet inte alltid togs på allvar, eller om det var goda råd, eller ett försök till styrning av hur jag ska (och inte ska) tänka. Kanske ett varningens finger ifall mina premisser inte rimmade med hans syn på män inom feminism.

Scen: korridoren
En professor stannar upp i förbifarten, vi hälsar. Han böjer sig lite framåt, inte så att han kommer nära men så att han ser på mig från ögonvrån och frågar "Hur går det för dig med velourmännen?" och är på sin väg igen. Jag blir stående med pappersbunt och kaffekopp.

Scen: konferensen
På en nordisk sociologkonferens presenterar jag ett paper vars analyser sedermera resulterar i avhandlingens fjärde artikel. En professor kommenterar att det är intressant att intervjupersonerna är så teoretiska, och så reflexiva sen! Sedan berättar han för sessionen att "det är så att man känner sig lite skadeglad" och syftar på något som ska vara lustigt med en intervjupersons berättande om problem med att genomföra penetrerande (heterosexuellt) samlag. Det är oklart om det är för att det ansågs vara rätt åt honom eller att jag och professorn skulle se det roliga och skratta tillsammans. Det blir tyst och kanske stelt en hundradel av ett ögonblick. Och så fortsätter sessionen utan att ta upp tråden.
Hände det där precis? frågar jag en doktorandkollega när vi går därifrån.
Jo…jag tror faktiskt det. svarar hon.

Jag uppfattar dessa scener som lika oförklarliga som de är möjliga att förklara (åtminstone de sista två). Scenen med professorn på forskarkursen är, om man nu ska tolka intentionen som annat än välmenande, på sitt sätt mer komplex än de två andra som så uppenbarligen bygger på rädslor för förekomsten av forskande kvinnor och (pro)feministiska män, och för omanlighet samt bristande kunskaper om det feministiska forskningsfält som avhandlingen är en del av.[139] Dessa två markerar laddningen i att synliggöra män som män och att intervjupersonernas positioner och göranden är fortsatt kontroversiella trots det breda

[139] De episoder som beskrivs i det här kapitlet är givetvis öppna för tolkning. Hade de utgjort en tilltänkt del av mitt fältarbete skulle jag gjort bruk av ett 'Berätta mer!', men som en del av den akademiska vardagen är det knappast mer som efterfrågas.

stödet för jämställdhet i Norden. Deras varande i studien och texterna fyller då en (pro)feministisk funktion i sig: genom blotta existensen utmanas någon eller något. Situationerna (och att jag beskriver dem här) bekräftar intervjupersonernas (pro)feministiska skepsis gentemot andra män. Händelserna fungerar som en påminnelse om att avhandlingsämnet är politiskt. Jag har i min position som forskare ett ansvar att i möjligaste mån undvika att intervjupersoner riskerar att förlöjligas genom min framställning av dem i text. Men jag har ibland undrat om inte dessa scener fungerar mer motiverande än kränkande för dem.

Samtidigt sker en annan maktutövning när mitt avhandlingsprojekt omvandlas till något skojigt, vi kan tolka det som en interaktionssituation där både kön, ålder och akademisk hierarki sammanflätas och jag är i allt annat än en maktposition men har uppenbarligen också utmanat något. Det förhåller sig på ett liknande sätt när 'feedback' innefattar misstänkliggörande påpekanden om att ålder, kön och utseende hos forskaren är problematiska och begränsar projektet som i kapitlets första akt, eller som under kurslunchen i scenen ovan, att det är viktigt att jag har rätt sorts intentioner och inte tänkt göra bruk av sexuellt lock och pock. Som vore unga akademikerkvinnor opålitliga existenser som närsomhelst kan få manipulera män sexuellt eller är oförmögna att forska sig fram till svar. Vad som sker i samtliga fall när professorerna gör kön är att jag genom att bli tillskriven ett begränsas och förminskas som forskarsubjekt.

Akt V: Kritiska passager – att passera som kritisk sociolog

Det finns en mer central akademisk publik som med kritisk blick tagit avhandlingen på allvar. Under avhandlingsarbetets olika faser har jag behövt hantera och bemöta frågor, funderingar, nyfikenhet, omsorg och kritiskhet, vad gäller både mig och männen som intervjuats; innan fältarbetet, om själva intervjusituationen, i samtal med kollegor under analysprocessen. Det rör sig om både krav, förhoppningar och farhågor.

> *Scener: Sociologiska rum, feministiska samtal*
> En professor funderar över att jag ofta intervjuar männen i deras hem. Han uppmanar mig att vara försiktig och inte utsätta mig för risk (för våld). Kollegor inom feministisk sociologi och genusvetenskap manar mig att kritiskt granska materialet och inte utelämna maktanalyser, då jag i olika utkast och seminariepapers gett intrycket av att vara alltför snäll. Det blir ett återkommande tema att jag skulle vara för snäll, solidarisk och låta informanterna 'komma undan' eller tro för gott om dem. En forskare uppmuntrar med ett 'på dem bara!' en annan gissar (mycket riktigt) att intervjupersonernas självreflexivitet gör utsagorna "hala" att hantera. Många kollegor har också erfarenhet av intervjustudier; situationer och erfarenheter diskuteras, jämförs och kontrasteras. Det finns flera nyanser och positioner att förhålla sig till i samtalen. Kollegorna är sällan eniga om texterna, som publik är den däremot enig om behovet av kritiskhet. Det är något av en sociologisk dygd att rikta den dit makten finns.

Som forskare har jag ansvar för kvaliteten på forskningsresultaten, vilket jag menar kräver ett vetenskapligt kritiskt och feministiskt perspektiv, samtidigt som kritik inte är en given utgångspunkt. Det blir här skillnad på att vara kritisk och att kritisera; om det inte finns fog för det senare omvandlas den från att angripa materialet till att göra våld på intervjupersonerna gentemot vilka jag har ett etiskt ansvar. Det finns en slags ofrånkomlighet i att etiska aspekter samtidigt varit feministiska aspekter för de inblandade.

Ett feministiskt motiverat krav handlar om mitt framträdande, inte bara under intervjun utan också i interaktion med materialet; *var inte för snäll!* kan rådet från kollegor sammanfattas. Att identifieras som just snäll i intervjuerna, analyserna och textproduktionen blir till en risk för bristande förmåga till kritiskhet.

Det som emellanåt tolkats som överdriven eller riskfylld snällhet hos mig i analyserna, handlar samtidigt om forskningsetiska ställningstaganden från min sida. Etiska frågor gör sig gällande genom hela forskningsprocessen, från själva intervjuinteraktionen, till formuleringar i analyserna och vidare till att publicera texterna för läsarna som i goffmansk mening utgör en publik (jmf. Goffman 1990[1959]:26-27). Olika former av disciplinering, för att tala med Foucault (2003[1987]), sammanstrålar här i forskarsubjektet.

Etiska riktlinjer har i relation till frågan om kritiskhet/ansvar inte varit till så stor hjälp, särskilt som maktrelationen mellan mig och de intervjuade är mer komplicerad än den som återfinns i klassiska metodböcker. Exempelvis beskriver Steinar Kvale intervjurelationen som ojämlik och att intervjuaren är den som har övertaget då denne definierar och kontrollerar situationen (Kvale 1997:13). Kvales metodböcker är vanliga som introduktionsböcker till kvalitativa intervjustudier och oavsett om diskussionen nyanseras något på andra ställen än det jag hänvisar till här, är just detta med intervjuarens absoluta makt något jag uppfattar som ett vanligt antagande i exempelvis undervisning om metod och etik. Barbara Winchester (1996) pekar på att etiska riktlinjer inte alltid ger så mycket vägledning när maktaspekterna i kvalitativa intervjuer ser annorlunda ut än den förgivettagna 'forskare har makt, beforskad är maktlös'. I den här studien har maktfrågan gjort sig gällande i olika relationer och på flera olika nivåer. Forskarens maktposition är när man sammantaget ser till de etiska scenerna allt annat än tydlig i dramat.[140]

Notera att jag under avhandlingsprocessen mött mycket olika bedömningar av den akademiska publiken ifråga om samma texter. Den tyska professorns råd som beskrivits ovan får här representera läsningar som uppfattat 'hårda' formuleringar där andra uppfattat det snälla. En reviewer uppfattade min analys i ett utkast som störande; 'du borde ligga mer i linje med vad männen faktiskt säger' löd rådet. I en annan text uppfattade en reviewer det som att jag raljerade över både intervjupersoner och läsare. Olika krav på tilltal speglar också förväntningar och föreställningar i mötet med texten hos den som uttalar det.

[140] I det här fallet främst könad makt, men vi kan föreställa oss andra typer av forskningsprojekt och andra sociala maktordningar.

När *”Var hård, inte för snäll!”* blir *”Var hård, är du snäll”*

Kravet, förhoppningen eller förväntan om att inte vara för snäll, och farhågan om att jag varit/är för snäll kommer dock inte bara från den akademiska omgivningen, utan också från en del intervjupersoner.

> *Scen: tamburen/inkorgen*
> En del intervjupersoner hör, förutom när vi träffas i samband med intervjuerna, också genom åren av sig för att betona att jag inte ska tveka inför att ”totalt såga sönder” eller gå på hårt om det behövs, att jag ska se till att göra som jag vill samt uttrycker förhoppningar om att jag fått ut något av värde för ändamålet.

Kollegors krav, förhoppningar och ’pepp’ om att ’gå på hårt’ och inte låta intervjupersonerna ’komma undan för lätt’ och att jag inte ska ’köpa vad de säger rakt av’ är paradoxalt nog precis vad en del intervjupersoner också uttrycker en önskan om i sina intervjuframträdanden som (pro)feminister. Till detta kan fogas att syftet med avhandlingen aldrig handlat om att undersöka och besvara frågan om intervjupersonerna är (pro)feminister ’på riktigt’ eller inte vilket också påpekats för intervjupersonerna under intervjuerna.

För en del av de intervjuade männen kunde ’snällhet’ innebära att deras framträdanden framstår som skenbart feministiska om inte mitt framträdande som forskare i interaktionssituationen eller i analytisk efterhand var tillräckligt hårt eller kritiskt inställd till männens anspråk på (pro)feministiska positioner.[141] Det finns flera aspekter av detta som jag tycker är värda att lyfta fram här och som kan sättas i relation till både analyserna och den teoretiska inramningen. Jag uppfattar det som uppmuntrande ord från intervjupersonerna och som ett sätt att försäkra sig om att inte implicit utöva makt över mig både under och efter intervjuerna. Samtidigt kan vi förstå stödet i termer av passerande och att ett spänningsförhållande uppstår mellan forskarens etiska ansvar, feministisk-teoretiska krav och intervjupersoners förväntan/förhoppning om att passera genom att inte tillåtas passera för enkelt.

På vems uppdrag och för vilket framträdandes skull ska vi förstå de kritiska analyserna av materialet? Kan det ur ett skruvat etiskt perspektiv till och med vara problematiskt att framställa intervjupersoner i alltför god dager? En alltför snäll redogörelse riskerar i den bemärkelsen att framställa intervjupersonen som något annat än (pro)feministisk (som omedveten, okritisk, självupptagen, hal, självgod osv. etc.). Kritiskheten från min sida, densamma som förordas från feministiska/skeptiska forskare som nödvändig för att *hindra* oproblematiserade framträdanden är härmed en samtidig del av det som *möjliggör* presentationen av det (pro)feministiska subjektet. De uppmuntrande tillropen kan alltså förstås

[141] Åter andra intervjupersoner kan ha andra och annorlunda förväntningar på och föreställningar om intervjuerna och forskningens syfte, exempelvis att jag som forskare står på deras sida, kan ge dem en röst eller hjälpa dem lära sig något om sig själva. Reaktionerna på artiklarna kan sannolikt vara mycket olika hos olika intervjupersoner.

som att både avstå och utöva inflytande, att utöva makt i formuleringen av sin ovilja till den.

Det finns eftertänksamheter i studien som varit avgörande, men som jag inte kan besvara tillräckligt konkret för att räkna dem till avhandlingens frågeställningar. Hur berättar man egentligen om det som förefaller vara en position i ett gränsland – platsen där 'det andra könet' går först och där man själv (män själva) utgör ett problem att lösa? *Hur avsäger man sig egentligen (patriarkal) makt?* Vi är härmed tillbaka vid en av problematikerna för avhandlingen som adresserats i kappan: kan män avstå eller avsäga sig patriarkal avkastning, göra den ogjord?

Man kan försöka.

BILAGA 1| Intervju/guide

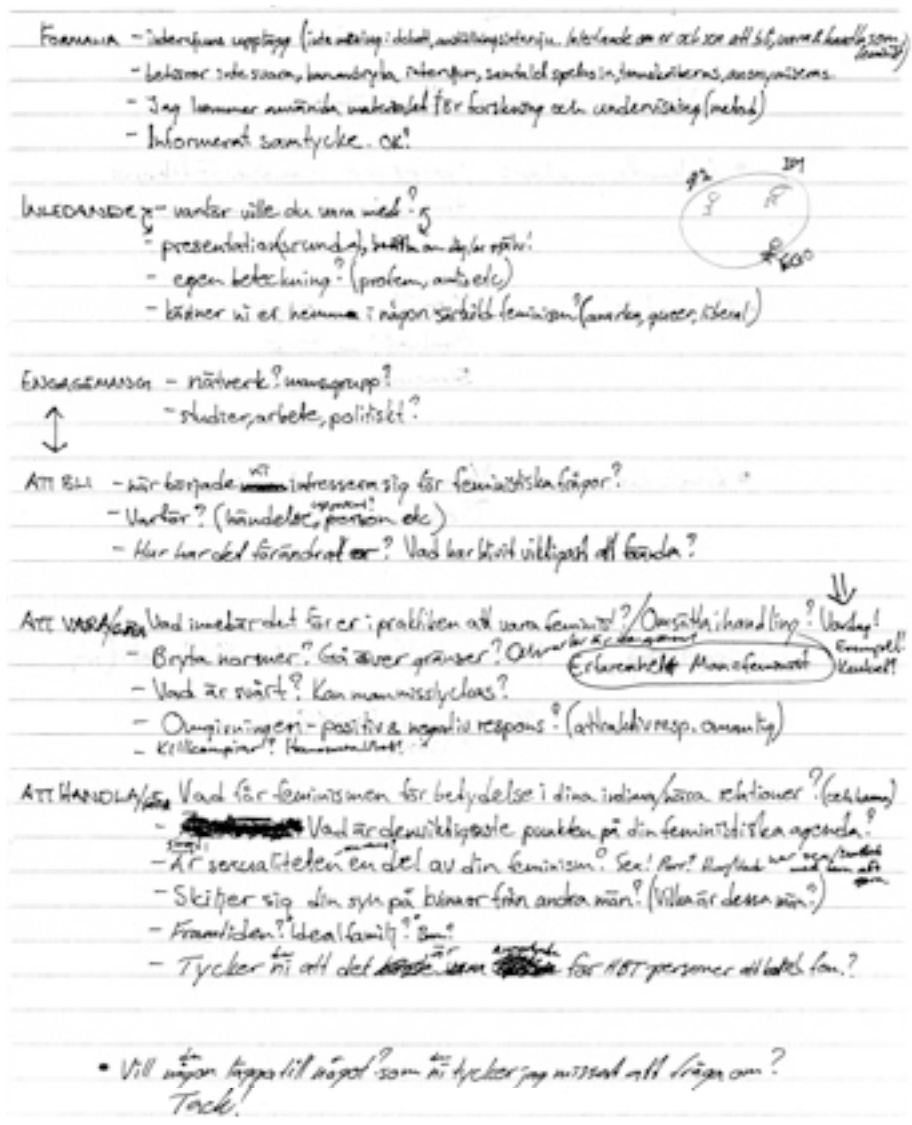

BILAGA 2| Transkriptioner

Intervjuerna tog oftast 1-1.5 timme, den kortaste är 40 minuter och den längsta är 2 timmar. Grupp- och parintervjuerna var i regel längre än de individuella. I transkriptionerna har jag försökt hålla mig nära talspråket genom att markera hummanden och andra uppmuntrande ord som (ja), (nej), (ja/nej precis) och (just det) inom parentes, istället för att bryta texten av vårt tal (som är mer brukligt i detaljerade diskurs- och konversationsanalytiska transkript). Pauser har markerats med två..respektive tre…punkter eller angivits som [längre paus]. Jag har också markerat om något i bakgrunden tillfälligt avbryter intervjun [telefon ringer, kaffe, flickvän kommer förbi etc.]. Jag har markerat när vi avbryter varandra- eller avbryter oss själva- för att sedan fortsätta i andra resonemang, eller- väljer annan formulering.

I transkripten finns också markeringar för dialektbyten [göteborgska] och andra sorters härmanden [med grov röst] av föreställd tredje person samt olika sorters skratt [fniss] och suckar [tänker efter, suckar]. I den mån de är specifika för sammanhanget finns också en del gester markerade [pekar på mig], eller om jag uppfattat att tonläget varit viktigt för förståelsen [mjuk röst, irriterad, skrattandes, uppgivet] av det som sägs.[142] Delar av tal som inte gått att uppfatta har markerats som [ohörbart]. I några fall har ljudkvaliteten gjort att mängden [ohörbart] påverkat förståelsen av vissa utsagor varvid jag uteslutit dessa sektioner ur analysen. Ett tekniskt haveri vid konvertering av ljudfiler medförde att mer än en halv intervju gick om intet. Jag valde att inte sammanfatta den förlorade delen i närmare detalj med tanke på risken att blanda ihop vad intervjupersonen sagt med andra intervjuer.

I artiklarna har jag försökt hålla mig så nära de ursprungliga transkripten som möjligt och läsaren gör förmodligen bäst i att läsa citaten högt. Särskilt 'snåriga' utsagor har dock redigerats lite mer, dragits samman […] och i några avseenden har det för förståelsens skull inte varit värt att återge det som sägs i citatform.[143] Då har jag försökt (be)skriva det på annat sätt.

---

[142] Ifråga om subtila röstlägen som rymmer associationer som exempelvis 'mjuk röst' handlar det ofta om mitt eget tal.

[143] En del intervjutranskript är i likhet med intervjuerna och intervjupersonerna mångordiga och invecklade till resonemanget. Ofta har de blivit så på grund av att intervjupersonen (och/eller jag själv) använder sig mycket av förklarande eller 'brasklappande' bisatser. I intervjusituationen kan bisatser fungera väldigt klargörande av det man säger, medan de lättare förvirrar vid en läsning av ett transkript om man inte har intervjun i färskt minne eller samtidigt lyssnar på den (för att höra hur tonfallet markerar innebörden eller vilken vikt som fästs vid bisatsen).

Referenser

Adeniji, Anna (2001). Ordningstörande begär: biteori som kritik av antropologisk sexualitetsforskning. *Lambda nordica,* 5(1/2):54-69.

Adeniji, Anna (2008). *Inte den typ som gifter sig?: feministiska samtal om äktenskapsmotstånd.* Göteborg: Makadam.

Ahmed, Sara (1999). `She'll Wake Up One of These Days and Find She's Turned into a Nigger'. Passing through Hybridity. *Theory, Culture & Society,* 16(2):87-106.

Alasuutari, Pertti (1995). *Researching culture: qualitative method and cultural studies.* London: Sage.

Alexander, Bryant Keith (2004). Passing, Cultural Performance, and Individual Agency: Performative Reflections on Black Masculine Identity. *Cultural Studies <=> Critical Methodologies,* 4(3):377-404.

Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj (2008). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod.* Lund: Studentlitteratur.

Andersson, Catrine (forthcoming). ”Jag hade inte den bilden av dig” - ett anekdotiskt utforskande av queerforskarens och queerforskningens gränser.

Ashe, Fidelma (2004). Decontructing the experiential bar: male experience and feminist resistance. *Men and masculinities,* 7(2):187-204.

Ashe, Fidelma (2007). *The new politics of masculinity: men, power and resistance.* London: Routledge.

Atkinson, Paul & Silverman, David (1997). Kundera's Immortality: The Interview Society and the Invention of the Self. *Qualitative Inquiry,* 3(3):304-325.

Baker, Carolyn D. (1997). Membership Categorization and Interview Accounts. I: Silverman, D. (Ed.) *Qualitative Research: Theory, Method and Practice.* London: Sage. s. 130-143.

Baker, Carolyn D. (2001). Ethnomethodological Analyses of Interviews. I: Gubrium, J. F. & Holstein, J. A. (Eds.) *Handbook of Interview Research: Context and Method.* Thousand Oaks: Sage. s. 777-796.

Balkmar, Dag; Iovanni, LeeAnn & Pringle, Keith (2009). A Reconsideration of Two "Welfare Paradises": Research and policy responses to men's violence in Denmark and Sweden. *Men and Masculinities,* 12(2):155-174.

Balkmar, Dag & Pringle, Keith (2005). Sweden National Report on Research on Men’s Practices. EU Framework Six Co-ordinated Action on Human Rights (CAHRV).

Barron, Karin (1997). The importance of a gender perspective in educational research. *European Journal of Special Needs Education,* 12(2):107-115.

Barron, Karin (Ed.) (2004). *Genus och funktionshinder.* Lund: Studentlitteratur.

Bart, Pauline B.; Freeman, Linda & Kimball, Peter (1985). The different worlds of women and men: Attitudes toward pornography and responses to Not a love story - A film about pornography. *Women's studies international forum,* 8(4):307-322.

Bartky, Sandra (1998). 'Foreword'. I: Digby, T. (Ed.) *Men doing feminism.* New York: Routledge. s. xi-xiv.

Bekkengen, Lisbeth (1999). Män som "pappor" och kvinnor som "föräldrar". *Kvinnovetenskaplig tidskrift,* 20(1):33-48.

Bekkengen, Lisbeth (2002). *Man får välja: om föräldraskap och föräldraledighet i arbetsliv och familjeliv*. Malmö: Liber ekonomi.
Bekkengen, Lisbeth (2003). Föräldralediga män och barnorienterad maskulinitet. I: Johansson, T. & Kuosmanen, J. (Eds.) *Manlighetens många ansikten: fäder, feminister, frisörer och andra män*. Malmö: Liber förlag. s. 181-203.
Bekkengen, Lisbeth (2005). Mannens föräldraledighet - kvinnans beslut eller anpassning?: om konsekvenser av olika forskningsmetoder. I: Forsberg, G. & Grenholm, C. (Eds.)...*och likväl rör det sig: genusrelationer i förändring*. Karlstad: Karlstad University Press. s. 147-157.
Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1967). *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. London: Allen Lane Penguin.
Berggren, Anne-Marie (Ed.) (1999). *Manligt och omanligt i ett historiskt perspektiv*. Stockholm.
Bergman, Solveig (2004). Collective Organizing and Claim Making on Child Care in Norden: Blurring the Boundaries between the Inside and the Outside. *Social Politics,* 11(2):217-246.
Berliner, David & Falen, Douglas J. (2008). Introduction to Special Section on Men Doing Anthropology of Women. *Men and Masculinities,* 11(2):135-144.
Borchorst, Anette & Siim, Birte (2002a). Editorial. *NORA, Nordic Journal of Women's Studies,* 10(2):67-70.
Borchorst, Anette & Siim, Birte (2002b). The women-friendly welfare states revisited. *NORA, Nordic Journal of Women's Studies,* 10(2):90-98.
Bourdieu, Pierre (1979). *La distinction: critique sociale du jugement*. Paris: Ed. de minuit.
Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Chicago: Univ. of Chicago Press.
Bradley, Mike & Danchik, Lonnie (1971). *Unbecoming Men: A Men's Consciousness-Raising Groups Writes on Oppression and Themselves*. New York: Times Change Press.
Braidotti, Rosi (1989). Envy: Or with my brains and your looks. I: Jardine, A. & Smith, P. (Eds.) *Men in feminism*. London: Routledge. s. 233-241.
Brickell, Chris (2005). Masculinities, Performativity, and Subversion: A Sociological Reappraisal. *Men and Masculinities,* 8(1):24-43.
Brickell, Chris (2006). The sociological construction of gender and sexuality. *The Sociological Review,* 54(1):87-113.
Bristow, Joseph (1992). Men after feminism: sexual politics twenty years on. I: Porter, D. L. (Ed.) *Between men and feminism*. London: Routledge. s. 57-79.
Brod, Harry (1998). To be a man, or not to be a man - that is the feminist question. I: Digby, T. (Ed.) *Men doing feminism*. New York: Routledge. s. 197-212.
Butler, Judith (1990). *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
Butler, Judith (1993). *Bodies that matter: on the discursive limits of "sex"*. New York: Routledge.
Butler, Judith (1996). Gender as performance. I: Osborne, P. (Ed.) *A critical sense: interviews with intellectuals*. London: Routledge. s. 109-126.
Butler, Judith (1997). *The psychic life of power*. Stanford, CA: Stanford University Press.
Canaan, Joyce & Griffin, Christine (1990). The new men's studies: part of the problem or part of the solution? I: Hearn, J. & Morgan, D. (Eds.) *Men, masculinities & social theory*. London: Unwin Hyman. s. 206-214.
Caplan, Paula J. (1993). *Lifting a ton of feathers: a woman's guide for surviving in the academic world*. Toronto: University of Toronto Press.
Carrigan, Tim; Connell, Raewyn & Lee, John (1985). Toward a New Sociology of Masculinity. *Theory and Society,* 14(5):551-604.

Charmaz, Kathy (2000). Grounded Theory: Objectivist and Constructivist Methods I: Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (Eds.) *Handbook of qualitative research.* 2 ed. Thousand Oaks, Calif.: Sage. s. 509-535.
Charmaz, Kathy (2006). *Constructing grounded theory: a practical guide through qualitative analysis.* London: Sage.
Christian, Harry (1994). *The making of anti-sexist men.* London: Routledge.
Clarke, Adele E. (2005). *Situational analysis: grounded theory after the postmodern turn.* Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
Clatterbaugh, Kenneth C. (1990). *Contemporary perspectives on masculinity: men, women and politics in modern society.* Boulder: Westview.
Collier, Richard (1998). *Masculinities, crime and criminology: Men, heterosexuality and the criminal(ised) other.* London: Sage.
Collins, Harry & Pinch, Trevor (1998). *The golem: what you should know about science.* Cambridge: Cambridge Univ. Press.
Collins, Patricia Hill (1990). *Black feminist thought: knowledge, consciousness, and the politics of empowerment.* Boston: Unwin Hyman.
Collins, Patricia Hill (1995). Symposium on West and Fenstermaker's "Doing Difference". *Gender and Society,* 9(4):491-494.
Collinson, David & Hearn, Jeff (1994). Naming men as men: Implications for work, organization and management. *Gender, Work and Organization* 1(1):2-22.
Connell, Catherine (2010). Doing, Undoing, or Redoing Gender? *Gender & Society,* 24: 31-55.
Connell, Raewyn (1983). *Which Way Is Up? Essays on sex, class and culture.* London & Boston: Allen & Unwin.
Connell, Raewyn (1987). *Gender and power: society, the person and sexual politics.* Cambridge: Polity in association with Blackwell.
Connell, Raewyn (1995). *Masculinities.* Berkeley: University of California Press.
Connell, Raewyn (2000). *The men and the boys.* Cambridge: Polity.
Connell, Raewyn (2002). *Gender.* Cambridge: Polity.
Connell, Raewyn & Messerschmidt, James W. (2005). Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender and Society,* 19(6):829-859.
Crawford, Mary (2000). A Reappraisal of 'Gender: An Ethnomethodological Approach': Editor`s Introduction How to Make Sex and Do Gender. *Feminism & Psychology,* 10(1):7-10.
Crenshaw, Kimberlé Williams (1997). Intersectionality and identity politics: learning from violence against women of color. I: Shanley, M. L. & Narayan, U. (Eds.) *Reconstructing political theory: feminist perspectives.* Cambridge: Polity. s. 178-193.
Crenshaw, Kimberlé Williams (2006). Mapping the margins: intersectionality, identity politicss and violence against women of color. *Kvinder, køn og forskning,* 15(2/3): 3-20.
Dahl, Ulrika (2004). Progressive women, traditional men: the politics of 'knowledge' and gendered stories of 'development' in the northern periphery of the EU. *anthropology and women's studies.* Santa Cruz: University of California.
Dahl, Ulrika (2005). Scener ur ett äktenskap: jämställdhet och heteronormativitet. I: Kulick, D. (Ed.) *Queersverige.* Stockholm: Natur och kultur. s. 48-71.
Daly, Mary (1974). *Beyond God the Father: toward a philosophy of Women's liberation.* Boston: Beacon Press.
Daly, Mary (1978). *Gyn/ecology: the metaethics of radical feminism.* Boston: Beacon P.
Dammert, Lauri (Ed.) (1995). *Nordens män - en skiftande skara [rapport från Nordiska ministerrådets konferens den 27-28 april 1995 i Stockholm].* København: Nordiska ministerrådet.

Dansky, Steven; Knoebel, John & Pitchford, Kenneth (1977). Effeminist manifesto. Double-F: A Magazine of Effeminism 3, Winter 1975-1976. I: Snodgrass, J. (Ed.) *For men against sexism: a book of readings*. Albion Calif.: Times Change Press. s. 116-120.

Davies, Bronwyn & Harré, Rom (1990). Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour,* 20(1):44-63.

Davies, Karen & Esseveld, Johanna (1989). *Kvalitativ kvinnoforskning*. Stockholm: Arbetslivscentrum.

de los Reyes, Paulina; Molina, Irene & Mulinari, Diana (2002). *Maktens (o)lika förklädnader: kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige (en festskrift till Wuokko Knocke)*. Stockholm: Atlas.

de los Reyes, Paulina; Molina, Irene & Mulinari, Diana (2003). Intersektionalitet som teoretisk ram vs. mångfaldsperspektivets tomma retorik. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2003(3-4):159-162.

de los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (2005). *Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o) jämlikhetens landskap*. Malmö: Liber.

Demetriou, Demetrakis (2001). Connell's concept of hegemonic masculinity: A critique. *Theory and Society,* 30(3):337-361.

Denzin, Norman K. (2001). The reflexive interview and a performative social science. *Qualitative Research,* 1(1):23-46.

Derrida, Jacques (1978). Structure, Sign and Play in the Discourse of the Human Sciences". I: Derrida, J. (Ed.) *Writing and difference*. London: Routledge. s. 278-293.

Deutsch, Francine M. (2007). Undoing Gender. *Gender & Society,* 21:106-127.

Digby, Tom (1998a). Introduction. I: Digby, T. (Ed.) *Men doing feminism*. New York: Routledge. s. 1-14.

Digby, Tom (Ed.) (1998b). *Men doing feminism*. New York: Routledge.

Dingwall, Robert (1997). Accounts, Interviews and Observations. I: Miller, G. & Dingwall, R. (Eds.) *Context and Method in Qualitative Research*. London: Sage. s. 51-65.

Donaldson, Mike (1993). What is Hegemonic Masculinity? *Theory and Society,* 22(5): 643-657.

Douglas, Mary (1997[1966]). *Renhet och fara: en analys av begreppen orenande och tabu*. Nora: Nya Doxa.

Echols, Alice (1984). The taming of the id: feminist sexual politics, 1968-83. I: Vance, C. (Ed.) *Pleasure and danger: exploring female sexuality*. Boston: Routledge & Kegan Paul. s. 50-72.

Echols, Alice (1989). *Daring to be bad: radical feminism in America, 1967-1975*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Edenheim, Sara (2008). "The queer disappearance of Butler": när Judith Butler introducerades i svensk feministisk forskning, 1990-2002. I: *Lychnos*. Lychnos. s. 145-173.

Egeberg Holmgren, Linn (2006). Men as Feminists: The Politics of Passing. paper presented at *Experiences of Men – Masculinities and Bodies. Nordic Conference on Men and Masculinities,* 5-7 May 2006, Turku/Åbo, Finland.

Ekenstam, Claes (Ed.) (1998). *Rädd att falla: studier i manlighet*. Stockholm: Gidlund.

Ekenstam, Claes (2006). Mansforskningens bakgrund och framtid: några teoretiska reflexioner. *NORMA, Nordic Journal of Masculinity Studies,* 1(1):6-23.

Ekenstam, Claes; Johansson, Thomas & Kuosmanen, Jari (2001). *Sprickor i fasaden: manligheter i förändring: en antologi*. Hedemora: Gidlund.

Eriksson, Henrik; Sandberg, Jonas & Pringle, Keith (2008). 'It feels like a defoliation…': Older men's notions of informal support as primary caregivers. *NORMA,* 3(1):49-59.

Eriksson, Maria (2003). *I skuggan av Pappa: familjerätten och hanteringen av fäders våld*. Stehag: Gondolin.

Eriksson, Maria (2005). Den onda och den normala fadersmakten? Fäders våld i svensk offentlig politik. *Tidsskrift for kjønnsforskning,* 2005(2):56-72.
Eriksson, Maria & Pringle, Keith (2006). Gender equality, child welfare and fathers' rights in Sweden. I: Collier, R. & Sheldon, S. (Eds.) *Fathers' Rights Activism and Law Reform in Comparative Perspective*. Oxford: Hart Publishing. s. 101-123.
Esping-Andersen, Gøsta (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity.
Esping-Andersen, Gøsta (2002). *Why we need a new welfare state*. Oxford: Oxford University Press.
Esseveld, Johanna (1999). Minnesarbete. I: Sjöberg, K. (Ed.) *Mer än kalla fakta. Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur. s. 107-127.
Esseveld, Johanna & Larsson, Lisbeth (Eds.) (1996). *Kvinnopolitiska nyckeltexter*. Lund: Studentlitteratur.
Fernqvist, Stina (2010). (Inter)active interviewing in childhood research: on children's identity work in interviews. *The qualitative report,* 15(6):1309-1327.
Firestone, Shulamith (1970). *The dialectic of sex: the case for feminist revolution*. New York: Morrow.
Florin, Christina & Nilsson, Bengt (2000). *"Något som liknar en oblodig revolution-": jämställdhetens politisering under 1960- och 70-talen*. Umeå: Jämställdhetskommittén, Univ.
Folkesson, Per; Nordberg, Marie & Smirthwaite, Goldina (2000). *Hegemoni och mansforskning: [rapport från nordiska workshopen i Karlstad 19 - 21 mars 1999]*. Karlstad: Jämställdhetscentrum, Univ.
Foucault, Michel (1980). *Sexualitetens historia. vol. 1, Viljan att veta*. Stockholm: Gidlund.
Foucault, Michel (1986). *Sexualitetens historia. vol. 2, Njutningarnas bruk*. Stockholm: Gidlund.
Foucault, Michel (1987). *Sexualitetens historia. vol. 3, Omsorgen om sig*. Stockholm: Gidlund.
Foucault, Michel (1990). *The history of sexuality. vol. 1, An introduction*. New York: Random House, Inc.
Foucault, Michel (2002[1970]). *The order of things: an archaeology of the human sciences*. London: Routledge.
Foucault, Michel (2002[1972]). *Vetandets arkeologi*. Lund: Arkiv.
Foucault, Michel (2003[1987]). *Övervakning och straff: fängelsets födelse*. Lund: Arkiv.
Garfinkel, Harold (1967). *Studies in ethnomethodology*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
Gelb, Joyce (1989). *Feminism and politics: a comparative perspective*. Berkeley: University of California Press.
Gindt, Dirk (2008). Introduktion till kritiska maskulinitetsstudier. *Lambda nordica,* 13(4): 6-14.
Glaser, Barney G. (1978). *Theoretical sensitivity: advances in the methodology of grounded theory*. Mill Valley, Calif.: Sociology Press.
Glaser, Barney G. (1992). *Basics of grounded theory analysis: emergence vs forcing*. Mill Valley, Calif.: Sociology Press.
Glaser, Barney G. & Holton, Judith (2004). Remodeling Grounded Theory. *Forum: Qualitative Social Research,* 5(2):art.4, 1-22.
Glaser, Barney G. & Strauss, Anselm L. (1967). *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*. New York: Aldine de Gruyter.
Goffman, Erving (1974). *Frame analysis: an essay on the organization of experience*. New York: Harper & Row.
Goffman, Erving (1977). The arrangement between the sexes. *Theory and Society,* 4(3): 301-331.
Goffman, Erving (1979). *Gender advertisements*. London: Macmillan.
Goffman, Erving (1982[1967]). *Interaction ritual: essays on face-to-face behavior*. New York: Pantheon.

Goffman, Erving (1983a). Felicity's condition. *American Journal of Sociology,* 89(1):1-51.
Goffman, Erving (1983b). The Interaction Order: American Sociological Association, 1982 Presidential Address. *American Sociological Review,* 48(1):1-17.
Goffman, Erving (1990[1959]). *The presentation of self in everyday life.* London: Penguin.
Goffman, Erving (1990[1963]). *Stigma: notes on the management of spoiled identity.* Harmondsworth: Penguin.
Goldrick-Jones, Amanda (2002). *Men who believe in feminism.* Westport, Conn.: Praeger.
Gramsci, Antonio (2007[1981]). *Brev från fängelset.* Stockholm: Ruin.
Green, Adam Isaiah (2007). Queer Theory and Sociology: Locating the Subject and the Self in Sexuality Studies. *Sociological Theory,* 25(1):26-45.
Grosz, Elisabeth (1995). *Space, Time and Perversion.* London: Routledge.
Grönvik, Lars & Söder, Mårten (2008). *Bara funktionshindrad?: funktionshinder och intersektionalitet.* Malmö: Gleerup.
Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (1997). *The New Language of Qualitative Method.* New York: Oxford University Press.
Gustavson, Malena (2006). *Blandade känslor: bisexuella kvinnors praktik & politik.* Göteborg: diss. Linköping universitet, Kabusa böcker.
Hacking, Ian (2004). Between Michel Foucault and Erving Goffman: between discourse in the abstract and face-to-face interaction. *Economy and Society,* 33(3):277-302.
Hagström, Charlotte (1999). Man blir pappa: föräldraskap och maskulinitet i förändring. Lund: Nordic Academic Press.
Haig, Brian D. (1995). Grounded Theory as Scientific Method. *Philosophy of Education, http://www.ed.uiuc.edu/eps/PES-Yearbook/95_docs/haig.html.*
Haraway, Donna (1988). Situated knowledges: the science question in feminism and the privilege of partial perspective. *Feminist studies,* 14(3):575-599.
Haraway, Donna (1991). *Simians, cyborgs, and women: the reinvention of nature.* London: Free Association Books.
Harding, Sandra (1998). Can men be subjects of feminist thought? I: Digby, T. (Ed.) *Men doing feminism.* New York: Routledge. s. 171-195.
Harrison, Katherine (2009). "Sometimes the meaning of the text is unclear": making 'sense' of the SCUM Manifesto in a contemporary Swedish context. *Journal of International Women's Studies,* 10(3):33-47.
Haug, Frigga (1987). *Female sexualization: a collective work of memory.* London: Verso.
Hearn, Jeff (1987). *The gender of oppression: men, masculinity and the critique of Marxism.* Brighton: Wheatsheaf.
Hearn, Jeff (1996). Is masculinity dead? A critique of the concept of masculinity/masculinities. I: Mac an Ghaill, M. (Ed.) *Understanding masculinities: Social relations and cultural arenas.* Buckingham, UK: Open University Press. s. 202-217.
Hearn, Jeff (1998). *The violences of men: how men talk about and how agencies respond to men's violence to women.* London: SAGE.
Hearn, Jeff (2002). Critical studies on men in 4 parts of the world. *NIKK magasin,* (3): 12-15.
Hearn, Jeff (2004). From Hegemonic Masculinity to the Hegemony of Men. *Feminist Theory,* 5(1):49-72.
Hearn, Jeff (2007). Methods, Methodology and Research (Theoretical perspectives). I: Flood, M., Gardiner, J. K., Pease, B. & Pringle, K. (Eds.) *Encyclopedia of Men and Masculinities.* London: Routledge. s. 433-438.
Hearn, Jeff & Holmgren, Linn E. (2006). Männliche Positionerungen zur Gleichstellung der Geschlechter und zum Feminismus: Theoretische Bezüge und praktische Passings. *Feministische Studien,* 24(2):224-242.
Hearn, Jeff & Pringle, Keith (2006). *European perspectives on men and masculinities: national and transnational approaches.* Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Heath, Stephen (1989a). Male feminism. I: Jardine, A. & Smith, P. (Eds.) *Men in feminism*. London: Routledge. s. 1-32.
Heath, Stephen (1989b). Men in feminism: men and feminist theory. I: Jardine, A. & Smith, P. (Eds.) *Men in feminism*. London: Routledge. s. 41-46.
Hebert, Laura A. (2007). Taking "Difference" Seriously: Feminisms and the "Man Question". *Journal of Gender Studies,* 16(1):31-45.
Hernes, Helga (1987). *Welfare state and woman power: essays in state feminism*. Oslo: Norwegian Univ. Press.
Hill, Helena (2004). Kvinnorörelsens lillebror: mansrörelsen i Sverige på 1970-talet. *NIKK magasin,* 2004(2):22-25.
Hill, Helena (2007). *Befria mannen!: idéer om förtryck, frigörelse och förändring hos en svensk mansrörelse under 1970- och tidigt 1980-tal*. Umeå: h:ström - Text & kultur.
Holli, Anne Maria; Magnusson, Eva & Rönnblom, Malin (2005). Critical Studies of Nordic Discourses on Gender and Gender Equality. *NORA, Nordic Journal of Feminist and Gender Research,* 13(3):148-152.
Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F. (1995). *The active interview*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F. (2004). The Active Interview. I: Silverman, D. (Ed.) *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*. 2 ed. London: Sage. s. 140-161.
hooks, bell (1998). Men: comrades in struggle. I: Schacht, S. P. & Ewing, D. W. (Eds.) *Feminism and men: reconstructing gender relations*. New York: New York University Press. s. 265-279.
hooks, bell (2000). *Feminist theory: from margin to center*. Cambridge, Mass.: South End press.
Hopkins, Patrick (1998). How feminism made a man out of me: the proper subject of feminism and the problem of men. I: Digby, T. (Ed.) *Men doing feminism*. New York: Routledge. s. 33-56.
HSFR, Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (1999). *Forskningsetiska principer i humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: HSFR.
Husu, Liisa (2005). *Dold könsdiskriminering på akademiska arenor: osynligt, synligt, subtilt*. Stockholm: Högskoleverket.
Højgaard, Lis (1997). Working fathers: caught in the web of the symbolic order of gender. *Acta sociologica,* 40(3):245-261.
Jardine, Alice (1989). Men in Feminism: Odor di Uomo or Compagnons de Route? I: Jardine, A. & Smith, P. (Eds.) *Men in feminism*. London: Routledge. s. 54-61.
Jaworski, Adam & Coupland, Nikolas (1999). *The discourse reader*. London: Routledge.
Jefferson, Tony (2002). Subordinating hegemonic masculinity. *Theoretical Criminology,* 6 (1):63-88.
Jenkins, Richard (2004). *Social identity*. London: Routledge.
Johansson, Thomas (2000). *Det första könet?: mansforskning som reflexivt projekt*. Lund: Studentlitteratur.
Johansson, Thomas & Klinth, Roger (2007). De nya fäderna: om pappaledighet, jämställdhet och nya maskulina positioner. *Tidskrift för genusvetenskap: konst - scen, film, forskning,* 2007(1/2):143-166.
Johansson, Thomas & Klinth, Roger (2008). Caring Fathers: The Ideology of Gender Equality and Masculine Positions. *Men and Masculinities,* 11(1):42-62.
Järvklo, Niclas (2008). En man utan penis: heteronormativitet och svensk maskulinitetspolitik. *Lambda nordica,* 13(4):16-35.
Järvklo, Niclas (forthcoming). *Den nye mannen: statlig maskulinitetspolitik i Sverige 1983-2002 [preliminär titel]* Stockholm: Idéhistoriska avdelningen, Stockholms universitet.
Kahane, David J. (1998). Male feminism as oxymoron. I: Digby, T. (Ed.) *Men doing feminism*. New York: Routledge. s. 213-235.

Kalat, Anne-Sofie (forthcoming). *Att synas och lära utan att synas lära: prestation, maskulinitet och identitetsförhandlingar på gymnasieskolans NV-program [preliminär titel]*. Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.
Kantola, Johanna & Dahl, Hanne Marlene (2005). Gender and the State: from differences between to differences within. *International Feminist Journal of Politics,* 7(1): 49-70.
Kessler, Suzanne J. & McKenna, Wendy (1978). *Gender: an ethnomethodological approach.* New York: Wiley.
Kessler, Suzanne J. & McKenna, Wendy (2000). Gender construction in everyday life: transsexualism (abridged). *Feminism & Psychology,* 10(1):11-29.
Kimmel, Michael (1998). Who's afraid of men doing feminism? I: Digby, T. (Ed.) *Men doing feminism.* New York: Routledge. s. 57-68.
Kimmel, Michael & Mosmiller, Thomas (1992). *Against the tide: pro-feminist men in the United States, 1776-1990: a documentary history.* Boston: Beacon Press.
Klinth, Roger (2002). *Göra pappa med barn: den svenska pappapolitiken 1960-1995.* Umeå: Boréa förlag.
Klinth, Roger (2003). På männens villkor? Forskning om den svenska familje- och jämställdhetspolitiken. I: Johansson, T. & Kuosmanen, J. (Eds.) *Manlighetens många ansikten: fäder, feminister, frisörer och andra män.* Malmö: Liber. s. 18-29.
Klinth, Roger (2005). Pappaledighet som jämställdhetsprojekt: om den svenska pappaledighetens politiska historia. I: Åström, G. (Ed.) *Forskarrapporter till Jämställdhetspolitiska utredningen, SOU 2005:66*. Stockholm: Statens offentliga utredningar. s. 205-235.
Klinth, Roger & Johansson, Thomas (2010). *Nya svenska fäder.* Umeå: Boréa.
Koro-Ljungberg, Mirka (2008). A Social Constructionist Framing of the Research Interview. I: Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. (Eds.) *Handbook of Constructionist Research.* New York & London: The Guildford Press. s. 429-443.
Krekula, Clary; Närvänen, Anna-Liisa & Näsman, Elisabet (2005). Ålder i intersektionell analys. *Kvinnovetenskaplig tidskrift,* 26(2/3):81-94.
Kroon, Ann (2007). *FE/MALE asymmetries of gender and sexuality.* Uppsala: Uppsala universitet.
Kulick, Don (2008). Gender Politics. *Men and Masculinities,* 11(2):186-192.
Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun.* Lund: Studentlitteratur.
Latour, Bruno (1987). *Science in action: how to follow scientists and engineers through society.* Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press.
Liddle, A. Mark (1993). Gender, Desire and Child Sexual Abuse: Accounting for the Male Majority. *Theory, Culture & Society,* 10(4):103-126.
Lindvert, Jessica (2002). A world apart. Swedish and Australian gender equality policy. *NORA, Nordic Journal of Women's Studies,* 10(2):99-107.
Lister, Ruth (2009). A Nordic Nirvana? Gender, Citizenship, and Social Justice in the Nordic Welfare States. *Social Politics,* 16(2):242-278.
Lorber, Judith (2000). Using gender to undo gender: A feminist degendering movement. *Feminist Theory,* 1(1):79-95.
Lorber, Judith (2005a). *Breaking the bowls: degendering and feminist change.* New York: W.W. Norton.
Lorber, Judith (2005b). *Gender inequality: feminist theories and politics.* Los Angeles, Calif.: Roxbury Pub.
Lorentzen, Jørgen & Ekenstam, Claes (2006). *Män i Norden: manlighet och modernitet 1840-1940.* Möklinta: Gidlund.
Lucal, Betsy (1999). What it means to be gendered me: Life on the Boundaries of a Dichotomous Gender System. *Gender & Society,* 13(6):781-797.

Lundgren, Eva (2000). Ahead of their Time, Children of their Time, In and Out of Step 20 Years Later. *Feminism & Psychology,* 10(1):55-61.
Lundström, Catrin (2007). *Svenska latinas: ras, klass och kön i svenskhetens geografi*. Göteborg: Makadam.
Lundström, Catrin (2009). Vit respektabilitet: den svenska nationens könade symbolik och unga kvinnors kulturella praktiker. *Tidsskrift for kjønnsforskning (Oslo),* 33(4): 295-309.
Lykke, Nina (2003). Intersektionalitet - ett användbart begrepp för genusforskningen. *Kvinnovetenskaplig tidskrift,* 24(1):47-56.
Lykke, Nina (2005). Nya perspektiv på intersektionalitet: problem och möjligheter. *Kvinnovetenskaplig tidskrift,* 26(2/3):7-17.
Lynch, Michael (2000). Against Reflexivity as an Academic Virtue and Source of Privileged Knowledge. *Theory, Culture & Society,* 17(3):26-54.
MacKinnon, Catharine (1987). *Feminism unmodified: discourses on life and law*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
Magnusson, Eva (2000). Party-political rhetoric on gender equality in Sweden: The uses of uniformity and heterogeneity. *NORA, Nordic Journal of Feminist and Gender Research,* 8(2):78-92.
Martin, Patricia Yancey (1998). Why can't a man be more like a woman? Reflections on Connell's masculinities. *Gender & Society,* 12(4):472-474.
Martin, Patricia Yancey (2001). `Mobilizing Masculinities': Women's Experiences of Men at Work. *Organization,* 8(4):587-618.
Martinsson, Lena (1997). *Gemensamma liv: om kön, kärlek och längtan*. Stockholm: Carlsson.
Mattsson, Katarina & Pettersson, Katarina (2006). Fröken Sverige i folkhemmet: Ideal svensk kvinnlighet på 1950-talet I: Mulinari, D. & Sandell, K. (Eds.) *Feministiska interventioner: berättelser om och från en annan värld*. Stockholm: Atlas. s. 270-303.
May, Larry (1998). A progressive male standpoint. I: Digby, T. (Ed.) *Men doing feminism*. New York: Routledge. s. 337-353.
Melby, Kari; Carlsson Wetterberg, Christina & Ravn, Anna-Birte (2008). *Gender equality and welfare politics in Scandinavia: the limits of political ambition?* Bristol: Policy.
Mellström, Ulf (2005). Doing critical men's studies in a 'state feminist country': reflections on gender research in Sweden. *Schriften des Essener Kollegs für Geschlechterforschung,* 5(Heft 1).
Messner, Michael (1997). *Politics of masculinities: men in movements*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
Mill, John Stuart (1869). *The subjection of women*. London.
Moberg, Eva (2003). Kvinnans villkorliga frigivning. I: Moberg, E. (Ed.) *Prima materia: texter i urval*. Stockholm: Ordfront. s. 11-26.
Modleski, Tania (1991). *Feminism without women: culture and criticism in a "postfeminist" age*. New York: Routledge.
Mohanty, Chandra Talpade (1986). Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses. *Boundary 2,* 12(3):333-358.
Molina, Irene & de los Reyes, Paulina (2002). Kalla mörkret natt!: kön, klass och ras/etnicitet i det postkoloniala Sverige. I: *Maktens (o)lika förklädnader: kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige (en festskrift till Wuokko Knocke)*. Stockhom: Atlas. s. 295-317.
Morgan, David (1992). *Discovering men*. London: Routledge.
Mulinari, Diana (1999). Vi tar väl kvalitativ metod - det är så lätt. I: Sjöberg, K. (Ed.) *Mer än kalla fakta: kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur. s. 36-57.

Newton, Judith & Stacey, Judith (1995). Ms. Representations: Reflections on studying academic men. I: Behar, R. & Gordon, D. A. (Eds.) *Women writing culture*. Berkley, Calif.: Univ. of California Press. s. 287-305.

Newton, Judith & Stacey, Judith (1997). The men we left behind us: narratives around and about feminism from white, leftwing, academic men. I: Long, E. (Ed.) *From sociology to cultural studies: new perspectives*. Oxford: Blackwell. s. 426-451.

Nietzsche, Friedrich (2003[1887]). *The genealogy of morals*. Mineola, N.Y.: Dover.

Norberg, Anna (2009). *Samkönad tvåsamhet: vardagsliv och heteronormativa praktiker*. Umeå: Sociologiska institutionen, Umeå universitet.

Nordberg, Marie (2001). Teori som importvara: "hegemonisk maskulinitet" - teoretiskt axiom i svensk genusforskning med fokus på män? I: Johansson, A. (Ed.) *Svensk genusforskning i världen: globala perspektiv i svensk genusforskning och svensk genusforskning i ett globalt perspektiv*. Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning. s. 124-142.

Nordberg, Marie (2005). *Jämställdhetens spjutspets?: manliga arbetstagare i kvinnoyrken, jämställdhet, maskulinitet, femininitet och heteronormativitet*. Göteborg: Arkipelag.

Oksala, Johanna (2004). Anarchic bodies: Foucault and the feminist question of experience. *Hypatia,* 19(4):97-119.

Ortiz, Steven M. (2005). The Ethnographic Process of Gender Management: Doing the "Right" Masculinity With Wives of Professional Athletes. *Qualitative Inquiry,* 11(2): 265-290.

Parker, Gillian & Seymor, Julie (1998). Male carers in marriage: re-examining feminist analysis of informal care I: Popay, J., Hearn, J. & Edwards, J. (Eds.) *Men, gender divisions and welfare*. New York: Routledge. s. 181-195.

Pease, Bob (2000). *Recreating men: postmodern masculinity politics*. London: Sage.

Pease, Bob (2010). *Undoing privilege: unearned advantage in a divided world*. London: Zed.

Pincus, Ingrid (1998). *Från kvinnofrågor till könsmaktstruktur: den svenska jämställdhetspolitikens utveckling 1972-1997*. Örebro: Kvinnovetenskapligt forum, Högsk.

Pini, Barbara (2005). Interviewing men: Gender and the collection and interpretation of qualitative data. *Journal of Sociology,* 41(2):201-216.

Plantin, Lars (2001). *Män, familjeliv och föräldraskap*. Umeå: Boréa.

Plantin, Lars (2003). Det nya "faderskapet" - ett faderskap för alla? Om kön, klass och faderskap. I: Johansson, T. & Kuosmanen, J. (Eds.) *Manlighetens många ansikten: fäder, feminister, frisörer och andra män*. Malmö: Liber. s. 30-45.

Pringle, Keith (1995). *Men, masculinities and social welfare*. London: UCL Press.

Pringle, Keith (2005). Neglected Issues in Swedish Child Protection Policy and Practice: Age, Ethnicity and Gender. I: Eriksson, M., Hester, M., Keskinen, S. & Pringle, K. (Eds.) *Tackling men's violence in families: Nordic issues and dilemmas*. Bristol: Policy Press. s. 155-172.

Pringle, Keith (2007). Violence. I: Flood, M., Kegan, G. J., Pease, B. & Pringle, K. (Eds.) *The Routledge International Encyclopaedia of Men and Masculinities*. London and New York: Taylor and Francis.

Pringle, Keith (2008). Postscript: Future Research on Gender Equality in the Scandinavian Countries. I: Melby, K., Carlsson Wetterberg, C. & Ravn, A.-B. (Eds.) *Gender Equality and Welfare Politics in Scandinavia: The Limits of Political Ambition*. Bristol: The Policy Press. s. 223-230.

Pringle, Keith (2010). Swedish welfare responses to ethnicity: the case of children and their families. *European Journal of Social Work,* 13(1):19-34.

Pringle, Keith (2011). Comparative Studies of Well-Being in Terms of Gender, Ethnicity, and the Concept of 'Bodily Citizenship': Turning Esping-Andersen on His Head? I: Oleksy, E. H., Hearn, J. & Golanska, D. (Eds.) *The Limits of Gendered Citizenship: Contexts and Complexities*. New York: Routledge. s. 137-56.

Pringle, Keith; Balkmar, Dag & Iovanni, LeeAnn (2010). Trouble in Paradise: Exploring Patterns of Research and Policy Response to Men's Violence in Denmark and Sweden. *NORA, Nordic Journal of Feminist and Gender Research,* 18(2):105-121.

Pringle, Keith; Hearn, Jeff; Ferguson, Harry; Kambourov, Dimitar; Kolga, Voldemar; Lattu, Emmi; Müller, Ursula; Nordberg, Marie; Novikova, Irina; Oleksy, Elzbieta H.; Rydzewska, Joanna; Smídová, Iva; Tallberg, Teemu & Niemi, Herrta (2006). *Men and masculinities in Europe*. London: Whiting & Birch.

Reinharz, Shulamit & Davidman, Lynn (1992). *Feminist methods in social research*. New York: Oxford Univ. Press.

Rich, Adrienne (1980). *Av kvinna född: moderskapet som erfarenhet och institution*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Richardson, Diane & Robinson, Victoria (1996). Repackaging women and feminism: taking the heat off patriarchy. I: Klein, R. & Bell, D. (Eds.) *Radically speaking: feminism reclaimed*. London: Zed. s. 179-187.

Riksdagen (1990/1991). *Proposition 1990/91:113 Om en ny jämställdhetslag*. Regeringens skrivelse 1990/91. Propositioner 107-117.

Risman, Barbara J. (2009). From Doing To Undoing: Gender as We Know It. *Gender & Society,* 23(1):81-84.

Rogers, Mary F. (1992). They were all passing: Agnes, Garfinkel, and Company. *Gender & Society,* 6(2):169-191.

Ross, Andrew (1989). No question of silence. I: Jardine, A. & Smith, P. (Eds.) *Men in feminism*. London: Routledge. s. 85-92.

Sahlin, Mona (1995). ”Öppningstal”. I: Dammert, L. (Ed.) *Nordens män - en skiftande skara [rapport från Nordiska ministerrådets konferens den 27-28 april 1995 i Stockholm]*. København: Nordiska ministerrådet. s. 20-24.

Sainsbury, Diane (1999). *Gender and welfare state regimes*. Oxford: Oxford Univ. Press.

Sandell, Kerstin & Mulinari, Diana (2006). Feministiska reflektioner över kön som kategori. I: Sandell, K. & Mulinari, D. (Eds.) *Feministiska interventioner: berättelser om och från en annan värld*. Stockholm: Atlas akademi. s. 128-149.

Schacht, Steven P. & Ewing, Doris W. (1998). The many paths of feminism: can men travel any of them? I: Schacht, S. P. & Ewing, D. W. (Eds.) *Feminism and men: reconstructing gender relations*. New York: New York University Press. s. 119-145.

Schilt, Kristen & Westbrook, Laurel (2009). Doing Gender, Doing Heteronormativity: "Gender Normals", Transgender People, and the Social Maintenance of Heterosexuality. *Gender & Society,* 23(4):440-464.

Scott, Joan W. (1997). Deconstructing equality-versus-difference: or, the uses of post-structuralist theory for feminism. I: Meyers, D. T. (Ed.) *Feminist social thought: a reader*. New York: Routledge. s. 757-770.

Seidler, Victor J. (1997). *Man enough: embodying masculinities*. London: Sage.

Skeggs, Beverley (2000). *Att bli respektabel: konstruktioner av klass och kön*. Göteborg: Daidalos.

Smith, Dorothy E. (2002). Foreword. I: Fenstermaker, S. & West, C. (Eds.) *Doing gender, doing difference : inequality, power and institutional change*. New York: Routledge. s. ix-xii.

Smith, Paul (1989). Men in feminism: men and feminist theory. I: Jardine, A. & Smith, P. (Eds.) *Men in feminism*. London: Routledge. s. 33-45.

Solanas, Valerie (2003[1968]). *SCUM manifest; översättning och förord av Sara Stridsberg*. Stockholm: Modernista.

Sommestad, Lena (1998). Welfare State Attitudes to the Male Breadwinning System: The United States and Sweden in Comparative Perspective. I: Janssens, A. (Ed.) *The Rise and Decline of the Male Breadwinner Family: studies in gendered patterns of labour division and household organisation*. Cambridge: Cambridge University Press. s. 153-174.

Squires, Judith (1999). *Gender in political theory*. Cambridge: Polity Press.
Stanley, Liz & Wise, Sue (1993). *Breaking out again: feminist ontology and epistemology*. London: Routledge.
Stevens, Jennifer Anne (1994). *From masculine to feminine and all points in between*. Boston, Mass.: Different Path Press.
Stoltenberg, John (1989). *Refusing to be a man: essays on sex and justice*. Portland, Or.: Breitenbush Books.
Stoltenberg, John (1998). Healing from manhood: a radical mediation on the movement from gender identity to moral identity. I: Schacht, S. P. & Ewing, D. W. (Eds.) *Feminism and men: reconstructing gender relations*. New York: New York University Press. s. 146-160.
Stoltenberg, John (2000). *The end of manhood: parables on sex and selfhood*. London: UCL Press.
Strauss, Anselm L. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. Cambridge: Cambridge University Press.
Strauss, Anselm L. & Corbin, Juliet (1990). *Basics of qualitative research: grounded theory procedures and techniques*. Newbury Park, Calif.: Sage.
ten Have, Paul (2004). *Understanding Qualitative Research and Ethnomethodology*. London: Sage.
Torfing, Jacob (1999). *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*. Oxford: Blackwell.
Travers, Andrew (1994). Destigmatizing the Stigma of Self in Garfinkel's and Goffman's Accounts of Normal Appearances. *Philosophy of the Social Sciences,* 24(1):5-40.
Wahlström, Helena (2002). Men In/And/Or Feminism: on men's studies and feminist criticism. I: Lorenzen, E. & Grönroos, M. (Eds.) *På nye eventyr - mandsforskere uden grænser. Artikler fra nordisk konferance om mandsforskning*. Oslo: NIKK. s. 114-119.
Wasshede, Cathrin (2010). *Passionerad politik: om motstånd mot heteronormativ könsmakt*. Malmö: Bokbox.
Weber, Lynn (1995). Symposium on West and Fenstermaker's "Doing Difference". *Gender and Society,* 9(4):499-502.
West, Candace & Fenstermaker, Sarah (1995). Doing Difference. *Gender Society,* 9(1): 8-37.
West, Candace & Zimmerman, Don H. (1987). Doing Gender. *Gender Society,* 1(2): 125-151.
West, Candace & Zimmerman, Don H. (2009). Accounting for Doing Gender. *Gender & Society,* 23:112-122.
Wetherell, Margaret & Edley, Nigel (1999). Negotiating Hegemonic Masculinity: Imaginary Positions and Psycho-discursive Practices. *Feminism and Psychology,* 9(3): 335-356.
Whitehead, Stephen (1998). Hegemonic masculinity revisited. *Gender, Work, and Organization,* 6(1):58-62.
Wickes, Rebecca & Emmison, Michael (2007). They are all 'doing gender' but are they are all passing? A case study of the appropriation of a sociological concept. *Sociological Review,* 55(2):311-330.
Winchester, Hilary P. M. (1996). Ethical issues in interviewing as a research method in human geography. *Australian Geographer,* 27(1):117-131.
Zimmerman, Don H. (1992). They were all doing gender, but they weren't all passing: comment on Rogers. *Gender & Society,* 6(2):192-198.

Acta Universitatis Upsaliensis

Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences 65

Editor: The Dean of the Faculty of Social Sciences

A doctoral dissertation from the Faculty of Social Sciences, Uppsala University, is usually a summary of a number of papers. A few copies of the complete dissertation are kept at major Swedish research libraries, while the summary alone is distributed internationally through the series Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences. (Prior to January, 2005, the series was published under the title "Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences".)

Distribution: publications.uu.se
urn:nbn:se:uu:diva-145853

ACTA
UNIVERSITATIS
UPSALIENSIS
UPPSALA
2011